

Markus Metsänen

TUTKIMUS SODAN JA VÄKIVALLAN MORAALISTA -

Brittien mielipiteitä Saksan kaupunkien pommituksista
Toisessa maailmansodassa

Tampereen Yliopisto
Politiikan tutkimuksen laitos
Valtio-oppi
Pro gradu
Helmikuu 2007

TIIVISTELMÄ

Pro gradu – työni aiheena on Saksan kaupunkien pommituksia koskevien mielipiteiden ja argumentoinnin analysointi. Toisen maailmansodan viimeisinä vuosina Iso-Britannia Yhdysvaltojen tuella tuhosi raskaiden ilmapommitusten avulla lukusia natsi-Saksan suurimmista kaupungeista aiheuttaen yli puolen miljoonan siviilin kuoleman. Tutkimukseni tarkoituksena on selvittää miten eri tahot aikanaan Iso-Britanniassa näkivät pommitukset ja miten niihin suhtauduttiin. Mielipiteitä ja esiin nousevia argumentaatiota tutkiessani käytän lähtökohtana pommitusten moraalista puolta eli pyrin selvittämään millä tavoin eri toimijat näkivät pommitukset osana sodan moraalista ulottuvuutta. Työni teoreettisena viitekehyksenä toimii siis vahvasti sodan filosofia ja väkivallan moraalit, joiden kautta analysoin eri tahojen näkemyksiä pommituksista, jotka oli kohdistettu kokonaisia siviiliväestön asuttamia kaupunkeja vastaan.

Tuon työssä esiin erilaisia mielipiteitä ja näkökantoja koskien pommitusten moraalit ja suhdetta sodan yleisiin lakeihin. Käyn myös läpi millä tavoin pommitusten kannattajat perustelivat pommitusten tarpeellisuutta ja miten vastustajat puolestaan argumentoivat omia kantojaan. Aineistona käytän muun muassa pääministerin julkisia puheita, parlamentin keskusteluja, sanomalehdistöä, elämäkertoja ja muuta aikalaiskirjallisuutta. Työn dispositio rakentuu puolesta ja vastaan – jaottelulle, jolloin sekä pommitusten kannattajat että vastustajat saavat mielipiteensä ja näkemyksensä tasapuolisesti esiin.

Vaikka analysoin pommitusten puolestapuhujien ja kriitikoiden esittämiä ajatuksia ei tutkimuksen tarkoituksena ole ottaa kantaa siihen, olivatko pommitukset lopulta moraalisesti oikein vai väärin tai pitäisikö ne nähdä sotarikoksina siviilejä vastaan. Tutkimuksen tarkoituksena ei myöskään ole rakentaa kaiken kattavaa esitystä olemassa olevista mielipiteistä vaan pikemminkin muutamien tarkkaan valittujen esimerkkien kautta tuoda esiin joitain mielipiteiden joukolle tyypillisiä tai mielenkiintoisia piirteitä. Työn perimmäinen ajatus rakentuu siis siihen, minkälaisia moraalit puolit brittiläiset omana aikanaan siviileihin kohdistuvassa pommituskampanjassa näkivät ja millä tavoin henkilöiden moraalit arvokannanotot tulevat esiin argumentaatiossa.

Työssä nousee esiin muun muassa seuraavia moraalit kysymyksiä: Onko siviilien tarkoituksellinen tappaminen sodan lain vastaista? Voidaanko Iso-Britannia pommituksia pitää natsien tekemien sotarikosten kaltaisina tekoina? Ovatko siviilit legitiimi kohde totaalitissa sodissa?

Onko moraalisesti sallittua iskeä sotilaallisia ja teollisia kohteita vastaan tuhoamalla samalla kokonaisia kaupunkeja? Millä tavoin siviilien tappaminen sodassa voidaan perustella vai voidaanko?

SISÄLLYSLUETTELO:

1. JOHDANTO	1
2. SODAN JA VÄKIVALLAN MORAALI TEORIANA JA TUTKIMUSMETODINA	5
3. ALUEPOMMITUSTEN SYYT JA TAUSTATEKIJÄT SEKÄ POLIITTISEN JOHDON ROOLI POMMITUSTEN.....	15
3.1 POMMITUSSODAN KÄYNNISTYMINEN JA KEHITYS	15
3.2 PÄÄMINISTERI CHURCHILLIN JOHTAMA HALLITUS POMMITUSOFFENSIIVIN TAKANA	22
4. MIELIPITEITÄ ALUEPOMMITUSTEN PUOLESTA.....	24
4.1 WINSTON CHURCHILLIN PERUSTELUT POMMITUSTEN TARPEELLISUUDESTA	24
4.2 ILMAVOIMIEN PÄÄLLIKKÖ ARTHUR HARRISIN ARGUMENTOINTI POMMITUSTEN PUOLESTA	32
4.3 ASiantuntijoiden ajatuksia pommitusten hyödyistä.....	37
4.4 PARLAMENTIN HILJAINEN TUKI HALLITUKSEN SOTAPOLITIIKALLE	41
5. MIELIPITEITÄ ALUEPOMMITUKSIA VASTAAN.....	42
5.1 SALAILUA JA MORAALIN LUISUA.....	42
5.2 PIISPA BELL JA KRISTILLINEN ETIIKKA	45
5.3 KANSANEDUSTAJA RICHARD STOKES JA PARLAMENTIN ALAHUONEESSA ESITETTY KRITIIKKI POMMITUKSIA VASTAAN	50
5.4 VERA BRITTAIN JA RAUHANLIIKKEEN PASIFISTINEN NÄKÖKULMA.....	53
5.5 <i>THE LONDON TIMES</i> JA LEHDISTÖN KRIITTINEN UUTISOINTI SODAN LOPUSSA	57
6. HISTORiantutkijoiden ja poliitikkojen näkemyksiä pommituksista	62
7. YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	70
LÄHTEET JA KIRJALLISUUS.....	73

1. JOHDANTO

Iso-Britannian johtamat länsiliittoutuneiden pommitukset Toisessa maailmansodassa ovat jääneet suhteellisen vähälle huomiolle voittajien kirjoittaessa historiaansa omista tarkoituspäistään. Aina enemmän tai vähemmän puolueellisena pidettävän voittajien historian johdosta sodan julmuuksien ja moraalittomuuden analysointi on keskittynyt koskemaan miltei ainoastaan sodan hävinnyttä osapuolta. Juutalaisten tuhoaminen ja Saksa verinen sotaretki Neuvostoliittoon ovat jättäneet varjoonsa Saksan kaupunkien laajamittaiset pommitukset, jotka myös edellä mainittujen esimerkkien tavoin kohdistuivat siviiliväestöön. Länsimainen historiankirjoitus on vuosien saatossa rikkonut myyttiä voittajien absoluuttisesta paremmuudesta nostaten esiin esimerkiksi Stalinin hirmuteot sodan aikaisessa Neuvostoliitossa. Tällöinkin tilanne oli jo muuttunut ja maailmassa rakennettiin uusia viholliskuvia lännen ja idän välisen vastakkainasettelun johdosta.

Toisen maailmansodan kuuluisat tapahtumat ja niiden veriset näyttämöt kuten Leningradin piiritys, Normandian maihinnousu, Lontoon pommitus, Auschwitzin tuhoamisleiri sekä Varsovan, Stalingradin ja Berliinin taistelut ovat jättäneet marginaalisen vähälle huomiolle Dresdenin ja Hampurin kaltaiset kaupunkien pommitukset, joissa menehtyi kymmeniä tuhansia siviilejä. Brittien pommitussodasta on kirjoitettu varsin vähän, mutta viime aikoina varsinkin saksalaisten historian tutkijoiden ja poliitikkojen toimesta on alettu esittää kiinnostusta brittien pommituksiin sodan viimeisinä vuosina. Viime vuosien aikana Saksassa levinnyt trendi nostaa esiin tavallista kansaa koskettaneita kärsimyksiä sodan aikana on tullut esille monissa elokuvissa, tv-sarjoissa ja kirjoissa.

Pommitukset ovat osa viime aikoina esiin noussutta keskustelua siitä pitäisikö Saksan kansa nähdä myös sodan uhriksi ja kärsijäksi. Aiemmin tämän kaltaisten ajatusten esittäminen oli poliittisesti epäkorrektia, mutta nyt kun 60 vuotta sodan päättymisestä on kulunut ovat äänenpainot muuttuneet monella taholla. Vaikka sodassa kuoli 8 miljoonaa saksalaista, joista puolet oli siviilejä, on heitä ollut vaikea mieltää sodan uhreiksi sodassa, jonka aloittivat Kolmannen valtakunnan johtajat. Nykyisin huomio on kiinnittynyt myös erityisesti pommituskampanjan moraalisiin seikkoihin sekä siihen, pitäisikö siviileihin kohdistunutta pommittamista pitää yhtälailla sotarikoksena kuin natsien toimia sodan aikana? Olisiko brittien siviileihin kohdistunut aluepommituskampanja pitänyt tuomita Nürnbergin kuuluisassa sotarikosoikeudenkäynnissä rinnan natsien tekemien rikosten kanssa? Voidaanko siviilien tappaminen pommittamalla nähdä yhtä lailla rikokseksi ihmisyyttä vastaan?

Tutkimustehtävä

Tämän valtio-opillisen tutkimuksen tarkoituksena on selvittää minkälaisia mielipiteitä ja näkemyksiä pommituksista ja niiden moraalisesta puolesta omana aikanaan Iso-Britanniassa esitettiin. Tutkimuksessani tuon esiin mielipiteiden kirjoa pommituksista jaottelulla puolesta ja vastaan, sekä selvitän millä tavoin ihmiset esittämäänsä näkemyksiä perustelevat. Tutkimustehtäväni tavoitteeksi muodostuukin siis tutkia argumentaatiota ja perusteluja mielipiteiden takana sekä selvittää miten eri ihmiset suhtautuivat paljon siviiliuhreja vaatineisiin pommituksiin. Tutkimuksen tarkoitus on olla katsauksen omainen sukellus suureen mielipiteiden ja ihmisten kirjoon monitahoisen asian tiimoilta. Tutkimuksen tarkoituksena ei siis ole rakentaa kaiken kattavaa esitystä olemassa olevista mielipiteistä vaan pikemminkin muutamien tarkkaan valittujen esimerkkien kautta tuoda esiin joitain mielipiteiden joukolle tyypillisiä tai mielenkiintoisia piirteitä.

Pommitusten puolesta esitettyjä mielipiteitä kartoittaessani keskityn esittämään millä tavoin ihmiset oikeuttivat tai eivät oikeuttaneet moraalisesti arveluttavan toiminnan ja mitä asioita he argumentoinnissaan toivat esiin. Samalla tulee luoduksi pieni katsaus tapahtumien kehityskulkuun, jossa kaupunkien satunnainen pommittaminen muuttui varsinaiseksi politiikaksi. Edelleen mielipiteiden kartoittamiseen kuuluu läheisesti se, minkälaisia argumentteja eri tahot asiasta esittivät eli siis ketkä olivat pommituksia vastaan ja ketkä taas niiden puolella. Iso-Britannian valtion virallista kantaa pommitusten tarpeellisuudesta olen tutkinut vahvasti pääministeri Winston Churchillin kautta, joka maansa johtajana kantoi päävastuun sodankäynnistä. Poliittisen johdon mielipiteitä olen selvittänyt lisäksi myös tutkimalla parlamentin alahuoneen sekä yksittäisten asiantuntijoiden ja neuvonantajien näkemyksiä pommituksista. Lisäksi pommituskampanjan päällikön Arthur Harrisin näkemykset pommitusten tarpeellisuudesta nousevat keskeiselle sijalle. Pommitusten vastaisia argumentteja selvittäessäni huomio keskittyy luonnollisesti moraalisiin seikkoihin ja näkökantoihin, sillä pommitusten vastaista kritiikkiä perusteltiin yleisesti juuri sen moraalittoman luonteen takia. Pasifistien ja uskonnollisten vaikuttajien lisäksi myös alahuoneessa ja lehdistössä esitettiin pommitusten vastaisia mielipiteitä.

Vaikka tutkimuksessa nousee esiin paljon argumentaatioon liittyviä teknisiä, taloudellisia ja poliittisia syitä pommitusten taustalla, on työn pääpaino niiden sijaan pommitusten moraalisessa puolessa. Tutkimuksen kohteena on ensisijaisesti pommitusten moraalinen tarkastelu aikalaisten näkökulmasta siten, että laajemman kontekstin aiheelle luovat sodan ja väkivallan moraaali. Tarkoituksena on selvittää minkälaisia moraalisia puolia britit pommituksia koskevassa

keskustelussa näkivät ja millä tavoin henkilöiden moraaliset arvokannanotot tulevat esiin argumentaatiossa puolesta tai vastaan. Sodan ja väkivallan moraalit toimii tutkimuksen teoreettisena viitekehyksenä. Sodan moraalifilosofiasta ja moraalisten näkökulmien tutkimisesta teoriana kerrotaan tarkemmin työn luvussa kaksi.

Vaikka tutkimuksen pääpaino on ilmiön moraalisisessa puolessa, tarkemmin sanottuna siihen liittyvien mielipiteiden moraalisisissa seikoissa, ei työn tarkoituksena ole arvioida ilmiön moraalisuutta. Tarkoituksena on ainoastaan esitellä mielipiteitä asiasta puolesta ja vastaan, jolloin asian ratkaisemiselle suuntaan tai toiseen on ylipäättään jonkinlaiset edellytykset. Lukija voi työssä esiin tuotujen seikkojen valossa itse pohtia pommitusten moraalisuutta ottaen huomioon ajalle tyypilliset piirteet ja olosuhteet, joissa päätöksiä tehtiin. Jos pommitukset halutaan nähdä siviiliväestöön kohdistuneina sotarikoksina, on syytä muistaa ajan erityislaatuiset olot. Sodan väkivaltainen ilmapiiri, pelko ja epätoivo ovat varmasti olleet vaikuttamassa tehtyihin päätöksiin yhtäläillä kuin myötätunto vihollista kohtaan tai käsitys oikeasta ja väärästä. Moraalisen puolen arviointi on vaikeaa myös siksi, että menneitä tapahtumia on kyseenalaista arvostella nykyajan moraalikäsitteillä. Luvuissa kolme ja neljä käydään läpi argumentaatiota puolesta ja vastaan, jolloin lukijalle syntyy käsitys siitä millä tavoin eri tahot mielipiteitään perustelivat ja miten moraalinen puoli mahdollisesti nousee niissä esiin.

Luvussa viisi luodaan katsaus siihen, millä tavoin historian tutkimus on eri aikoina suhtautunut pommituksiin ja mitä eri tutkijat ovat olleet niistä mieltä. Luvussa käyn läpi tunnetuimpien ja arvostetuimpien tutkijoiden esittämiä näkemyksiä pommitussodankäynnistä sekä siihen liitetystä moraalisesta keskustelusta. Lisäksi olen lyhyesti tuonut esiin revisionistisen historian tutkimuksen tulkintoja tapahtumista sekä nostanut esiin muutamia tutkijoita joiden esittämät tutkimustulokset voidaan nähdä populistisiksi, äärioikeistolaisiksi ja jopa vääristellyiksi.

Ajallisesti tutkimus rajautuu sotavuosiin 1939-45, joskin tutkimuksen keskiössä oleva ilmiö keskittyykin sodan kolmeen viimeiseen vuoteen, jolloin pommitukset kiihtyivät ja eniten siviiliuhreja vaatineet kaupungit asetettiin sodankäynnin ensisijaisiksi kohteiksi. Sodan moraalifilosofian ja tunnettujen teorioiden kautta tutkimuksen aihe on kuitenkin kosketuksissa koko sen ajan kanssa kun ihmiskunta on käynyt sotia. Varhaisimmat sodan lakeja ja moraalialueita koskevat filosofiset ajatukset sijoittuvat antiikin Kreikkaan asti.

Lähdeaineistona tutkimuksessani käytän pääministeri Churchillin puhekokoelmia, parlamentin alahuoneen keskusteluja, brittiläistä sanomalehdistöä (pääasiassa *The Times*), aikalaiskirjallisuutta sekä tutkimuskirjallisuutta, joka pitää sisällään muun muassa alkuperäisessä muodossaan olevia asiakirjoja, virallisissa yhteyksissä julkaistuja mielipiteitä sekä otteita lehdistöstä. Pääministerin puheita, erilaisia asiakirjoja, parlamentin keskusteluja sekä lehdistön kirjoittelua tutkiessani olen käyttänyt pääasiassa aineistoa, joka on peräisin sodan viimeisiltä vuosilta. Aikalaiskirjallisuuden ja muistelmateosten avulla olen selvittänyt pommitusten suurimman kannattajan Arthur Harrisin sekä vastustajan Piispa Bellin mielipiteitä ja näkemyksiä. Tutkimuskirjallisuuden osalta on syytä mainita 1960-luvulla julkaistu brittien 6-osainen pommituskampanjan ”virallinen historia ” *The Strategic Air Offensive Against Germany 1939-1945* (Webster & Frankland), jossa tutkijoilla on ollut vapaa pääsy kaikkiin haluamiinsa lähteisiin. Pommitusten moraalisisista puolta koskevista teemoista olen puolestaan paljon velkaa Jonathan Gloverin kirjalle *Ihmisyys. 1900-luvun moraalihistoria* sekä Sven Lindqvistin *Nyt sinä kuolit. Pommien vuosisata* - teokselle.

Aluepommitusten visiosta käytännön toiminnaksi

Viimeistään Toisen maailmansodan aikana ilmasodankäynti ja vihollisen maa-alueisiin kohdistuneet raskaat pommitukset nousivat ensiarvoisen tärkeään rooliin sodankäynnin strategiassa. Perinteisten maa-armeijoiden ja laivaston rinnalle oli nyt kehittynyt uusi, ennennäkemättömän tehokas ja verrattain edullinen tapa käydä sotaa. Pommikoneilla pystyttiin hyökkäämään suoraan vihollisen selustaan yli perinteisten rintamalinjojen aiheuttaen tuhoa teollisuustuotannolle, infrastruktuurille ja siviiliväestölle. Tällä tavoin oli nyt mahdollista lamaannuttaa vihollisen koko yhteiskuntajärjestelmä rintamien takana, kuten Iso-Britannian tavoitteena oli silloin kun jopa tuhansien lentokoneiden laivueet jauhoivat Saksan kaupunkeja pirstaleiksi.

Ajatus ilmasodankäynnin ylivoimaisista mahdollisuuksista syntyi kuitenkin jo ennen Toista maailmansotaa. Italialainen kenraali Giulio Douhet kehitteli Ensimmäisen maailmansodan alettua teorian, jonka mukaan sotaa käyvän valtion tulisi rakentaa pommituslentokonelaivasto, jonka tehtävänä olisi hyökätä vihollisen viittä peruskohdetta vastaan. Ilmaherruuden avulla kyettäisiin iskemään vihollisen teollisuuteen, liikenteen infrastruktuuriin, tietoliikenteeseen, hallintoon ja ”kansan taistelutahtoon” eli siviilikohteisiin. *Douhetismina* tunnettu oppi toteutui ensimmäisen kerran juuri Iso-Britannian ilmavoimien rakentamisessa ja toiminnassa sodan viimeisinä vuosina.

Yhdysvallat puolestaan jatkoi *douhetismin* mukaista linjaa ensin Japanissa ja sen jälkeen Korean sodassa sekä Vietnamissa.¹

2. SODAN JA VÄKIVALLAN MORAALI TEORIANA JA TUTKIMUSMETODINA

Tässä luvussa luodaan lyhyt katsaus sodan ja väkivallan moraaliin, joka muodostaa tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen. Natsi-Saksaan kohdistuneiden pommitusten tutkimisessa on työn kannalta olennaista millaisilla moraalisisilla argumenteilla ja näkökulmilla pommitusten tarpeellisuutta perusteltiin eri tahojen toimesta. Syiden taustalla on aina ihmisen toimintaan ja päätöksiin vaikuttanut moraalinen ajattelu. Vaikka tutkimuksessa onkin käsitelty paljon asioita, jotka pommituksia kannattavina argumentteina eivät suoranaisesti liitykään moraaliin, ovat moraaliset näkökannat silti vahvasti läsnä. Runsaista teknisluonteisista yksityiskohdista huolimatta työn pääpaino on kuitenkin tutkimuksen kohteina olevien toimijoiden moraalisten arvokannanottojen tutkimisessa.

Tähän lukuun olen poiminut eräitä keskeisiä ajatuksia ja otteita siitä, miten väkivallan ja sodan moraaliin liittyviä teemoja on eri aikoina käsitelty. Olen nostanut esiin esimerkinomaisesti joitain tärkeimpiä filosofi ja tutkijoita, joiden ajatukset sodan eri ulottuvuuksista ovat työn sisällön kannalta mielenkiintoisia. Tarkoitukseni on luoda lyhyt katsaus aiheeseen, josta kautta aikojen kirjoitettu tuhansia teoksia ja tekstejä. Historiallisten tekstien ja eri aikoina esitettyjen ajatusten vastapainoksi olen tässä luvussa tuonut esiin pommitukset omaan aikaansa kiinteästi sidottuna ilmiönä, jonka vertaaminen tai kiinnittäminen satojen ja jopa tuhansien vuosien takaisiin teorioihin on mahdollista vain jos pidetään mielessä tapahtumien ajallinen konteksti ja ainutlaatuisuus.

Tutkimuksen kannalta on tärkeää määritellä moraalifilosofian ja etiikan keskeinen sisältö ja siihen liittyvät seikat. Työn yhdeksi keskeisimmäksi teemaksi nouseekin pommitusten suhde moraaliin ja kysymykseen niiden oikeutuksesta. Olivatko Saksan kaupunkien pommitukset moraalittomia vai oliko niille löydettävissä jokin legitimoiva selitys? Onko moraalisesti väärin kohdistaa sotilaallisia iskuja kohteisiin, joissa siviiliuhreilta ei voida välttyä? Miten moraalitulee soveltaa epäselviin tapauksiin ja tilanteisiin, joissa näkökulmia ja perusteluja on useita? Ja lopuksi onko sodassa ylipäättään mahdollista toimia rauhan ajan moraalisten koodistojen mukaan, eli onko moraalit sotaltilanteessa turhaa ylellisyyttä?

---

¹ <http://www.airpower.maxwell.af.mil/airchronicles/apj/6win90.html>

Seuraavien moraaliajatteluun liittyvien termien määrittely on tutkimuksen jatkon kannalta tärkeää, jotta lukija ymmärtää mitä erilaisilla termeillä kulloinkin tarkoitetaan. *Moraali* on yksilön tai yhteisön yleisesti hyväksymä tapojen säännöstö, jonka mukaan ihminen toimii. Tässä tapauksessa moraali muodostaa siis sen tapojen ja ajattelun perustan, jonka mukaan ihminen näkee pommitukset suhteessa niiden oikeudenmukaisuuteen ja epäoikeudenmukaisuuteen. *Etiikka*, *moraaliajattelu* ja *moraalifilosofia* puolestaan tutkivat sitä, mitä on moraalinen hyvä ja paha. Etiikka ja moraalin filosofinen analysointi siis tutkivat moraalia ja pohtivat mistä elementeistä se muodostuu. Etiikka tutkii aina myös moraaliin liittyviä peruskysymyksiä kuten eettisen toiminnan periaatteita ja yksilön arvoja. Tämän tutkimuksen kannalta moraali on teoreettisen viitekehyksen tärkein termi, vaikka myös etiikka on läheisesti läsnä monissa työhön liittyvissä kysymyksissä ja pohdinnoissa eräänlaisena taustavaikuttajana. Pommituksia käsittelevien moraalisten kannanottojen kohdalla on tärkeää muistaa, että moraali ja etiikka ovat aina yhteiskunnallisesti ja historiallisesti määräytyneitä. Toisen maailmansodan aikaan eläneiden ihmisten moraali koostuikin huomattavan erilaisista elementeistä kuin oman aikamme ihmisten. Tällöin eri aikakausien ihmisten moraalisten käsitysten vertaaminen keskenään ei ole järkevää eikä relevanttia.² Historiallisten yhteiskuntien ja menneiden aikojen tutkiminen nykyajasta käsin onkin verrattavissa kahden erilaisen ja toisilleen täysin vieraan kulttuurin kohtaamisen kanssa.

Sodan filosofiasta

Sota voidaan määritellä valtioiden tai ihmisjoukkojen väliseksi yhteenotoksi, jossa tappava väkivalta rikkoo rauhan. *Totaaliseksi sodaksi* kutsutaan tilannetta, jossa viholliseksi määritellään kokonainen valtio ja kansakunta, joka myös osallistuu maansa puolustamiseen. Totaalisessa sodassa sotatoimien kohde on määritelty laajemmin ja käytännössä kohteena on koko vihollisen yhteiskunta ja kansa. Viimeistään Toinen maailmansota määritteli totaalisen sodan käsitteen ja teki sen maailmalle tunnetuksi, sotilastoimien kohteena oli koko vihollisvaltion yhteiskuntajärjestelmä, uskonto, kulttuuri, talous ja väestö. Tavoitteellisuus itsessään tekee sodasta luonteeltaan aina poliittista toimintaa, sillä vihollisen puolustuksen murtaminen ja saattaminen aseettomaksi voi tapahtua diplomatian, painostuksen tai yhtä hyvin ilmapommitusten keinoin. Totaalinen sota onkin siis ymmärrettävä osaksi valtioiden ja yhteiskuntajärjestelmien välistä politiikkaa.

Vaikka Ensimmäistä maailmansotaa on yleisesti pidetty ensimmäisenä totaalisenä sotana, jossa sotatoimien kohteena oli koko vihollisen yhteiskuntajärjestelmä, osasivat sotapäälliköt myös ennen

---

² Airaksinen 1987, s.9-13.

sitä kohdistaa sotatoimia esimerkiksi vihollisen siviiliväestöön. Antiikin Kreikan Peloponnesialaissodissa armeijan tiedetään ensi töikseen tuhonneen valloitetujen alueiden oliiviviljelmät tarkoituksenaan aiheuttaa nälänhätä. Caesarin kuuluisassa teoksessa *Gallian sota* kuvataan Rooman legioonien käyttäneen samaa taktiikkaa.³ Myös Amerikan sisällissodassa 1800-luvulla pohjoisvallat tuhosivat systemaattisesti vihollisen viljelmiä ja maatiloja tarkoituksenaan nälännyttää vastapuolen väestö. Toisen maailmansodan raskaat pommitukset, joilla pyrittiin horjuttamaan vihollisen tuotantoa ja talousjärjestelmää, voidaan nähdä antiikin sotatoimien modernina muunnoksena, jossa vihollisen taistelukykyä pyritään heikentämään välillisesti kohdistuen iskut siviiliväestöön ja kotirintamaan.⁴

Ensimmäisessä maailmansodassa Iso-Britannian aloittama Saksan kauppasaarto mereltä käsin on myös pommituksiin verrattava strategia, joka antaa taloudelliselle sodankäynnille aivan uudet mittasuhteet. Brittien laivastosaarron tarkoituksena oli häiritä Saksan elintarvikehuoltoa ja sotalogistiikkaa estämällä laivaliikenteen pääsy Saksan rannikkokaupunkeihin. Saarron seurauksena arvioidaan menettäneen henkensä yli puoli miljoonaa siviiliä lähinnä elintarvikepuolan ja erilaisten sairauksien heikentäminä.⁵ Sotilaallisesti puolustettavissa oleva ja hyviä sotilasstrategisia tuloksia saavuttanut laivastosaarto kohdistui Toisen maailmansodan pommitusten tavoin kuitenkin ennen kaikkea myös siviiliväestöön. Laivastosaartoa voidaankin pitää 1900-luvun uuden sotateknologian ensimmäisenä todellisenä voimannäyttönä siitä, miten helposti siviilien laajamittainen tuhoaminen on mahdollista ja kuinka psykologinen siirtymä kohti siviilien tappamisen hyväksyvää politiikkaa oli tapahtumassa. Seuraavan suursodan johtajat ja sotapäälliköt pystyivät vetoamaan laivastosaarron menestykseen ja historiaan perustellessaan pommituksilla aiheutettujen siviilien kuolemia.⁶

Sotia on ollut läpi koko ihmiskunnan historian ja aseelliset konfliktit ovat olleet tapa ratkoa ihmisryhmien välisiä ristiriitoja vuosituhansien ajan. Antiikin Kreikan ja Rooman valtakunnat ovat yksi varhaisimmista esimerkeistä siitä, miten organisoidun sodankäynnin avulla on turvattu valtakuntien olemassaolo. Myös uskontojen, kuten kristinuskon ja islamin nimissä on tunnetusti sodittu verisesti useiden vuosisatojen ajan. Kuitenkin ihmisten välinen väkivalta ja ”kaikkien sota kaikkia vastaan” on nähty ratkaistavissa olevaksi ongelmaksi monella taholla. Esimerkiksi 1600-luvulla eläneen englantilaisen filosofin Thomas Hobbesin mukaan ”luonnontilassa” vallitsevasta sotalaisasta vahvimman oikeudesta voidaan luopua yhteiskuntasopimuksella, jolla kansalaiset

---

³ Caesar 1961, esim. s. 7 ja 187-189.

⁴ Walzer 1992, s. 170-171.

⁵ Ibid. s. 171-173.

⁶ Glover 2003, s. 90-92.

luovuttavat osan oikeuksistaan vallanpitäjille suojelusta vastaan. Valistuneen yksinvaltiaan johdolla ja väkivallankäytön monopolisoinnilla vahvistettiin valtion suvereniteettia ja roolia rauhan takaajana valistusaikana. Tämän periaatteen mukaisesti muutamia vuosisatoja myöhemmin tapahtuneet Saksan kaupunkien pommitukset voidaan tulkita valistuneen valtion valitsemaksi toimintatavaksi, sillä pääministeri Churchillin johtamassa 1940-luvun alun demokraattisessa Iso-Britanniassa voidaan havaita tiettyjä yksinvaltiuden tunnusmerkkejä.

Sodankäynnin ja viattomuuden teoria

Modernin sodankäynnin tunnetuimpana teoreetikkona yleisesti pidetyn preussilaisen Carl von Clausewitzin mukaan sota on politiikan jatkamista muilla keinoin. Kirjassaan *Sodankäynnistä* (alkuperäiskielellä *Vom Kriege*) Clausewitz pohtii sodan ja sodankäynnin teoriaa sekä luonnetta tavalla, joka vielä yli 100 vuotta julkaisemisensa jälkeenkin sisältää päteviä näkökulmia sodan filosofiaan. Hänen sotateoreettiset päätelmänsä ovat varsin käyttökelpoisia selitettäessä myös Toisen Maailmansodan tapahtumia. Pommituksiin ja sen moraalifilosofiaan keskittyvässä tutkimuksessani Clausewitzin klassiset ajatukset voidaan helposti hahmottaa tapahtumien kulun taustalla. Clausewitzin mukaan ”sota on väkivaltaista toimintaa, jonka tarkoituksena on pakottaa vastustaja toteuttamaan meidän tahtomme.”⁷ Clausewitzille sota ei siis kuitenkaan ole itsessään vain politiikan jatke, vaan aina myös todellinen poliittinen väline. Sodan ja väkivallan avulla vihollinen on saatettava siihen tilaan, jossa omat poliittiset päämäärät saadaan tosiasiassa toteutetuiksi. Tämän teorian mukaan pommitukset on nähtävä historiallisessa perspektiivissä toisaalta epäonnistuneen politiikan jatkona ja toisaalta politiikan suoranaisena välineenä, jonka avulla rauha pyrittiin palauttamaan.⁸

Yhdysvaltalainen politiikan tutkija Michael Walzer on saanut laajalti tunnustusta tutkimuksistaan oikeutetun sodan ja kansainvälisen politiikan aloilla. Walzer on pohtinut paljon oikeutetun sodan käsitettä ja sen historiaa. Walzerilla oikeutetun sodan käsitteeseen kuuluu olennaisesti kysymys viattomuudesta, joka on myös oman tutkimukseni kannalta olennainen asia. Miten sota- tai konfliktitilanteessa on mahdollista määritellä vihollispuolen ihmisten viattomuus? Ovatko siviilit aina viattomia ja näin ollen oikeutetun sodan ja sodan moraalisten sääntöjen mukaan aina sotatoimien ulkopuolelle kuuluva ryhmä? Ovatko totaalisen sodan aikakaudella kaupunkien

---

⁷ Clausewitz 1980, s. 24.

⁸ Ibid. s. 33 ja 40-44.

massapommituksissa kuolleet siviilit viattomia sivusta seuraajia vai ovatko he laajemmin ajateltuna osa hyökkäyksen kohteena olevaa vihollisen yhteiskuntajärjestelmää?⁹

Viattomien ihmisten tappaminen oli Toisen maailmansodan aikaan, kuten meidänkin aikanamme aina moraalisesti väärin. Myös kansainväliset sopimukset sodankäynnin säännöistä kielsivät jo tuolloin siviileihin kohdistuvat sotatoimet.¹⁰ Walzerin mukaan kysymystä viattomien siviilien tappamisesta voidaan tarkastella kahden ajatusmallin kautta. Ensiksikin kaikilla siviileillä on absoluuttisen oikeus olla suojassa sotatoimilta, mikä tekee viattomien ihmisten tappamisesta aina vääryyden. Tämän ajatusmallin mukaan viattomuus on siviilien suoja, joka suojelee heitä sotatoimilta. Toisen ajatusmallin mukaan viattomuus on aina vain yksi arvo, jota tulee verrata muihin tavoiteltaviin arvoihin. Utilitaristinen joustavuus tarkoittaa siis suurimman mahdollisen hyödyn tavoittelua siten, että joissain tapauksissa viattomuus saattaa hautautua muiden tavoitteiden alle.¹¹ Utilitaristisen joustavuuden teoria kuitenkin edellyttää vaikeita laskelmia ja arviointeja tavoitteiden ja uhrauksien keskinäisistä suhteista. Esimerkiksi jos korkein asetettu tavoite on vihollisen eli Natsi-Saksan lyöminen, kuinka monta viatonta siviiliä ollaan valmiita uhraamaan sen eteen? Itse asiassa molemmat Walzerin esittämät teoriat viattomuudesta nousevat selvästi esiin myös pommituksia koskevassa argumentoinnissa, sillä ne muodostavat perustan eri tahojen näkökannoille pommitusten moraalisesta puolesta.

Sodan filosofiassa tai paremminkin sodan psykologiassa on Walzerin mukaan olemassa mielenkiintoinen yhtäläisyys, joka on mielestäni tärkeää ottaa esiin yritettäessä ymmärtää eri tahojen suhtautumista pommitusten tarpeellisuuteen. Walzer esittää havainneensa, että sodassa yksilöt eli käytännössä sotilaat ovat valmiita hyväksymään kuolemanvaaran mieluummin kuin tappamaan viattomia ihmisiä. Tämä ei tietenkään päde aina ja kaikissa tilanteissa, mutta antaa Walzerin mukaan vertailupohjaa johtajien käyttäytymiselle vastaavassa tilanteessa. Suuria ihmisjoukkoja edustavat johtajat puolestaan eivät hyväksy kuolemanvaaraa tai riskiä yhtä helposti kuin yksittäiset sotilaat. Tästä on osoituksena monien hallitusten haluttomuus saattaa kansalaisiaan vaaran eteen jos on mahdollista toimia toisin.¹² Myös tämä yleistys ihmismielen psykologiasta on löydettävissä pommituksia puolustavien johtajien argumentoinnin takaa. Esimerkiksi pääministeri Churchill tuo usein ajatuksissaan esiin olevansa vastuussa paitsi satojen tuhansien sotilaiden

---

⁹ Walzer 1992

¹⁰ Lindqvist 1999, s. 77 Esim. Haagin kansainvälinen sopimus vuodelta 1907.

¹¹ Walzer 1992, s. 34-36.

¹² Ibid. s. 44-48.

hengestä, myös maansa uskonnosta, kulttuurista ja historiasta, joista yksittäinen sotilas valintoja tehdessään ei ole vastuullinen.

Kansainvälinen oikeus ja sodan lait

Kansainvälisillä sopimuksilla valtiot ovat pyrkineet luomaan sotia koskevaa oikeutta, jolla säädeltäisiin sodankäynnin väkivaltaisuutta ja raakuutta tiettyjen kieltojen ja rajoitusten avulla. Kansainvälisen humanitäärisen oikeuden avulla pyritään suojelemaan erityisesti henkilöitä, jotka eivät osallistu taisteluun. Pyrkimyksenä on ollut myös rajoittaa erilaisia sodankäyntikeinoja ja –menetelmiä. Vuodelta 1864 peräisin oleva Geneven sopimus solmittiin alun perin suojelemaan juuri siviilejä ja ihmisiä, jotka eivät osallistu taisteluihin. Myös vuonna 1899 solmittu Haagin sopimus puolestaan velvoittaa sotaa käyviä maita noudattamaan sodan lakeja, jotka kieltävät siviiliväestön tappamisen. Sekä Geneven että Haagin sopimuksia tarkastettiin ja ajanmukaistettiin 1900-luvun alussa ja olivat voimassa olevaa kansainvälistä oikeutta maailmansotien aikaan.

Vuoden 1907 Haagin konferenssin sovittiin maasodan yleisistä laeista, jotka vielä tänä päivänäkin ovat voimassa. Sopimuksessa todetaan muun muassa, että *”kaupunkeja, kyliä, asuntoja tai rakennuksia, joita ei puolusteta, ei saa millään tavoin hätyyttää eikä pommittaa.”* Sanat *”millään tavoin”* lisättiin sittemmin artiklan sanamuotoon, jotta kielto pätisi myös ilmapommituksiin. Sopimuksen sisältö on kuitenkin täynnä ongelmia, kysymyksiä ja tulkinnanvaraa. Milloin kaupunkia esimerkiksi voidaan pitää puolustamattomana? Tekeekö yksi ilmantorjuntatykki kaupungista puolustetun eli legitiimin kohteen hyökkäykselle? Muun muassa tällaiset kysymykset aiheuttivat sopimuksen yhdenmukaiselle noudattamiselle ongelmia. Loppujen lopuksi Saksa, Ranska ja Venäjä jättivät sopimuksen allekirjoittamatta, mutta Iso-Britannia ratifioi sopimukset.¹³ Kansainvälinen yhteisö oli siis kuitenkin halukas solmimaan siviilejä suojaavia sopimuksia, mutta kuten historia osoittaa, rauhan aikana solmitut sopimukset lakaistaan sodan sytyttyä nopeasti maton alle. Niin kävi myös pommikoneiden osoittautuessa Iso-Britannian ainoaksi tehokkaaksi tavaksi käydä sotaa Hitlerin Saksaa vastaan.

Kansainvälinen komissio kokoontui 1920-luvun alussa pohtimaan ilmasodankäyntiä koskevaa sopimusta, jonka avulla kansainvälisen oikeuden aukkoja voitaisiin täyttää. Sopimuksessa haluttiin määritellä tarkemmin mitä tarkoitettiin sotilaallisella kohteella, jonka pommittaminen oli sallittua. Sopimuksessa todettiin: *”Kun sotilaallisen kohteen sijainti on sellainen, ettei sitä voi*

pommittaa siviiliväestön joutumatta tosiasiallisesti uhriksi, sitä ei saa pommittaa lainkaan.” Lopulta kuitenkin Iso-Britannian ja Ranskan vastustuksesta johtuen sopimuslauselmaa ei koskaan kirjattu kansainvälisen oikeuden säännöksiin. Tästä huolimatta sopimus sai kuitenkin yleisesti kunnioitetun moraalisen ohjeen arvon, joka ei kuitenkaan velvoittanut valtioita mihinkään. Ilmasodankäynnin historiaa tutkineen historioitsijan Sven Lindqvistin mukaan moraaliseksi ohjeeksi jäänyt lauselmä oli sisällöltään Haagin sopimuksia selkeämpi ja jos se olisi hyväksytty osaksi kansainvälistä lainsäädäntöä, olisi brittien ollut vaikeampi rakentaa raskaat ilmavoimansa ja pommittaa Saksan kaupunkeja Toisessa maailmansodassa.¹⁴

Oikeutetun sodan teoriasta

Oikeutetun sodan teoria ja käsitys sen sisällöstä on peräisin antiikin ajoilta ja on siitä lähtien ollut monen filosofin pohdintojen kohteena. Oikeutetun sodan teoria johdettiin aikanaan luonnonoikeudesta. Kaikilla ihmisillä, niin myös kansoilla, piti olla oikeus itsepuolustukseen. Tästä periaatteesta tuli kansainvälisen oikeusjärjestyksen yksi kulmakivi: sodat ovat oikeutettuja silloin, kun ne ovat puolustautumista hyökkääjiä vastaan. Ranskalainen yhteiskuntateoreetikko ja valistusfilosofi Jean-Jacques Rousseau kirjoitti 1700-luvulla, kuinka oikeutettuun sodankäyntiin kuuluu sääntöjä joita on noudatettava. Rousseau mukaan sodan tavoitteena on tuhota vihollisvaltio, jolloin on oikeutettua tappaa sitä ase kädessä puolustavat henkilöt, mutta heti kun he antautuvat tai eivät osallistu sotatoimiin pitää heidät jättää rauhaan.

Rousseaulle sodat olivat aina valtioiden välisiä ja sotilaat vain valtioiden välikappaleita. Hänen mukaansa siviilit on siis nähtävä valtioiden ulkopuolisiksi toimijoiksi, jotka tulee nähdä yksittäisinä ihmisinä, ei valtion edustajina. Rousseau ajatus kohtaa kuitenkin ongelmia, jos sitä yritetään suoraan soveltaa 1900-luvun totaalisiin sotiin, joissa koko väestö on mobilisoitu työskentelemään sotavoimien eteen. Kotirintaman teollisuustuotanto on esimerkki siitä, miten raja sotilaan ja siviilin välillä on hämärtynyt sotien historian saatossa.¹⁵

Oikeutetun sodan filosofiaan kuuluu olennaisesti myös vihollisen käsite. Vihollisen tarkka määrittäminen rajaa sotatoimien kohteen ja oikeuttaa sodan. Vihollisen erilaiset luokittelut ja viholliskuvien rakentaminen tekevät myös tiukan eron ihmisen tappamisen ja murhaamisen välillä.

---

¹³ Lindqvist 1999, s. 49 ja 57-58.

¹⁴ Lindqvist 199, s.79 ja 84-85.

¹⁵ Clark 1988, s. 89-92.

Vihollissotilaan tappaminen sodan aikana ei ole murhaamista, vaan kuuluu sodankäyntiin. Erottelu vihollisen sotilaan ja vihollispopulaatioon kuuluvan siviilin välillä ei kuitenkaan ole koskaan täysin selvä. Erot sotilaan ja siviilin välillä muotoutuvat tapauskohtaisesti, mutta myös esimerkiksi synnytettyjen viholliskuvien myötä. Esimerkiksi Toisen maailmansodan alussa ero siviilin ja sotilaan välillä oli selvemmin havaittavissa kuin sodan lopulla, jolloin kostonhimo, kärsimys, epätoivo ja sotaan turtuminen häivyttivät tätä rajaa. Harmaan sävyt alkoivat erottua kohtalokkain seurauksin.¹⁶

Kysymykseen oikeutetusta sodasta ja sen teoriasta on joutunut ottamaan kantaa myös kristillinen kirkko. Evankeliumin pasifistisesta sanomasta huolimatta kirkko on joutunut sopeutumaan kautta aikojen vallitsevan yhteiskunnan muutoksiin ja realiteetteihin, joihin sota kiistatta on kuulunut. Kirkkoisä Augustinus esitti kuuluisat ajatuksensa oikeutetusta sodasta 300-400-lukujen taitteessa, jolloin kristitty Rooman valtakunta oli hyökkäyksen kohteena sekä Afrikasta että Euroopasta. Oikeutetun sodan päämääränä ja vaatimuksena oli Augustinuksen mukaan ulkoisen uhkan torjuminen ja valtakunnan säilyttäminen. Augustinuksen mukaan sota oli tietyissä, tarkkaan määritellyissä olosuhteissa välttämätön paha. Hyvän ja pahan kamppailussa eli sodassa on otettava huomioon tiettyjä kriteerejä, joiden täytyminen tekee sodasta oikeutetun. Sodan tulee aina olla viimeinen käytettävissä oleva keino ja sillä on aina pyrittävä rauhaan. Oikeutettuun sotaan tarvitaan myös pätevä syy ja sotaa voivat käydä ainoastaan valtiot. Saavutettavien hyötyjen tulee olla myös oikeassa suhteessa seurauksiin. Seurausten suhde tekoihin onkin Augustinuksen oikeutetun sodan vaateista se, joka eniten koskettaa tutkimukseni kohdetta eli pommitusten moraalista ulottuvuutta. Olivatko kokonaisten kaupunkien tuhoamiset pommituksin oikeassa suhteessa saavutettujen etujen kanssa? Tämä onkin yksi tutkimuksen peruskysymyksiä, johon eri tahot antavat oman vastauksensa.¹⁷

Augustinuksen teoria ei sinällään luo oikeutta käydä sotia vaan on pikemminkin mittapuu, jonka mukaan voidaan pohtia sotien oikeutusta. Tutkijoiden mukaan Augustinuksen oikeutetun sodan opissa on löydettävissä vaikutteita antiikin yhteiskuntafilosofiasta ja roomalaisesta oikeusfilosofiasta. Tämän yli 1500 vuotta vanhan opin on todettu luoneen pääasiallisen pohjan nykyiselle kristilliselle ja länsimaiselle ajattelulle sodasta. Se loi myös kirkon sisälle opin, jonka mukaan valtioiden oli mahdollista käydä sotaa turvatakseen olemassaolonsa. Tämän opin pohjalta

---

¹⁶ Sorabji 2006, s. 210-211.

¹⁷ Pikkarainen 2006, s. 20-30 ja Reichberg 2006, s. 70-80.

kehittyi vuosisatojen kuluessa kristillisen kirkon suhtautumien sotaan, jonka vaikutukset näkyivät myös Toisen maailmansodan aikaisessa brittiläisessä yhteiskunnassa.

Sotaa säätelevistä kansainvälisistä sopimuksista ja moraalialueita koskevista teorioista huolimatta voidaan sodan ajatella olevan tila, jossa moraalille ei ole lainkaan sijaa. Sodan luonne on väkivaltainen ja julma, jolloin ihmisten ainoaksi tehtäväksi jää sen lopettaminen, hinnalla millä hyvänsä. Tarkoituksena on hengissä säilyminen ja sen eteen on tehtävä mitä kulloinkin vaaditaan. Joitain moraalisia rajoitteita on kuitenkin kaikesta huolimatta oltava olemassa, sillä viattomien naisten ja lasten tappaminen ei kuulu edes sotaan ja jos näin on, sota on palauttanut ihmiset eläinten ja barbaarisuuden tasolle.

Pommitukset modernin valtion ilmiönä

Pohdittaessa pommitusten moraalista oikeutusta on muistettava ajan henki. Jos pommituksia halutaan tarkastella sotarikoksina, ei niitä saa irrottaa kontekstistaan ja ympäröivästä maailmasta. Laajentumishaluinen ja aggressiivista ulkopoliittikkaa koko 1930-luvun harrastanut Saksa oli aloittanut sodan ja tuhonnut järjestelmällisesti miljoonia juutalaista. Lisäksi se oli rikkonut kaikkia sodan sääntöjä valloittaessaan suuria alueita Euroopasta ja terrorisoinut systemaattisesti itäisen Euroopan ja Neuvostoliiton slaavikansoja. Tällaisessa maailmanpoliittisessa tilanteessa moraalin löystyminen on väistämättä tapahtunut ja kohdannut lopulta myös päättäjien ajatukset. Eurooppaa tyrannisoivan natsi-Saksan lyöminen nähtiin tärkeäksi hinnalla millä hyvänsä. Totaalinen sota loi pohjaa tällaiselle radikaalille ajattelulle, mikä ei ollut varmasti harvinaista missään muuallakaan päin Eurooppaa. Varsin paljon se sai jalansijaa Iso-Britanniassa, joka oli ajautunut taistelemaan olemassaolonsa puolesta Euroopan viimeisenä Saksaa vastaan taistelevana valtiona.

Saksan kaupunkien pommitukset, kuten totaalinen sota laajemminkin, on nähtävä modernin valtion ilmiönä. Kärjistäen ilmaistuna kaiken vähittäinen muuttuminen rationaalisiksi taloussuhteiksi 1900-luvun kuluessa muutti myös osaltaan suhtautumista sodankäyntiin. Tiedemiesten laskelmat ja suunnitelmat tehokkuuden maksimoimiseksi johtivat äärimmäisiin tekoihin. Tieteen ja tekniikan nopea kehitys loi edellytykset kehittää pommeja, joilla olisi tutkijoiden laskelmien mukaan mahdollista tappaa ihmisiä tehokkaasti. Sota oli viimeistään Toisen maailmansodan aikaan kehittynyt totaaliseksi taloussodaksi, jossa tuhoa pyrittiin kylvämään mahdollisimman paljon.

Myös ihmisen yksilöön liitetyn traditionaalisen arvon katoaminen on osaltaan ollut vaikuttamassa sodankäynnin luonteeseen. Yhteiskunnan maallistuminen ja massoituminen johtivat siihen, ettei ihmistä enää nähty jumalan ainutlaatuisena kuvana ja persoonana vaan osana suurempaa massaa kuten kansakuntaa tai sosiaaliluokkaa. Massoitumisen myötä kehittyivät myös massa-armeijat, johon yksilöt inhimillisine kärsimyksineen hukkuivat. Ihmisestä tuli myös osa teollisuuden koneistoa, jolloin hänet oli helppo nähdä vain yhtenä palasena suuressa koneessa. Tällainen kehitys selittää osaltaan totaalisen sodan luonnetta, jossa sodan kohteena on vain yksi suuri kokonaisuus, ei yksittäinen ihminen. Sodassa yksilöstä oli tullut vain tuotannon yksi osa tai raaka-aine, jota vastaan kapitalistisen markkinatalousjärjestelmän mukaisesti toimivan valtion tuli hyökätä.

Pohdittaessa Toisen maailmansodan ja Liittoutuneiden pommitusten aikakautta on ymmärrettävä myös seuraavat sodankäynnin luonnetta perusteelliset muuttaneet seikat. Aikaisempiin sotiin verrattuna vihollinen oli maantieteellisesti ”kaukana poissa.” Fyysisen etäisyyden on esitetty aiheuttavan välinpitämättömyyttä henkilöiden keskuudessa, jotka antavat käskyt pommituslentojen aloittamisesta. Moderneissa sodissa päättäjät eivät entisaikojen sotien tapaan joudu koskaan kohtaamaan vihollistaan tai aiheuttamiaan uhreja. Lähihaistelun aiheuttamat psykologiset tuntemukset myötätunnosta, säälistä ja kunnioituksesta eivät niin ikään vaikuta nykyajan sodissa siinä määrin kuin ennen.

Hallinnon ja armeijan organisatoriset muutokset aiheuttavat osaltaan vastuun hajauttamista ja yksilön vastuun ”katoamista.” Byrokratia ja työnjako ovat eriyttäneet toimintaketjussa suunnittelun, päätöksenteon ja toteutuksen eri tahojen vastuulle. Tästä johtuen yksilön henkilökohtainen vastuu ja mahdollisuus omaan harkintaan vaikeutuvat. Yksilöt on alistettu koneiston osiksi, joiden tehtävänä on totella käskyjä ja täyttää työn edellyttämät velvollisuudet kuuliaisesti. Ideologian, auktoriteettiuskon, ryhmäpaineen ja propagandan johdosta kaikki toimii mutkattomasti. Päätös pommittaa Saksan kaupunkeja tehtiin organisaation sisällä myös vähitellen askel askeleelta. Tällöin päätöksenteko oli helpompaa ja päättäjät ikään kuin ajautuivat tilanteeseen, jossa pommitukset lopulta kohdistettiin kokonaisuun kaupunkeihin. Vaiheittaisesta päätöksenteosta huolimatta politiikka oli kuitenkin tarkkaan harkittua.

Ajalle oli tyypillistä myös pelko, epätoivo ja ajatus kokonaisen kansakunnan joutumisesta fasistisen diktatuurin alaiseksi. On tärkeää ymmärtää, että päätös kaupunkien pommituksista tehtiin aikana, jolloin tappion pelko oli aiheellinen ja voitto ei ollut vielä näköpiirissä. Kokonaan toinen kysymys on miten suhtautua päätökseen pommittaa Dresden maan tasalle Saksan perääntyessä kaikilla

rintamilla sodan viimeisenä vuonna. Tätäkin päätöstä pohdittaessa on syytä muistaa, ettei iskusta viime kädessä vastuussa olleella pääministeri Churchillilla ollut apunaan jälkiviisauden suomaa etua.

Sodan psykologian ja ”liikevoima”

Etäältä käsin toteutettavissa oleva joukkomurha mahdollistaa henkilökohtaisen moraalinormiston sivuuttamisen. Tutkimuksen kohteena olevien aluepommitusten kohdalla psykologisia ennakkoluuloja vähensi se, että niillä ei alun perin ollut tarkoitus hyökätä siviilikohteisiin vaan teollisiin ja sotilaallisiin kohteisiin. Pommitusten jatkaminen oli moraalisesti vähemmän arveluttavaa, sillä pommitukset aiheuttivat viattomien uhrien kuolemia aluksi vain satunnaisesti. Hajautetun ja vaiheittaisen päätöksenteon avulla ohitettiin myös se tosiasiallinen hetki, jonka kohdalla toiminnan moraaliset ongelmat tulisi kohdata. Sodan moraalipsykologiaa tutkineen Jonathan Gloverin mukaan ilmasodan viimeisessä vaiheessa Dresdenin kaupungin tuhoaminen onnistuneesta maihinnoususta huolimatta tapahtui, koska pommituspolitiikalle oli kehittynyt oma liikevoimansa. Liikevoiman ansioista tehokkaasta toimintatavasta ei haluttu luopua vaan sitä jatkettiin olosuhteissa, joissa sitä ei olisi koskaan aloitettu.¹⁸

Gloverin mukaan Saksan kaupunkien pommituksia selittänyt ”liikevoima” vaikutti Liittoutuneiden politiikkaan vielä Saksan antautumisen jälkeenkin. Atomipommi oli kehitetty Yhdysvalloissa alun perin pelotteeksi Saksan ydinohjelman varalle, eikä sitä luultavasti olisi käytetty aseeksi pelkästään Japania vastaan. Samalla tavoin kun Ensimmäisen maailmansodan onnistunut laivastosaarto helpotti pommituksiin ryhtymistä, vaikutti Hampurin ja Dresdenin tuhoaminen Yhdysvaltojen päätökseen iskeä Tokioon palopommein. Tokion pommitukset puolestaan tasoittivat tietä Hiroshimaan ja Nagasakiin, joissa kaksi atomipommia tappoi yhteensä jopa 350 000 ihmistä.¹⁹

3. ALUEPOMMITUSTEN SYYT JA TAUSTATEKIJÄT SEKÄ POLIITTISEN JOHDON ROOLI POMMITUSTEN

3.1 POMMITUSSODAN KÄYNNISTYMINEN JA KEHITYS

---

¹⁸ Glover 2003, s. 90-93 ja 152-153.

¹⁹ Ibid. s.132-143.

Toisen maailmansodan lopulta sytyttyä syyskuussa 1939 valtasi Saksa muutamassa viikossa Puolan sekä pian myös Tanskan ja Norjan. Kukistettuaan vastarinnan näissä maissa käänsi Hitler katseensa länteen ja hänen armeijansa vyöryivät yli Belgian ja Alankomaiden kohti Ranskaa. Saksan armeija oli liian vahva ja ranskalaisten puolustus joutui perääntymään. Lopulta Hitlerin joukot miehittivät koko Ranskan, mutta osa ranskalais-brittiläisistä joukoista ehti paeta kanaalin yli Englantiin. Kun lähes koko Euroopan manner oli nyt Hitlerin hallussa, aloitti hän sotatoimet Iso-Britanniaa vastaan. Vastarinta oli kuitenkin liian tehokasta onnistuneen maihinnousun tekemiseen, joten ainoaksi keinoksi jäi ilmasodankäynti. Hitler pyrki pommikoneiden ja hävittäjien avulla saamaan britit antautumaan keväällä 1940 aloittamassaan hyökkäyksessä.

Saksalaiset olivat käyttäneet pommikoneita jo aiemmin pommittaessaan muun muassa Varsovan ja Rotterdamin maan tasalle. Näissä kaupungeissa kohteena oli ollut myös siviiliväestö, mutta nyt Hitlerin tavoitteena oli iskeä sotilaskohteisiin ja näin luoda pohjaa tulevalle invaasiolle. Erään teorian mukaan Saksan ilmavoimat kuitenkin erehtyivät kohteesta ja pudottivat vahingossa, vastoin Hitlerin käskyjä muutamia pommeja Lontoon keskustaan. Kostoksi Lontoon pommittamisesta pääministeri Churchill määräsi välittömästi vastaiskun Saksan pääkaupunkiin Berliiniin. Hitler puolestaan vastasi tähän määräten pommitusten sarjan Lontooseen. Tällä tavoin syntyi perusta sille politiikalle, joka tultiin seuraavina vuosina huomaamaan monissa kaupungeissa ”rintaman” molemmin puolin. Diplomatasuhteet maiden välillä katkesivat syyskuisen sodanjulistuksen myötä lopullisesti ja molemminpuoliset pommitukset vihollisen kaupunkeja vastaan alkoivat.²⁰

Brittien puolustus kuitenkin kesti saksalaisten rajut hyökkäykset ja lopulta Hitler päätti luovuttaa ja siirtää maihinnousun tapahtuvaksi tulevaisuudessa. Liki puoli vuotta kestänyt ”Taistelu Britanniaasta” vaati yhteensä 23 000 englantilaisen siviilin hengen, joista 14 000 oli lontoolaisia. Suurimmat tuhot kärsittiin Lontoon lisäksi Coventryssa, jossa raskaat pommitukset tuhosivat suurimman osan kaupungin historiallisesta keskustasta.²¹ Hitlerin kääntäessä katseensa itään kohti Neuvostoliiton murskaamista, jäi brittien ainoaksi keinoksi käydä sotaa ilmapommitukset, sillä maihinnousu mantereelle oli vielä tässä vaiheessa mahdoton ajatus.

Sodan alussa kuninkaalliset ilmavoimat asettivat pommitusten kohteeksi puhtaasti sotilasstrategisesti perusteltavissa olevia kohteita, joihin iskemällä häirittiin Saksan kykyä käydä sotaa. Tällaisia kohteita olivat armeijan tukikohdat, asetehtaat, lentokentät, varikot ja telakat jne.

---

²⁰ Feltus, *The Role of Bombing in World War 2* – artikkeli, s.1-3.

²¹ Esim. Glover 2003, s. 96-97.

Pommituksilla pyrittiin lamaannuttamaan myös kulku- ja viestintäyhteydet tuhoamalla rautateitä, siltoja ja tutka-asemia. Edelleen kohteiksi asetettiin myös erilaiset sodankäyntiä tukevat tuotantolaitokset kuten terästehtaat, öljynjalostamot ja tutkimuslaitokset. Tällaista tarkasti valittujen kohteiden tuhoamiseen pyrkivää taktiikkaa kutsuttiin strategiseksi pommituksiksi tai täsmäpommituksiksi.

Strategisista pommituksista kohti aluepommituksia

Britit huomasivat kevään 1941 aikana, että heidän pommituskampanjansa Saksaa vastaan oli tehoton. Päiväsaikaan tehdyt iskut tulivat miestappioilla mitattuna auttamatta liian kalliiksi, sillä saksalaisilla oli vielä tuolloin ilmaherruus Euroopassa. Menettelytapa vaihtui nopeasti ja kuninkaalliset ilmavoimat siirtyivät yöllisiin pommituslentoihin, jolloin koneilla oli suurempi mahdollisuus päästä kohteeseensa ja takaisin. Pimeyden turvin toteutettu pommittaminen ei kuitenkaan ollut riittävän tarkkaa. Elokuussa 1941 hallitukselle ja parlamentille toimitettiin nk. ”*Buttin raportti*,” joka oli tutkimusselonteko siitä, kuinka hyvin brittien pommit osuivat asetettuihin kohteisiin. Valokuvallisen todistusaineiston mukaan raportissa todettiin, että niistä pommikoneista, jotka väittivät osuneensa kohteeseen, vain kolmannes oli alle kahdeksan kilometrin päässä siitä! Pilvisellä säällä osumatarkkuus oli tätäkin heikompi ja kuuttomina öinä osumat kohteeseen olivat sattuman varassa. Tämä tarkoitti käytännössä sitä, että käynnissä oli tahaton aluepommittaminen, jossa kohteena oli halkaisijaltaan jopa 10 kilometrin laajuinen alue.

Pommitusilmavoimat olivat kuitenkin brittien ainoa ase vihollista vastaan. Siksi *Buttin raporttia* oli luettava uudenlaisessa valossa. Lentokoneet osuvat maaliinsa jos kohteena on tarpeeksi laaja alue, esimerkiksi kokonainen kaupunki. Siviilikohteiden pommituskielto sai väistyä ja hallitus siirtyi toteuttamaan saamansa raportin mukaista ohjetta, jossa todettiin ”*kaupungin olevan suurin yksittäinen tehdas, johon pommittajat saattoivat osua.*”²² Pommituspolitiikassa päätettiin siis osin pakon sanelemana siirtyä tahattomasta alueiden pommittamisesta tarkoitukselliseen. Tämä tarkoitti tietoista päätöstä luopua kiellosta pommittaa siviilejä. Päätös oli toki rikottu jo aiemmin molempien osapuolten taholta, mutta nyt pommitusten suuruusluokka ja volyymi kasvoi huikeasti verrattuna sodan aikaisempiin tapahtumiin. Noin 5000 kuolleen siviilin tilalla tulisi pian olemaan jopa kuollutta 50 000 siviiliä.

---

²² Glover 2003, s. 70.

Sotilas- ja teollisuuskohteiden strategiseen tuhoamiseen tähdännyt pommituspolitiikka sai siis lopulta väistyä kun kohteiksi alettiin valita suurempia alueita ja pian kokonaisia kaupunkeja. Perinteinen jako siviili- ja sotilaskohteiden välillä sai väistyä uuden ajattelun mukana, jonka mukaan lähes kaikki teollisuuskaupungeissa tai niiden lähetyvillä asuvat ihmiset oli nähtävä suorasti tai epäsuorasti kuuluvan osaksi Saksan sotapotentiaalia. Tämän ajattelumallin mukaan teollisuuskaupungit asukkaineen olivat legitiimejä kohteita pommituksille. Nyt iskujen kohteena oli koko Saksan sotilaallinen, teollinen ja taloudellinen rakennelma sekä ihmisten taistelutahto.

Vuodesta 1942 alkaen Iso-Britannian ilmavoimat pyrkivät yöllisillä hyökkäyksillään lamaannuttamaan kokonaisia kaupunkeja pyrkiessään tavoitteisiinsa. Saksan aloittaessa hyökkäyksensä ja edetessä tehokkaasti kohti Moskovaa ja Stalingradia nousivat pommitukset arvokkaiksi myös itäisen liittolaisen tukemisen kannalta. Pommituskampanja jäi länsiliittoutuneiden ainoaksi keinoksi tukea Neuvostoliittoa sodassa ja vähentää sotilaallista painetta itärintamalla. Ilmapuolustus sitoikin paljon resursseja ja miehiä kaupunkeihin, joita muuten oltaisiin saatua keskitettyä itärintamalle.

Yhdysvallat liittyy sotaan

Yhdysvallat liittyi Iso-Britannia rinnalle Saksan vastaiseen ilmasotaan kesällä 1942. Aluksi Yhdysvaltojen pommikoneet keskittyivät ainoastaan päiväsaikaan tehtyihin iskuihin sotilas- ja teollisuuskohteisiin kun taas britit pommittivat väljemmin määriteltäviä alueita öisin. Lopulta myös Yhdysvallat hylkäsi päiväpommitukset liian paljon tappioita vaativina. Casablancan konferenssissa alkuvuodesta 1943 Iso-Britannian ja Yhdysvaltojen johtajat yhdistivät voimansa ja sopivat ”yhteisestä pommitushyökkäyksestä,” jolla pyrittiin iskemään Saksan tärkeimpiin kohteisiin eli teollisuuskaupunkeihin ja niiden työläisten mielialoihin.²³ Kuitenkin edelleen valtaosa koneista, lentäjistä, hallinnosta ja johtajista oli brittiläisiä. Yhdysvaltojen ilmavoimat antoivat vain tukensa brittien suunnittelemaan, johtamaan ja suurilta osin myös toteuttamalle pommituspolitiikalle.

Vuosien 1942-45 aikana brittiläis-amerikkalaiset pommikoneet iskivät yli 30 Saksan suurimpaan teollisuuskaupunkiin. Berliinin ja Kölnin lisäksi Ruhrin teollisuusalue kärsi valtavia tuhoja pommikoneiden tuhotessa siellä sijaitsevia tuotantolaitoksia ja tehtaita useita viikkoja kestävässä

---

²³ Friedrich 2005, s. 82.

hyökkäyksissä. Näissä kaupungeissa kuolleiden määrät olivat vielä muutamien tuhansien luokkaa, mutta aineelliset tuhot olivat valtavia.²⁴

Heinäkuussa 1943 kohdistettiin Hampurin kaupunkiin siihen asti suurin ilmahyökkäys. Helteisen ilman ja kaupungin ahtaan korttelirakenteen vuoksi päätettiin Hampurin hyökkäyksessä käyttää aiempaa enemmän palopommeja, jotka sytyttivät kaupungin keskustan yhdeksi suureksi rovioksi. Pommituksia johtaneen Arthur Harrisin operaatiolle antama koodinimi ”*Gomorra*,” viittasi Mooseksen 1. kirjan tapahtumiin, jossa syntisen kaupungin tuhoa kuvataan muun muassa seuraavasti, ”*maasta nousi savu niin kuin pätsin savu.*” Kaupungista nousevan savun keskeltä pakeni liki miljoona ihmistä, mutta silti kuolleita arvioidaan olleen noin 40 000.²⁵ Saksalaisten omien arvioiden mukaan kuolleita saattoi olla jopa 100 000, mikä on kuitenkin nykyisten arvioiden mukaan liian suuri. Kolme yötä kestäneen pommitushyökkäyksen aikana tuhoutui myös amerikkalaisten arvioiden mukaan jopa kolmasosa kaikista Hampurin rakennuksista, mikä sekkin oli omiaan lisäämään ongelmia kaupungin siviiliväestölle.²⁶

Myös pääkaupunki Berliiniin pudotettiin yhtä paljon pommeja asukasta kohden kuin Hampurissa muutamaa kuukautta aiemmin, mutta siellä tulipalot eivät kaupungin väljän asemakaavan vuoksi muodostuneet yhtä suuriksi. Berliiniä pommitettiin usean kuukauden ajan, mutta silti kuolleiden määrä pysyi 10 000 tienoilla. Siviiliuhrien monikertaisen määrän syntyminen ei suinkaan ollut Liittoutuneiden yrityksestä kiinni, sillä Berliiniä pommitettiin useammin kuin mitään muuta kaupunkia Saksassa koko sodan aikana.²⁷ Kesällä 1944 liittoutuneet tekivät maihinnousun mantereelle ja saavuttivat ilmaherruuden Euroopassa. Parantuneen tekniikan, lentokonetuotannon kasvun ja ilmaherruuden turvin liittoutuneet olisivat kyenneet palaamaan päiväsaikaisiin täsmäpommituksiin, mutta siitä huolimatta kaupunkien järjestelmällistä tuhoamista jatkettiin.

Helmikuussa 1945 Britannia ja Yhdysvaltojen sadat pommikoneet nousi ilmaan tähtäimenään Dresdenin kaupunki itäisessä Saksassa. Kaupungissa asui lähes puoli miljoonaa ihmistä, minkä lisäksi sinne oli majoitettu toiset puoli miljoonaa pakolaista idästä. Palopommit ja räjähdykset tuhosivat totaalisesti 15 neliökilometrin kokoisen alueen kaupungin keskustasta. Kaupungin kaikista asunnoista tuhoutui kaikkiaan noin puolet. Arviot kuolleiden määristä ovat vaihdelleet 30 000 ja 60 000 välillä riippuen laskentatavasta. Saksalaisen historioitsijan mukaan kuolleita saattoi

²⁴ Siebert, *British Bombing Strategy in World War Two* – artikkeli.

²⁵ Friedrich 2005, s. 99 ja Glover 2003, s.107.

²⁶ *The United States Strategic Bombing Survey. Summary Reports, 30.10 1945*, s. 5-6.

²⁷ Friedrich 2005, s. 100-102.

olla jopa 130 000, mikä on kuitenkin muiden tutkijoiden mukaan vahvasti liioiteltu arvio. Nykyisten arvioiden mukaan kuolleita oli 25 000 – 35 000.

Dresdenin tuhoaminen on tunnetuin yksittäinen tapahtuma pommituskampanjan historiassa. Vain muutamaa viikkoa ennen sodan päättymistä tapahtunut pommi-isku on yleisesti kyseenalaistettu ja pohdittu sen tarpeellisuutta sodan tässä vaiheessa. Kiistaa on aiheuttanut myös se, oliko Dresden sotilaallisesti perusteltavissa oleva kohde ja olivatko käytetyt keinot sopusoinnussa saavutettujen etujen kanssa. Sitä oliko Dresden legitiimi ja puolustettavissa ollut kohde käsitellään tarkemmin seuraavissa luvuissa. Dresdenin isku jäi sodan viimeiseksi suureksi pommihyökkäykseksi. Keväällä 1945 aluepommitukset päätettiin lopettaa Länsi-liittoutuneiden ja Neuvostoliiton maa-armeijoiden edetessä syvällä Saksassa.

Länsi-liittoutuneiden pommitukset aiheuttivat kaiken kaikkiaan noin puoli miljoonaa siviiliuhria, joista suurin osa oli puolustuskyvyttömiä naisia, lapsia ja vanhuksia. Amerikkalaisten arvioiden mukaan lukema on pienempi, noin 300 000 kun taas saksalaisten arvoit kuolleista liikkuvat 600 000 tienoilla. Tämän lisäksi pommituksilla tapettiin suuri joukko sotilaita, joita ei tähän tilastoon ole laskettu. Haavoittuneita oli yli miljoona ja kodittomiksi joutuneita useita miljoonia. Materiaaliset vahingot olivat suunnattomat ja kaupunkien raivaus ja jälleenrakentaminen kesti vuosia.²⁸ Jotain pommitusten lopullisesta mittakaavasta kertoo myös se, että kun saksalaiset pudottivat brittikaupunkeihin noin 100 000 tonnia pommeja, antoivat britit takaisin vielä suuremmalla mitalla kylvämällä Saksaan 1,3 miljoonaa tonnia.²⁹ Myös kuolleiden määrät moninkertaistuivat brittien toimesta, sillä saksalaisten pommitukset aiheuttivat Englannissa alle 20 000 siviilin kuoleman. Kuninkaalliset ilmavoimat menettivät noin 70 000 lentäjän hengen.³⁰

Pommitusten vaikutus Saksan sotateollisuuteen

Pommitukset kuitenkin onnistuivat niille asetettujen tavoitteiden saavuttamisessa. Teollisuuskaupunkien lamaannuttaminen ja resurssien sitominen kaupunkien jatkuvaan ilmapuolustukseen haittasivat Saksan kykyä käydä menestyksestä sotaa. Esimerkiksi Yhdysvaltain armeijan heti Saksan miehittämisen jälkeen perustama tutkimuskomitea *United States Strategic Bombing Survey* arvioi pommituksilla aiheutetun suurta tuhoa saksalaiselle teollisuus- ja

---

²⁸ Friedrich 2005, s. 12 ja *The United States Strategic Bombing Survey. Summary Reports, 30.10 1945*, s. 20

²⁹ Friedrich 2005, s. 13.

³⁰ *Can the Allies strategic bombing campaigns of the Second World war be judged a success or failure?* - artikkeli

asetuotannolle. Raporttien mukaan Saksan terästeollisuus ja sähköntuotanto onnistuttiin tuhoamaan lähes kokonaan sodan viimeisinä vuosina. Myös koko infrastruktuuri kärsi jatkuvien pommitusten seurauksena. Oma lukunsa ovat tuhotut asunnot ja rakennukset, joista käsin teollisuustyöläiset tehtaissa kävivät.³¹

Teollisuuden kärsimistä tuhoista kertoo paljon myös Saksan varusteluministerin Albert Speerin sodan jälkeen antamat todistukset, joita on yleisesti pidetty luotettavina ja asiantuntevina. Hän oli vuodesta 1942 vastuussa kaikesta Saksan teollisuuteen ja varusteluun liittyvästä tuotannosta. Nurembergin oikeudenkäynnissä Speer osoitti muista natsijohtajista poiketen avointa katumusta ja yhteistyöhalukkuutta, minkä vuoksi häntä ei teloitettu. Speerin ajatuksista on koottu myös kirja *Diktaattorin työkaluna*, joka sekin tarjoaa mielenkiintoisen ikkunan katsella pommituksia ja pohtia niiden seurauksia kansallissosialistien hallinnon kautta. Speerin mukaan ilmahyökkäykset toivat sodan tavallisten saksalaisten keskuuteen. Tämä toinen rintama, kotiseudun ilmarintama sitoi valtavasti miehiä ja aseita, joita olisi muutoin voitu käyttää Neuvostoliittoa vastaan:

Ilmasodan todellinen merkitys oli, että se tosiasiallisesti avasi toisen rintaman kauan ennen liittoutuneiden tunkeutumista Eurooppaan. Rintaman muodosti taivas Saksan yllä. Hyökkäysten ennustamattomuus teki rintamasta jättiläismäisen. Ilmahyökkäyksiä vastaan puolustautuminen edellytti tuhansien ilmatorjuntatykkien valmistamista, valtaisien ammusvarastojen perustamista ympäri maata ja satojen tuhansien sotilaiden pitämistä valmiudessa. Tämä oli Saksan puolella suurin hävitty taistelu.³²

Speerin lausuntojen mukaan varsinkin brittien suosimilla aluepommituksilla ei ollut todellista vaikutusta Saksan teollisuuteen. Hänen mukaansa sota olisi voinut ratketa jo vuoden 1943 aikana jos britit olisivat jatkaneet strategisia iskujaan teollisuuden elintärkeisiin solmukohtiin. Näin ei kuitenkaan käynyt, sillä aluepommitukseen siirtyminen hajotti resursseja ja iskut eivät enää kohdistuneet vain tiettyihin tuotannonaloihin. Speerin mukaan suurinta vahinkoa tekivätkin amerikkalais koneiden iskut varusteluteollisuuden ytimeen, joita oli vaikea nopeasti korjata.³³

Myöskään teollisuustyöläisten ja kaupunkien asukkaiden taistelumieli ei vähentynyt vaan pikemminkin päinvastoin. Speer kertoo pommitusten kannustaneen ihmisiä ylittämään itsensä ja luoneen karaistuneen vaikutelman halusta selviytyä. ”*Öiset iskut eivät onnistuneet murtamaan*

---

³¹ *The United States Strategic Bombing Survey. Summary Reports, 30.10 1945*

³² Neillands 2001, s.384.

³³ Speer 1996, s. 168-170.

siviiliväestön työtahtoa”, kirjoittaa Speer. Jopa Dresdenin tuhoamisen jälkeen teollisuustoiminta elpyi nopeasti, mikä oli Speerin mukaan osoitus siitä, että ”*pommilasti on tehokkaampi kun se pudotetaan taloudellisiin kohteisiin, kuin jos se tuhlataan kylien ja kaupunkien niskaan.*”³⁴ Hampurin kaltaisten valtavaa tuhoa aiheuttaneiden pommitusten jälkeen Speer kuitenkin huolestui teollisuustuotannon kantokyvystä. Hän kertoi Hitlerille, että ”*jos tämänlaatuiset sarjahyökkäykset ulotetaan kuuteen muuhun Saksan suurkaupunkiin, niin Saksan varustelu joutuu pysähdyksiin.*”³⁵

3.2 PÄÄMINISTERI CHURCHILLIN JOHTAMA HALLITUS POMMITUSOFFENSIIVIN TAKANA

Toisen Maailmansodan ensimmäisiä kuukausia lukuun ottamatta Iso-Britannian poliittisesta johdosta ja sodankäynnin suurista linjanvedoista vastasi Winston Churchillin johtama konservatiivipohjainen koalitionhallitus. Churchillin vahvan johtajuuden ansiosta hallituksen ympärille rakennettiin suuri määrä erilaisia organisaatioita ja elimiä, jotka ministeriöiden tavoin olivat linkittyneitä hallituksen johtohenkilöihin ja olivat täten monissa asioissa enemmän tai vähemmän hänen kanssaan samoilla linjoilla. Sisä- ja talouspolitiikan lisäksi myös ulkopoliitiikan johto oli tiukasti hallituksen käsissä. Myös sodanjohto alistettiin hallituksen päätös- ja delegointivallan alle ja hallituksen rinnalle muodostettiin esimerkiksi ”sotakabinetti,” johon hyväksyttiin demokratian hengessä yksi jäsen jokaisesta puolue ryhmästä. Pommituksista viimekädessä vastannut Ilmailuministeriö oli Kuninkaallisten ilmavoimien tavoin kiinteässä yhteydessä maan muuhun poliittiseen johtoon. Churchillin vaikutusvalta ulottui siis lähes kaikkialle, missä tärkeitä päätöksiä tehtiin ja toteutettiin.³⁶

Toukokuussa 1940 Saksa aloitti hyökkäyksen Belgiaan. Samana päivänä Churchill nimitettiin uudeksi pääministeriksi Neville Chamberlainin tilalle. Pääministeriksi tultuaan hän otti itselleen myös puolustusministerin tehtävät ja alkoi johtaa esikuntapäälliköiden neuvostoa sekä sotakabinettia. Puolustusministerinä Churchill johti sodankäyntiä ja pääministerinä hän saattoi asettaa muille poliittisille paikoille haluamiaan henkilöitä. Myös sotakabinetissa demokraattiset periaatteet alkoivat nopeasti väistyä, sillä Churchillin vaikutus operaatioiden kulkuun kasvoi jatkuvasti. Eräiden aikalaiskuvausten mukaan Churchill näkikin itsensä ensisijaisesti sodanjohtajana ja vasta sen jälkeen poliitikkona.³⁷

---

³⁴ Glover 2003, s.102.

³⁵ Speer 1969, s. 174.

³⁶ *Great Speeches Collection*.

³⁷ Churchill aikalaistensa kuvaamana, s. 80-82.

Churchillin ajatukset vaikuttivat ratkaisevasti sodan kulkuun myös Liittoutuneiden yhteisten suunnitelmien kautta. Maansa johtajana hän kantoi päävastuun kansainvälisten suhteiden hoidosta ja edusti Britanniaa liittolaisten välisissä tapaamisissa. Churchillin johdolla esimerkiksi Yhdysvallat liittyi mukaan pommituskampanjaan, jolla Saksa pyrittiin saattamaan polvilleen. Churchillin noustua pääministeriksi oli selvää, että aluepommitukset, joiden vankkumattomana tukija hän loppuun asti esiintyi, tulivat keskeiseksi osaksi brittien sotapolitiikkaa.

Parlamentin alahuoneessa Churchillin valinta pääministeriksi otettiin hyvin vastaan. Työväenpuolue ja konservatiivit hautasivat erimielisyytensä ja asettuivat yhdessä tukemaan Churchillia. Erimielisyydet haudattiin sillä parlamentissa nähtiin poliittisten erimielisyyksien jäävän taka-alalle kun koko maan tulevaisuus oli uhattuna. Työväenpuolue hautasi vanhat kaunansa ja epäluulonsa Churchillia kohtaan antoi tukensa hänen johtamalleen hallitukselle. Suuremmilta erimielisyyksiltä parlamentissa vältyttiinkin, sillä vahvana johtajana tunnettu Churchill hyväksyttiin laajasti johtamaan maata sen taistellessa olemassaolonsa puolesta.

Myös Churchill ymmärsi tilanteen vaativan kansallista yhtenäisyyttä ja erimielisyyksien hautaamista. Työväenpuolue kelpasi poliittiseksi liittolaiseksi kun kaikkien brittien yhteisenä tavoitteena oli Saksan lyöminen.³⁸ Konservatiivien hallitsemassa alahuoneessa konsensus kasvoi suuremmaksi kuin aikoihin rauhanaikana, mikä on osoitus parlamentin omistautumisesta yhteisen tavoitteen saavuttamiseksi sekä Churchillille myönnetystä luottamuksesta. Myös sodanaikainen hallituskoalitio toimi hyvin ja sielläkin puolueriidat onnistuttiin hautaamaan yhteisen kansallisen ponnistuksen keskellä.³⁹

Churchill ei koskaan halveksunut tai painostanut parlamenttia vaan näki sen yleisen mielipiteen ja demokratian äänitorvena, sekä toisaalta välineenä, jonka avulla saattoi vaikuttaa kansaan. Churchillille parlamentti oli arvokas instrumentti kansan ja hallituksensa välissä, jonka avulla hän saattoi palvella kansaansa ja esittää tälle mielipiteitään päätöstensä tueksi. Poliittisesti vähemmän vaikutusvaltaisessa parlamentin ylähuoneessa Churchillin kannatus oli vielä alahuonettakin selvempää, mikä on ymmärrettävää, sillä elitistinen ylähuone tuki perinteisesti konservatiivista puoluetta.

---

³⁸ *Leadership during World War 2* – artikkeli.

³⁹ Robbins 1994, s. 200-203.

Kunnioitetun johtajan ajatukset pommitusten tarpeellisuudesta vaikuttivat varmasti suoraan monien ihmisten mielipiteisiin niin poliittisen päätöksentekokoneiston sisä- kuin ulkopuolellakin. Tämän johdosta Churchillin mielipiteillä on tässä tutkimuksessa hallitseva rooli selvitetessä pommituksia tukeneita mielipiteitä. Tilanteelle oli mielestäni luonteenomaista myös se, että tällaisessa tilanteessa mahdollisten eriävien mielipiteiden ja julkisesti esitetyn kritiikin määrä vähenee ratkaisevasti. Luottamus Churchilliin oli suuri ja erilaiset mielipiteet pommituksista saattoivat helposti hautautua ”hiljaisiksi” ja yksityisiksi mielipiteiksi, joita ei haluttu tai uskallettu lausua ääneen.

Churchill ei luonnollisesti kuitenkaan ollut ainoa mielipidevaikuttaja maan poliittisen koneiston sisällä. Muita mielipiteitä ja näkemyksiä pommituksista voidaan selvittää tutkimalla esimerkiksi parlamentin ylä- ja alahuoneen keskusteluja ja lausuntoja sekä erilaisten poliittisten elinten asiakirjoja. Erilaisia mielipiteitä asiasta voidaan löytää myös tutkimalla poliittisten toimijoiden kommentteja asiasta esimerkiksi kirjeiden ja raporttien perusteella. Tässäkin on kuitenkin muistettava Churchillin mielipiteiden näkyvyys ja ymmärrettävä niiden dominoiva luonne vahvana mielipidevaikuttajana poliittisen järjestelmän sisällä. Tästä huolimatta poliittisessa päätöksentekokoneistossa esiintyvien eriävien mielipiteiden etsiminen tarjoaa uusia näkökulmia ymmärtää virallisen politiikan takana esiintyvää, joskin suppeaa mielipiteiden kirjoa.

4. MIELIPITEITÄ ALUEPOMMITUSTEN PUOLESTA

4.1 WINSTON CHURCHILLIN PERUSTELUT POMMITUSTEN TARPEELLISUUDESTA

Samana päivänä kun Puolan miehittäneen Saksa joukot vyöryivät yli Belgian rajojen, nimitettiin Winston Churchill Iso-Britannian uudeksi pääministeriksi. Maansa ollessa ajautumassa sotaan Churchill ymmärsi tilanteen vakavuuden ja suhtautui siihen realistisesti kaikella vakavuudella. Kaksi päivää pääministerinvirkaan astumisensa jälkeen Churchill piti ensimmäisen puheensa parlamentin alahuoneelle uudessa virassaan. Puheessaan hän painotti sodan vaativan kansakunnalta monia uhrauksia ja ponnisteluja rauhan palauttamiseksi. Kuuluisaksi tämän puheen on tehnyt Churchillin lupaus tarjota kansalleen ainoastaan ”*verta, hikeä ja kyyneleitä.*” Kuuluissa puheessaan hän asettaa yhteiseksi tavoitteeksi oman kansakunnan ja valtion säilyttämisen sekä vihollisen lyömisen hinnalla millä hyvänsä..

Ensimmäisestä pitämästään puheesta lähtien on havaittavissa tiettyjä teesejä liittyen Churchillin käsityksiin sodankäynnistä ja sen luonteesta. Uutena pääministerinä ja maansa tosiasiallisena

johtaja Churchillin suhtautuminen sotaan on ankara ja päättäväinen. Hänen mielestään sota tulee voittoa ja vihollinen pakottaa antautumaan keinolla millä hyvänsä. Kansakunnan ainoaksi selviytymiskeinoksi hän asettaa voiton, johon on pyrittävä hinnalla millä hyvänsä. Jo Churchillin ensimmäisessä puheessa on löydettävissä elementtejä hänen sodan lopulla ajamaansa politiikkaan saavuttaa voitto keinolla millä hyvänsä. Saksan kaupunkien tuhoaminen jatkuvilla pommituksilla on pääministerille yksi keino muiden joukossa saavuttaa voitto sodassa.

Kysyt mikä on politiikkamme? Minä sanon: Se on saavuttaa voitto sodassa merellä, maalla ja ilmassa, kaiken sen voiman ja sitkeyden turvin minkä Jumala meille antaa: Saavuttaa voitto hirviömaista tyrannia vastaan, jonka rikosten valikoima on pimein, valitettavin ja ylittämättömin. Se on meidän politiikkamme. Kysyt mikä on tavoitteemme? Minä voin vastata yhdellä sanalla: Voitto – voitto hinnalla millä hyvänsä, voitto huolimatta kaikesta terrorista, voitto huolimatta siitä kuinka pitkä ja vaikea se tie voi olla. Ilman voittoa ei ole selviytymistä.⁴⁰

Kansakunnan johtajana esiintynyt Churchill piti aikanaan paljon puheita, joilla hän uskoi valavansa kansaan uskoa ja taistelumieltä. Taitavana puhuja ja kirjoittajana tunnetun pääministerin esitykset ja puheet tarjoavat materiaalia paitsi tutkia hänen suhtautumistaan pommituksiin, myös saada selville millä tavoin hän pyrkii argumentoimaan kuulijoilleen mielipiteitään. Julkisia puheita ja mahtipontisia lausuntoja⁴¹ analysoitaessa on kuitenkin syytä pitää mielessä niihin todennäköisesti sisällytetty propaganda, johon sisältyy liioittelua, yksipuolisia näkökantoja ja yleisön manipuloimista. Churchillin aikanaan esittämistä ajatuksista on kuitenkin mahdollista löytää suuntaviivoja sille, kuinka pääministeri asiat oikeasti näki. On myös hyvä ymmärtää, että tutkimuksen kannalta ei ole niinkään tärkeää tietää mitä mieltä Churchill oikeasti asioista oli, vaan se minkälaisia mielipiteitä hän pommituksista omana aikanaan *esitti*. Tämän vuoksi olen tutkimuksessani käyttänyt paljon Churchillin pitämiä julkisia puheita runkona sille käsitykselle, jonka pyrin hänen ajatuksistaan rakentamaan liittyen pommitussodankäyntiin.

Puheissaan Churchill puhuu vertauskuvallisesti ja joskus jopa runollisesti siitä, kuinka vihollisen on säälimättä annettava maistaa omaa lääkettään ja miten aggressiivisena esiintynyt valtio saa nyt samalla mitalla takaisin itse aloittamaansa kärsimystä. Pommituksia ja siviiliuhrien syntymistä Churchill siis näyttää puheissaan kannattavan sillä perusteella, että Britannialla on oikeus kostaa ja

---

⁴⁰ *Great Speeches Collection*. Puhe parlamentin alahuoneessa 13.4 1940.

⁴¹ Esim. *The Unrelenting Struggle* 1942, s. 337. Puhe USA:n kongressille 26.12. 1941. ”Mitä Hitler saa nyt kärsiä Libyassa, on vain esimakua siitä mitä meidän pitää hänen antaa tulevaisuudessa maistaa.”

taistella samoilla aseilla kuin vihollinenkin – olkoon se sitten kuinka kyseenalaista tahansa. Maansa johtaja hänen on luontevaa pyrkiä valamaan kansan keskuuteen taistelutahtoa ja toivoa sekä osoittaa natsi-Saksan olevan sodan paha osapuoli. Tämä tulee esiin esimerkiksi Churchillin Yhdysvaltojen kongressille pitämässä puheessa seuraavassa muodossa:”[...] *syyllinen valtio ja sen pahat johtajat, jotka kuvittelivat voivansa ilmavoimien ylivertaisuutensa turvin terrorisoida ja alistaa ensin Euroopan ja myöhemmin koko maailman.*”⁴²

Churchillin puheille onkin tyypillistä tietynlainen mahtipontisuus ja kielen käytön erilaiset apu- ja tehokeinojen taitava käyttö. Voimakkaat ilmaisut, vertauskuvien runsas käyttö sekä asioiden harkittu toisto palvelevat kaikki Churchillin yrityksiä hahmotella hyvän ja pahan välistä taistelua, joka on ajanut jalon maan kuilun partaalle. Tätä taistelua hän kuvaa eräässä puheessaan seuraavasti: ”*Kyseessä on taistelu elämästä ja kunniaa, oikeudesta ja vapaudesta.*” Hän käyttää retoriikassaan myös taitavasti vihollisen demonisointia ja epäinhimillistämistä puhuen vastassa olevista ”*natsi-pedoista*” ja ”*hirviömaisistä vihollisista.*”⁴³ Kun vastassa on tämänkaltaisen pahan ruumiillistumaan verrattavissa oleva voima, on se kyettävä lyömän keinolla millä hyvänsä, siviiliuhreista välittämättä: ”*Puolustamme saartamme uhreista riippumatta. Taistelemme rannoilla, taistelemme maihinnousupaikoilla, taistelemme pelloilla ja kaduilla, taistelemme kukkuloille; emme koskaan antaudu.*”⁴⁴ Churchillin puheisiin eittämättä liitetty propagandistinen ulottuvuus on rakenneltu taitavasti sopivan yksinkertaiseksi ja selkeäksi viholliskuvien varaan rakentuvaksi vastakkainasetteluksi, kuten suurille massoille tarkoitetun propagandan on tarkoituskin olla. Churchill noudattaakin vihollisensa Adolf Hitlerin *Mein Kampf*issa esiintuomaa ohjetta siitä, kuinka sotapropaganda tulee suunnitella siten, että se vetoaa suurien massojen kaikkein älyllisesti rajoittuneimpiinkin yksilöihin.⁴⁵

Pohdittaessa pääministeri Churchillin suhtautumista aluepommituksiin ja hänen argumenttejaan niiden puolesta on syytä pitää mielessä millainen vihollinen heitä oli vastassa. Se millaisena Churchill näkee vihollisen ja millaisin keinoin hän tätä luonnehtii vaikuttaa olennaisesti siihen, minkälaisin asein sitä vastaan tulee sotia ja onko sitä kohtaa ylipäättään mahdollista tuntea lainkaan myötätuntoa. Ainakin pitämissään puheissa Churchill välittää vihollisesta kuvaa pahimpana mahdollisena voimana, joka pyrkii tuhoamaan kaiken olemassa olevan hyvän. Hänen näkemystään

⁴² *Sotakronikka* 1946, s. 464-466 ja 483. Puhe USA:n kongressille 19.5 1943.

⁴³ *The War Speeches of the Rt Hon. Winston S. Churchill. Vol.3* 1952, s. 338 ja 438. ”nazi beast”, ”monstrous enemy.”

⁴⁴ (<http://www.winstonchurchill.org/i4a/pages/index.cfm?pageid=393> Radiopuhe 6. kesäkuuta 1940.

⁴⁵ Paastela 1995, s. 147-150.

vihollisesta kuvaa mielestäni hyvin hänen parlamentille pitämänsä puhe sodan ensimmäisenä vuotena.

Ei ole kysymys taistelusta Danzigista tai taistelusta Puolasta. Olemme taistelemassa pelastaaksemme koko maailman natsityrannian kulkutaudilta ja puolustaaksemme kaikkea sitä mikä on ihmisille tärkeää. Tämä ei ole sota imperialististen pyrkimysten tai materialististen etujen lisäämiseksi...vaan yksilön vapauksien ja oikeuksien säilyttämiseksi.⁴⁶

Koston elementti pommitusten oikeuttajana

Eräs Churchillin käyttämä ja vahvasti esiintuoma argumentti pommitusten oikeuttamiseksi on kosto. Churchillin mukaan brittien on oikeutettua kostaa Saksan englantilaiskaupunkeihin aiemmin kohdistamat ilmaiskut, joilla Hitler yritti pakottaa Englannin polvilleen. Churchill ei ollut ajatuksineen yksin, sillä kosta omien kaupunkien pommittamisesta vaadittiin kansan keskuudessa yleisesti. Ajatuksensa kostosta pommitusten oikeuttaja hän toi esiin monissa puheissaan. Churchille muun muassa hurrattiin hänen puhuessaan Lontoossa vuonna 1941 seuraavasti: *”Jos lontoolaisilta tänä iltana kysyttäisiin, pitäisikö meidän tehdä sopimus kaikkien kaupunkien pommittamisen lopettamisesta, valtaisa enemmistö huuttaisi: Ei, vaan nyt me vastaamme samalla ja vielä isommalla mitalla saksalaisille kuin millä he ovat meille mitanneet.”*⁴⁷

Kostosta puhuminen kesken Saksan kiivaimman pommitusoffensiivin on toki luonnollista taisteluhengen ja moraalin ylläpitämisen kannalta, sillä vielä tuolloin ilmaherruus Britannian rannikolla oli saksalaisten käsissä. Tilaisuuden koittaessa puheet kosta eivät kuitenkaan jääneet vain puheiksi. Muun muassa siis tällä tavoin Churchill perusteli kuuluisan politiikkansa muotoutumista, jolla muutaman vuoden kuluttua tuhottaisiin totaalisesti kokonaisia saksalaiskaupunkeja.

Vaikka osa ihmisistä varmasti kannatti kosta ilmapommitusten keinoin, eivät kaikki jakaneet tätä mielipidettä. Mielenkiintoista tietoa tavallisen kansan suhtautumisesta pommituksiin tarjoaa vuonna 1941 tehty mielipidemittaus, joka osoittaa suurimman kannatuksen kostoiskuille tulevan maaseudulta ja syrjäisiltä alueilta, joissa saksalaisten pommitusten seuraukset vähiten tuntuivat.

---

⁴⁶ (<http://www.winstonchurchill.org/i4a/pages/index.cfm?pageid=878> Puhe parlamentin alahuoneessa 3. syyskuuta 1939.

⁴⁷ Glover 2003, s. 112.

Siellä jopa kolme neljäsosaa väestöstä kannatti pommituksia ja näin ollen näki pommituksen sopivaksi koston välineeksi. Kuitenkin esimerkiksi Lontoossa, jossa ihmiset olivat joutuneet kokemaan pommitukset omakohtaisesti, oli pommitusten kannattajia vain noin 45 prosenttia väestöstä.⁴⁸ Tämän mielipidemittauksen antamia tuloksia pohdittaessa on kuitenkin todettava, että mittauksen teon ajankohtana brittien pommitukset Saksaa vastaan olivat vielä verrattain pieniä, eikä niitä voida millään tavalla verrata sodan viimeisen vuoden tapahtumiin, jolloin kokonaisia kaupunkeja pyyhkiytyi kartalta. Voi vain kuvitella miten jo entuudestaan suuren pommituksia vastustavan joukon määrä lisääntyi esimerkiksi Lontoossa kun sanomalehdet raportoivat kymmenistä tuhansista kuolleista Dresdenissä ja Hampurissa.

Ajatukseen kostosta pommitusten moraalisenä oikeuttajana voidaan liittää myös Churchillin esittämä ajatus ns. ”ennakoivasta kostosta.” Ennakoivalla kostolla tarkoitan Churchillin näkemystä siitä, että vastaavassa tilanteessa saksalaiset iskisivät säälimättä Englannin kaupunkeihin. Kun sodan edetessä briteillä alkoi olla entistä paremmat edellytykset ilmaiskuille olisi ne ehdottomasti tehtävä, ennen kuin Hitler ehtisi ensin. Teollisuuskeskusten ja asetehtaiden tuhoamisen keinolla millä hyvänsä hän näki tarpeelliseksi erityisesti siksi, että saksalaisten tiedettiin kehittelevän uusia, entistä tuhovoimaisempia rakettiaseita ja V-ohjuksia. Uusien aseidensa avulla Saksan uskottiin kostavan englantilaisten pommitukset heti tilaisuuden tullen.⁴⁹ Ajatuksiaan Saksan pommittamisesta mahdollisimman pian Churchill tuo hyvin esiin todetessaan eräässä yhteydessä: ”*Kun Hitler palaisi idästä, häntä ei voisi pysäyttää. Mutta yksi keino pysäyttää ja kukistaa hänet on täydellinen tuhohyökkäys raskailla pommikoneillamme täältä natsien kotimaahan.*”⁵⁰

Usko ilmavoimiin sodan ratkaisijana

Winston Churchill uskoi vahvasti ilmavoimien olevan se ase, jolla saksalaiset kyettäisiin nujertamaan.⁵¹ Ennen Normandian maihinnousua tällainen ajattelu oli luonnollista, sillä Saksa miehitti Ranskaa ja rintamaa maavoimien väliselle taistelulle ei näin ollut olemassa. Ilmavoimat olivatkin ainoa konkreettinen keino vastata vihollisen sotatoimiin ennen maihinnousua. Churchillin mielestä ilmavoimat olivat ensiarvoisen tärkeä sodan voittamiseksi. Tämä tulee hyvin esiin hänen vuonna 1941 esittämässään kannanotossa pommitusten roolista sodassa: ”*On mahdollista, että*

---

⁴⁸ Walzer 1992, s. 256.

⁴⁹ Esim. *The War Speeches of the Rt Hon. Winston S. Churchill. Vol.3* 1952, s. 338 ja Churchill 1952, s. 209.

⁵⁰ Friedrich 2005, s. 68.

⁵¹ Esim. Callahan 1984, s. 87.

Ilmavoimat yksin...saattavat pakottaa Saksan niin lopullisesti polvilleen, ettei maavoimien maihinnousua mantereelle tarvita ollenkaan.”⁵² Churchill uskoi ilmavoimiensa tehokkuuden olevan sitä luokkaa, että oikein käytettynä saatettaisiin välttää kokonaan maavoimien lähettäminen manner-Eurooppaan.

Pitämissään puheissa Churchill käsittelee paljon pommitusten tehokkuutta ja niiden tarjoamia mahdollisuuksia käydä menestyksestä sotaa Saksaa vastaan maavoimien käyttämisen sijaan. Churchill puhuu paljon myös ilmavoimien erilaisista saavutuksista sekä omia näkemyksiään tukevista teknisistä seikoista korostaen samalla hyökkäysten suuntaamista sota- ja teollisuuskohteisiin.⁵³ Kokonaisia kaupunkeja tuhoavien pommitusten olevan parhaillaan käynnissä, ei Churchillin pitämissään puheissa kyseenalaista lainkaan pommitusten moraalisuutta. Hän kehuu pommituslentojen saavutuksia, mutta siviiliuhreja ja Saksan tavallisen kansan inhimillistä kärsimystä hän ei puheissaan mainitse kertaakaan. Kylmän tunteettomasti ja vailla myötätuntoa hän sivuuttaa siviiliuhrit aivan kuin niitä ei olisi olemassakaan – olemassa ainakaan brittiläisille, joita kärsimykset eivät pitkän välimatkan takia kosketa.

Churchillin puheiden ja muiden hänen esittämiensä ajatusten pohjalta voi tehdä seuraavan johtopäätöksen: Olemassa on ainoastaan vihollisuhreja ilman jaottelua saksalaisen ja kansallissosialistisen uhrin välillä. Siitä huolimatta hän puheissaan kuitenkin tunnistaa aiheutetun kärsimyksen olemassaolon, mutta ei anna sen häiritä vihollisen lyömiseen tähtäävän tehtävän toteuttamisessa.⁵⁴ Mielestäni Churchillin eräs tärkeimmistä perusteluista aluepommitusten puolestapuhujana on hänen näkemyksensä rintamasta ja muusta maasta yhtenä kokonaisuutena. Hänen ajattelussaan totaalisen sodan vaikutus näkyy erityisen selvästi, sillä eroa sotilaan ja siviilin välillä on Churchillin argumentoinnista vaikea löytää. Tämä ajattelu ja logiikka sopii yhteen ilmavoimien tukemisen kanssa, sillä kaupunkien pommituksissa siviilin ja sotilaan erottaminen on vaikeampaa kuin maavoimien avulla tapahtuvan hyökkäyksen kohdalla. Tämän ajattelumallin pohjalta on helppo ymmärtää Churchillin kannattaneen pommituksia kohteisiin, joissa tiedettiin osuttavan myös siviileihin. Churchillin totaalisen sodan käsite koski myös siviilejä.

Eräs Churchill keskeisimmistä argumenteista hänen puolustaessaan aluepommitusten jatkamista oli niiden tehokkuus iskettäessä vihollisen teollisuustuotannon ytimeen. Laajojen pommitusten avulla

---

⁵² Overy 1980, s. 108.

⁵³ Esim. *Sotakronikka* 1946, s. 504-506. Puhe alahuoneessa 24. 9. 1944.

⁵⁴ Esim. *The War Speeches of the Rt Hon. Winston S. Churchill. Vol. 2* 1952, s. 480. Puhe alahuoneelle 30.6. 1943.

iskujen kohteeksi saatettiin raaka-aine-, teollisuus- ja aselaitoksia. Kaiken kaikkiaan Churchill uskoi pommitusten häiritsevän merkittävästi Saksan tuotantoa ja täten kykyä käydä menestyksekkästä sotaa. Churchillin ajattelun mukaan myös tehdastyöläiset ja muut siviilit oli helppo rinnastaa osaksi vihollisen tuotantovoimia. Siviilit ja siviilien taistelutahto vaikuttivat suoraan Saksan tehokkuuteen käydä sotaa myös kotirintamalla. Tämän ajatuksen teollisuuden kimppuun iskemisestä ilma-aseen voimin Churchill tuo esiin esimerkiksi Ilmailuministeriölle vuonna 1940 lähettämässään kirjeessä, jossa hän toteaa seuraavaa:

Laivaston avulla emme voi voittaa sotaa, se onnistuu ainoastaan Ilmavoimien avulla. Pommikoneet yksin tarjoavat meille välineen voittoon. Siksi meidän on kehitettävä keinot, joilla voimme kuljettaa jatkuvasti kasvavan määrän räjähteitä Saksan ylle, murskataksemme sen koko teollisuuden ja tieteellisteknisen infrastruktuurin, josta maan taloudellinen kyky käydä sotaa on riippuvainen.⁵⁵

Churchill uskoi siis ilmavoimien olevan se väline, jonka avulla englantilaiset pystyisivät parhaiten iskemään vihollisen linjojen taakse ja horjuttamaan sen kykyä käydä sotaa. Tässä taktiikassa teollisuustuotanto, teollisuustyöläiset sekä siviilien taistelutahto olivat sotilaallisia kohteita, joihin iskut oli kyettävä kohdistamaan sen sijaan, että maavoimat yrittäisivät invaasiota vihollisen hallitsemille alueille. Pommituksilla uskottiin siis aiheutettavan kaaoksesta ja sekasorrosta johtuvaa kapinointia ja vastarintaan nousua natsien pitämä hallintoa vastaan. Iskujen vaikutusta väestön taistelutahtoon ja asenteisiin Churchill kuvaa muun muassa seuraavasti:

Vihollisväestön enemmistön mielialaa horjutettaisiin, heikennettäisiin sen uskoa natsihallintoon ja samanaikaisesti samoilla pommeilla hävitettäisiin enin osa raskaasta teollisuudesta ja osa öljyteollisuudesta.⁵⁶

Ulkopolitiikka ja tuki itäiselle liittolaiselle

Kun Saksa kesällä 1941 käänsi katseensa itään ja suuntasi joukkonsa kohti Neuvostoliittoa sai Churchill pommituksien kiihdyttämiseksi uuden merkittävän syyn. Pommituskampanjan tehostaminen nähtiin nyt ainoaksi konkreettiseksi keinoksi auttaa Neuvostoliittoa ja vähentää painetta itäisellä rintamalla. Monen muun tavoin Churchill tiesi, että jos Saksa onnistuisi valloittamaan Neuvostoliiton, saisi se haltuunsa lähes rajattomilta vaikuttaneet luonnonvarat.

---

⁵⁵ Callahan 1984, s. 87.

⁵⁶ Friedrich 2005, s. 68.

Lyötyään suurimman vihollisensa, kommunistisen Neuvostoliiton keskittäisi se voimansa välittömästi takaisin Britannia valtaamiseen.

Pommitukset olivat Churchillille ainoa konkreettinen tapa antaa Stalinille tukea ja osoittaa, että Iso-Britannia on mukana sodassa tehden kaikkensa kukistaakseen yhteisen vihollisen. Perustelu oli ymmärrettävä, sillä maihinnousu Ranskaan vaikutti vielä tuolloin mahdottomalta tehtävältä. Neuvostoliiton tukemiselle sen yrittäessä pysäyttää natsi-Saksan hyökkäys löytyi myös toinen ensiarvoisen tärkeä syy. Churchill nimittäin kertoo pelänneensä Neuvostoliiton tekevän erillisrauhan Saksan kanssa. Myös näistä syistä laajamittaiset pommitukset olivat ainoa käytettävissä oleva tapa tukea Neuvostoliittoa sen sotaponnisteluissa.⁵⁷

Brittien pelkuruudesta vihjailtiin neuvostolehdistössä ja Stalin pyysi liittolaisiaan jatkamaan saksalaisten pommittamista. Esimerkiksi Yhdysvaltojen suurlähettilään muistelmissa todetaan Stalin kertoneen Churchillille mielipiteensä siitä, että yhtälailla tehtaot kuin asuintalotkin olisi tuhottava pommituslentoja jatkamalla. Stalinin selvänä tavoitteena näyttikin olevan pyrkimys saada Churchill jatkamaan ja kiihdyttämään aktiivista ilmasotaa Saksaa vastaan niin kauan kuin neuvostoarmeija taisteli idässä valtavin miestappioin. Vaikka Stalin oli tukalassa tilanteessa, hänen maansa ollessa hyökkäyksen kohteena ymmärsi hän oman asemansa ja kykynsä painostaa Churchillia osallistumaan sotaan ja sen vaatimiin uhrauksiin.⁵⁸

Pyrkimyksensä tukea Neuvostoliittoa ja Stalinia laajojen aluepommitusten keinoin Churchill itse kertoo sodan jälkeen julkaisemassaan omaelämäkerrallisessa teoksessa *The Second World War*. 1950-luvun ensimmäisten vuosien aikana julkaistu 6-osainen teos sisältää paljon Churchillin yksipuolisia tulkintoja ja näkemyksiä asioiden kulusta, mikä on omiaan palvelemaan tämän tutkimuksen yritystä saada selville eri henkilöiden mielipiteitä ja perusteluja pommituksiin liittyen. Teos voitti kuitenkin aikaan muun muassa Nobelin arvostetun kirjallisuuspalkinnon, joka on osoitus kirjan tasosta ja sen saamasta yleisestä arvostuksesta.⁵⁹

Teoksessaan Churchill kertoo paitsi tukeneensa Neuvostoliittoa sotilaallisesti, myös toivoneensa pommitusten takaavan maiden välisten hyvien diplomaattisuhteiden säilymisen nyt ja tulevaisuudessa. Stalinin Neuvostoliitto oli Churchillille ensiarvoisen tärkeä ja voimakas liittolainen

---

⁵⁷ Probert 2003, s. 334..

⁵⁸ Glover 2003, s. 97-99.

⁵⁹ Roger 1998, s. 241-245.

Saksaa vastaan. Churchillin mielestä oli tärkeää osoittaa Stalinille, että Iso-Britannia on sodassa mukana ja hyökkää natsi-Saksaa vastaan kaikin käytettävissä olevin keinoin ja resurssein. Omaelämäkerrallisessa teoksessaan Churchill paljastaa Stalinin itsensä painostaneen häntä tukemaan Neuvostoliittoa ylläpitämällä lännessä ”toista rintamaa” pommitusten muodossa.⁶⁰

Pommitukset on siis samalla nähtävä myös osaksi sotaakäyvien liittolaisten välistä suurvaltapolitiikkaa. Pommitusten avulla Iso-Britannia kykeni osoittamaan omalle kansalleen, sekä koko valloitetulle Euroopalle että se oli mukana sodassa. Ilman pommituksia Churchillin keinot käydä sotaa olisivat olleet mitättömät ja maa olisi näyttänyt kohtaloonsa alistuneelta ja antautuneelta. Ensimmäisen maailmansodan muistot tuoreessa muistissaan brittihallitus ei halunnut aloittaa invaasioita miehitettyyn Eurooppaan ennen kuin onnistumismahdollisuudet olisivat todella hyvät. Näin ollen pommitusten jatkaminen oli ainoa vaihtoehtoinen tapa jatkaa tuen ja avun tarjoamista. Pommituskampanja oli suunnattu poliittiselle yleisölle ja liittolaisille paitsi Neuvostoliitossa, myös Yhdysvalloissa. Tämän arvon Churchill Iso-Britanniaa edustavana kokeneena valtionpäämiehenä varmasti varsin hyvin ymmärsi.

Helmikuussa 1942 puolivuotta voimassa ollut käytäntö aluepommitusten käytöstä muotoiltiin Churchillin näkemysten mukaisesti yksiselitteiseksi direktiiviksi, jonka mukaan pommitusten tuli kohdistua ennen kaikkea ”siviiliväestön ja varsinkin teollisuustyöläisten mielialoihin sekä asutuskeskuksiin, eikä esimerkiksi telakoihin ja lentokonetehtaisiin.”⁶¹ Churchillin sodan alkuvaiheessa tekemä päätös pommittaa vain sotilaskohteita sai siis viimeistään nyt väistyä. Hän ei kuitenkaan halunnut myöntää hallitukselleen, että uusi direktiivi merkitsi perustavaa laatua olevaa muutosta brittiläisessä sodankäyntipolitiikassa. Sen sijaan hän toteakin kysymyksessä olevan vain aikaisempien toimintaperiaatteiden ”hieman laveammasta tulkinnasta.”⁶²

4.2 ILMAVOIMIEN PÄÄLLIKKÖ ARTHUR HARRISIN ARGUMENTOINTI POMMITUSTEN PUOLESTA

Saksaa vastaan suunnatun pommituskampanjan johdossa oli helmikuusta 1940 lähtien Artur Harris, joka oli henkilökohtaisesti aluepommitusten suuri kannattaja. Kampanjan johtajana Harris oli vahvasti vaikuttamassa Liittoutuneiden sotastrategioihin ja aluepommitusten toteuttamiseen.

---

⁶⁰ Churchill 1954, s. 431-438.

⁶¹ Lindqvist 1999, s. 144-146.

Hallitukselta saamiensa ohjeiden mukaisesti hän johti ja toteutti Saksan kaupunkien pommittamista menetelmillä, joihin hän myös itse uskoi ja joiden puolesta hän julkisesti puhui. Perehtyessään Harrisin ajatuksiin pommituksista suureksi avuksi on ollut hänen sodan jälkeen julkaisemansa omaelämäkertateos, jossa hän kertoo omista motiiveistaan ja ajatuksistaan aluepommitusten innokkaana puolestapuhujana. Harrisin muistelmateos muodostaakin hänen mielipiteitään koskevan luvun rungon, jota olen täydentänyt tutkimuskirjallisuudella.

Ensimmäinen Harrisin esittämistä argumenteista koskien pommitusten jatkamista oli pääministeri Chuchillinkin esiin tuoma koston elementti. Omaelämäkerrassaan Harris kertoo monen muun brittiläisen halunneen tavoin ” *antaa saksalaisten maistaa omaa lääkettään.*”⁶³ Hän kertoo yleisen mielipiteen vaatineen eniten kosta luonnollisesti sodan ensimmäisinä vuosina, jolloin Hitler pommitti systemaattisesti englantilaisia kaupunkeja yrittäen saada britit antautumaan. Lontoon kärsiessä saksalaisten massiivisten ilmapommitusten alla oli Harrisin mukaan luonnollista vaatia kostoiskuja esimerkiksi pääkaupunki Berliiniin. Kirjassaan Harris kuitenkin puolustautuu kiistäen olleensa sen enempää kostonhimoinen kuin muutaakaan britit tuohon aikaan. Päästessään lopulta tarjoamaan saksalaisille kaupungeille omaa lääkettään, kirjoittaa Harris pommituskampanjasta seuraavasti:

Katsellessani Lontoon tulipaloja, olin vakuuttunut, että oikean suuruinen ja sopivin pommein toteutettu pommitushyökkäys riittävän kauan jatkettuna olisi sellainen, mitä yksikään valtio maailmassa ei kestäisi. Lisäksi tiesin, että myös muut, kuten Winston Churchill ja Portal [ilmavoimien marsalkka] olivat vakuuttuneita siitä, että pommituskampanjan jatkaminen oli ainoa keino saavuttaa hyvä tulevaisuus.⁶⁴

Muistelmissaan Harris vähättelee strategisilla ”täsmäpommituksilla” saavutettuja tuloksia ja toteaa, ettei niiden epätarkkuuden vuoksi kyetty saavuttamaan riittävän suurta tuhoa Saksan teollisuudelle. Asetehtaiden, liikenneyhteyksien, telakoiden ja lentokenttien yksittäisillä pommituksilla ei myöskään ollut todellista vaikutusta Saksan kykyyn käydä sotaa.⁶⁵ Hänen mukaansa aluepommitukset olivat ainoa keino hyökätä Saksan teollisuutta vastaan ja saavuttaa joitain konkreettisia tuloksia.

---

⁶² Lindqvist 1999, s. 135-136.

⁶³ Harris 1947, s.38.

⁶⁴ Ibid. s. 53.

⁶⁵ Ibid. s. 46-47.

Saksalaisen teollisuuden ja puolustuksen lamaannuttaminen

Teollisuuden ja tuotannon häiritseminen pommitusten avulla onkin Harrisin keskeisin argumentti hänen kannattaessaan pommitusten jatkamista. Hänen mielestään ilmavoimien tulee iskeä kaikin käytettävissä olevin resurssein tuhotakseen Saksan kyvyn jatkaa sotaa. Teollisuuden ytimeen iskeminen oli Harrisin mukaan mahdollista vain tuhoamalla kokonaan Saksan teollisuuskaupungit ja siten lamaannuttaa maan koko tuotanto. Teollisuuden tuhoamisen ohessa myös siviilien taisteluhenki ja teollisuustyöläisten työmoraali olivat iskujen kohteena.

Harris näki pommituskampanjan olevan verrattain edullinen ja helppo tapa käydä sotaa. Raskaiden pommikoneiden avulla ilmavoimat kykenivät kylvämään suurtakin tuhoa suhteellisin pienin panostuksin. Tämän pommitusten ekonomisuuden hän tuo esiin todetessaan seuraavasti: *”Voimme tuhota Berliinin lopullisesti kunhan amerikkalaiset tulevat avuksemme. Se tulee maksamaan meille 400-500 lentokonetta. Saksalle se kuitenkin tulee maksamaan sodan.”*⁶⁶

Harris jakoi myös Churchillin huolen Saksan teollisuus- ja tutkimuslaitoksista, jonka tiedettiin suunnittelevan uusia entistä tehokkaampia aseita. Natsi-Saksan tiedettiin valmistelevan ydinasetta, mutta pelkoa herättivät myös uudet kehitteillä olevat rakettiaseet ja V-ohjukset:

Tiesin varsin hyvin saksalaisten valmistelevan kaikenlaisia salaisia aseita Englantia vastaan, jotka voisivat tietää meille hyvin vaikeita aikoja,ellemme kykene ennen sitä lyömään vihollista maahan ja tuhoamaan sen teollisuutta. Ei ole epäilystäkään ettemmekö pommitusten avulla pystyisi tuhoamaan V-aseita, joilla olisi saatettu Lontoo kokonaan asumattomaksi tai aiheutettu pelottavaa tuhoa koko eteläisessä osassa Englantia.⁶⁷

Harris oli maan muun sotilasjohdon tavoin tietoinen siitä, että mantereen takaisinvaltaus vaatisi sellaisia resursseja ja miestappioita, joihin Iso-Britannialla ei yksinkertaisesti olisi ollut varaa. Hän ei Churchillin tavoin ollut halukas uhraamaan maa-armeijoita epätoivoisiksi näkemiinsä yrityksiin murtautua mantereelle. Harris uskoi pommituksilla helpotettavan maa-armeijan etenemistä kohti natsi-Saksan ydintä, jolloin jokainen pudotettu pommi pelastaisi muutaman sotilaan hengen vastarinnan murtuessa pala palalta. Hän elätteli myös toivetta siitä, että Saksa antautuisi ennen maa-

---

⁶⁶ Harris 1947, s. 52.

⁶⁷ Ibid. s. 75.

armeijoiden murtautumista mantereelle. Ensimmäisen maailmansodan muistot ja Sommen kaltaisten taistelujen varjot vaikuttivat varmasti myös Harrisin ajattelun takana.⁶⁸

Elämäkerrassaan Harris kertoo saaneensa käsiinsä asiantuntijoiden arvioita siitä, minkälaisella armeijalla maihinnousu mantereelle olisi järkevää tai ylipäättään mahdollista toteuttaa. Noin 70 tavallista ja 15 panssaroitua divisioonaa olisi tämän arvion mukaan kyennyt kohtuulliseen etenemiseen rannikolta. Armeijan kokoaminen, aseistaminen ja kuljettaminen Englannin kanaalin yli mantereelle oli kuitenkin Harrisin mukaan mahdoton tehtävä.⁶⁹ Ilmapommitukset tarjosivat ainoan todellisen keinon käydä sotaa ja helpottaa mahdollisesti tulevaisuudessa tapahtuvan maihinnousun vaatimia panostuksia.

Omien miestappioiden lisäksi Harris ajoi aluepommituskampanjaa siksi, että hän näki sen olevan brittien ainoa keino käydä sotaa vihollista vastaan, joka oli ahdistamassa Britannian elintärkeää liittolaista idässä. Neuvostoliiton miellyttäminen ja sen tukeminen sodassa oli myös Harrisin mielestä poliittisesti tärkeä: *”Pommitusoperaatioiden jatkamisen niin pian kuin mahdollista on vaikeaa yliarvioida. Pommituskampanja, tai se mitä siitä kyetään toteuttamaan, on ainoa keino mitä voimme tehdä auttaaksemme aktiivisesti venäläisiä. [...] Pommituskampanja oli tuohon aikaan ainoa keino, jolla voimme saada jotain aikaan.”*⁷⁰ Pyyhkiessään saksalaisia teollisuuskaupunkeja yksitellen kartalta kerrotaan hänen keränneen ilmakuvia kaupunkien raunioista ja toimittaneen ne hallitukselle, Buckinghamin palatsiin sekä Josef Stalinille.⁷¹

Siviiliuhrit – välttämätön paha

Pommitettuaan kolmen yön ajan kahden miljoonan asukkaan Hampuria, aiheuttaen yli 30 000 ihmisen kuoleman, kirjoittaa Harris muistelmissaan seuraavasti: *”Huolimatta kaikesta mitä Hampurissa tapahtui, osoittautui pommittaminen verrattain humaniksi menetelmäksi.”* Humaniksi pommittamisen tekee Harrisin mielestä se, että sen vuoksi säästyy suuri määrä omien sotilaiden henkiä. Siviiliuhrien syntymisen hän ohittaa kiinnittämällä huomion sodan yleiseen

---

⁶⁸ Neillands 2001, s. 104 ja 204.

⁶⁹ Harris 1947, s. 54.

⁷⁰ Ibid. s. 54, ja 74-75.

⁷¹ Friedrich 2005, s. 86.

raakaan luonteeseen painottaen samalla kaikkien sotien vaativan suuren määrän viattomia uhreja verraten pommituksia laivasto- tai kauppasaartoon.⁷²

Harris ymmärtää toiminnalla aiheutettavan paljon siviiliuhreja, mutta perustelee sitä myös kansainvälisen oikeuden puutteellisuudella koskien pommitussodankäyntiä. Hänen mukaansa siviilien pommittamiskieltoa ei kansainvälisen oikeuden puitteissa ole olemassa, koska sopimuksia ei koskaan oltu virallisesti asetettu voimaan.⁷³ Harrisin esittämä perustelu osoittaa hyvin, kuinka rauhanaikana laaditut sopimukset ja neuvottelutulokset lakaistaan nopeasti sivuun sodan alettua. Samalla tulee osoitetuksi kuinka venyvä ja tarpeen vaatiessa tulkinnanvarainen käsite *sotilaallinen kohde* on modernin ajan totaalisissa sodissa.

Paljon nähneenä ja kokeneena sotilasjohtajana häneltä ei myöskään liikene myötätuntoa edes vihollisen siviiliuhreja kohtaan. Hänen mielipiteensä pommitusten jatkamisesta sodan viimeisenä vuotena osoittaa mielestäni tiivistetysti Harrisin näkemyksen sodan vastapuolesta. ”*En pitäisi kaikkia jäljellä olevia Saksan kaupunkeja yhdenkään brittiläisen krenatöörin luidenkaan arvoisena.*” Harrisin tavoite, ”*Saksan kaupunkien ja niiden asukkaiden täydellinen tuhoaminen*” osoittaa, että myöskään pommitusten johtajalle eroa sotilas- ja siviilikohteen välillä ei ollut olemassa.⁷⁴

Pommituskampanjan kuuluisin ja eniten siviiliuhreja vaatinut kohde Dresdenin kaupunki, oli Harrisin mielestä täysin luonnollinen kohde iskeä. Hän perusteli mielipidettään korostamalla Dresdenin olleen tuolloin tärkein yksittäinen keskus, josta sotaa itäisellä rintamalla johdettiin. Iskemällä raskaasti Dresdeniin Harris uskoi horjuttavansa saksalaisten moraalialia ja taistelutahtoa koko maassa. Omaelämäkerrassaan hän korostaa Dresdenin olleen tärkeä sotilaallinen kohde johon oli strategisesti perusteltua iskeä. Harris seisoo vahvasti sanojensa takana vaikka kirjoittaakin seuraavasti: ”*Tiesin, että niin suuren ja ylellisen kaupungin tuhoamista sodan tässä vaiheessa pidettäisiin tarpeettomana jopa monien hyvien miesten keskuudessa, jotka myönsivät aikaisempien iskujemme olleen yhtä oikeutettuja kuin mitkä tahansa muutkin sotilasoperaatiot.*”⁷⁵

---

⁷² Harris 1947, s. 176-177

⁷³ Harris 1947, s.177. Pommitussodankäyntiä koskeva kansainvälinen keskustelu ei ollut johtanut 1930-luvun kuluessa viralliseen lainsäädäntöön lukuisista neuvotteluista ja periaatepäätöksistä huolimatta.

⁷⁴ Hastings 1986, s. 148-149.

⁷⁵ Harris 1947, s. 242.

Harris ei tuntenut moneen muun tavoin minkäänlaista myötätuntoa tai katumusta pommitettuaan usean yön ajan Dresdeniä. Hän suhtautuu jopa hiukan halveksuvasti häntä kohtaan esitettyyn kritiikkiin kommentoiden asiaa seuraavanlaisesti:

Kuka tahansa psykiatri voi selittää, mistä joidenkin myötätuntoa Dresdeniä kohtaan johtuu. Se liittyy torvisoittokuntiin ja Dresdenin posliinisiin paimentyttöihin. Itse asiassa Dresden oli sotatarviketeollisuuden keskittymä, hyvin säilynyt hallintokeskus ja itäisten kuljetusten avainkohta. Nykyään se ei ole mitään niistä.⁷⁶

Harrisin ajatukset siviiliuhreja vaativista aluepommituksista ovat mielestäni leimaa-antavia ottaen huomioon hänen statuksensa korkeassa asemassa olevana sotilaana ja pommituskampanjan johtajana. Ilmavoimien upseerina hän tottelee ylhäältä päin saatuja käskyjä niitä kyseenalaistamatta ja toimii niin kuin hänen asemassaan olevan sotilaan tulee toimia. Hänen ajattelussaan ei selvästikään jää tilaa myötätunnolle ja moraalisille pohdinnoille vaan ajattelu on sidottu tiukasti velvollisuuksien toteuttamiseen ja työn tekemiseen eli sodan voittamiseen. Pommitussodan virallisen historian kirjoittajat sanovatkin Harrisin olleen ”*vahvan vakaumuksen ja vankkumattoman päättäväisyyden mies*.”⁷⁷ Harrisin käsitys pommitusten tarpeellisuudesta tulee hyvin kiteytettynä esiin hänen kirjoittaessaan omaelämäkerrassaan seuraavasti:

Sodan voittaminen pommituksilla, mitä olimme siihen aikaan suunnitelleet tekevämme, voi tarkoittaa monia asioita. Se voi tarkoittaa vihollisen sotavoimien lyömistä niin täydellisesti, että meidät kutsutaan mantereelle siivoamaan sotku. Tässä tapauksessa ainoa armeija mitä tarvitaan, on hyvin koulutetut poliisivoimat. Tai se voi tarkoittaa vihollisen puolustuksen, viestintävälineiden ja teollisuustuotannon pehmittämistä niin tehokkaasti, että aiottu invaasio etenee suunnitelmien mukaan. Tässä tapauksessa tarvitaan taas suuri ja hyvin varustettu armeija. Ja tottakai se voi merkitä, ja todennäköisesti merkitseekin jotain kahden edellä mainitun vaihtoehdon väliltä.⁷⁸

4.3 ASIAANTUNTIJOIDEN AJATUKSIA POMMITUSTEN HYÖDYISTÄ

Churchillin tekemä päätös aluepommitusten käytöstä sai tukea maan hallitukselta ja monilta poliittisesti vaikutusvaltaisilta tahoilta. Ilmailuministeriön asiantuntija kuvaa päätöstä muun muassa

---

⁷⁶ Lindqvist 1999, s. 110.

⁷⁷ Ibid. s. 103

⁷⁸ Harris 1947, s. 54.

seuraavasti; ”Päätös oli loistava. Se oli yhtä sankarillinen ja uhrautuva kuin Venäjän päätös ottaa käyttöön poltetun maan taktikka.”⁷⁹ Samaisen asiantuntijan vuonna 1944 julkaiseman kirjan mukaan on myös määritellä sotilas tai taistelija vain univormun perusteella, sillä myös nk. siviilit osallistuvat välillisesti sotaan.⁸⁰ Churchillin päätös iskeä systemaattisesti Saksan kaupunkeihin ja lyödä se uuvutussodan keinoin sai siis tuekseen eri alojen asiantuntijoiden lausuntoja, ohjeita ja neuvoja parhaan mahdollisen toimintatavan löytämiseksi.

Aluepommitusten yksi suurimmista kannattajista oli Churchillin läheinen neuvonantaja lordi Cherwall, jonka pääargumenttina oli siviilien taistelumielialan lannistaminen. Laatimiensa laskelmien perusteella Cherwall esitti asuinalueiden laajoilla pommituksilla olevan mahdollista saattaa kodittomiksi 20-40 miljoonaa saksalaista. Tavoitteekseen hän asetti, että vuoden 1943 loppuun mennessä kolmasosa saksalaisista saatettaisiin kodittomiksi.⁸¹ Cherwallin laskelmat pommien tuhovoimasta osoitettiin liian suuriksi jo sodan aikana, mutta kuitenkin laskelmat antavat käsityksen siitä, millaisella volyymilla ja tavoitteilla Cherwall perusteli pommitusten jatkamista. Laskelmiensa pohjalta Cherwall esitti kaupunkien asuinalueiden laajamittaisen tuhoamisen edesauttavan teollisuustuotannon ja siviiliväestön moraalin tuhoamisessa. Hän näki kotien tuhoutumisen nakertavan myös ihmisten taistelumieltä toteamalla ”*Vaikuttaa hyvin selvältä, että tämä murtaa ihmisten henkisen selkärangan.*”⁸² Taistelutahdon ja henkisen selkärangan murtamisella Cherwall tarkoitti paitsi pommitusten kohteiksi joutuneita ihmisiä, niin myös sotilaita itäisellä rintamalla. Hän uskoi rintamalla taistelevien sotilaiden nousevan vastarintaan kuullessaan tilanteesta, jossa heidän perheensä yrittivät selvitä kotirintamalla ilman miehiään.⁸³

Cherwallin laskelmat ovat mielestäni selkeä osoitus siitä, kuinka sota-ajan raakuuksien kovettamat ihmiset laativat suunnitelmia kylmäverisesti siitä, millä keinoin saataisiin aikaan mahdollisimman paljon tuhoa ja kärsimystä vihollisen kaupungeissa. Ihmiset joiden päälle pommit putoilevat ovat aina kaukana ja näkymättömissä. Lisäksi siviilien nähtiin olevan yhtä lailla vihollisia kuin heidän poikansa, veljensä ja isänsä jotka taistelivat kiväärin käsissä varsinaisilla rintamilla. Samoinhan oli ollut asian laita sodan ensimmäisinä vuosina, jolloin saksalaiset yrittivät saada Britannian antautumaan pommittamalla yhtälailla siviili- kuin sotilaskohteitakin.

---

⁷⁹ Lindqvist 1999, s. 133. Ilmailuministeriön ja kansainvälisen oikeuden asiantuntija J.M Spaight toimi Churchillin ilmailuministeriön asiantuntijana. Hän oli aikanaan Britannian tunnetuimpia ilmasodankäynnin tuntijoita ja julkaisi monia aihetta käsitteleviä teoksia.

⁸⁰ Spaight 1944.

⁸¹ Walzer 1992, s. 256.

⁸² Glover 2003, s. 101-103 ja 109-112.

⁸³ Neillands 2001, s. 114.

Suunnitelmia tuhon maksimoimiseksi

Pommituskampanjan toteuttaminen vaati luonnollisesti paljon asiantuntijoiden käyttöä ja ennakkovalmistelua erilaisten laskelmien ja arvioiden muodossa. Harrisin johtamassa ilmavoimien esikunnassa työskenteli muuan tutkija, josta sittemmin tuli yksi 1900-luvun tunnetuimmista ydinfyysikoista. Omantunnontuskista huolimatta hän jatkoi hiljaista työtään tehden laskelmia pommitusten tuhovoimasta. *”Istuin toimistossa sodan loppuun saakka ja tein huolellisia laskelmia siitä kuinka voitaisiin mahdollisimman taloudellisesti murhata 100 000 ihmistä enemmän.”*⁸⁴ Sodan jälkeen hän vertasi itseään ”kirjoituspöytämurhaajana” tunnettuun Adolf Eichmanniin ja hänen organisaatioonsa, joka johti ja organisoii juutalaisten joukkotuhoa samaan aikaan Saksassa. *”Hekin olivat istuneet minun laillani huoneissaan kirjoitellen muistioita ja laskeneet kuinka ihmisiä voitaisiin murhata tehokkaammin. Suurin ero on siinä, että heidät pantiin vankilaan tai hirtettiin, kun taas minä sain kulkea vapaana.”*⁸⁵

Ilmavoimien sisäisessä tiedonannossa puolestaan todetaan suositeltavinta olevan iskeä suuriin teollisuuskaupunkeihin, joissa myös psykologinen vaikutus on suurinta. Tämän ajatuksen pohjalta tiedonannossa päädytään suosittelemaan seuraavaa toimintatapaa: *”Meidän tulee ensin tuhota perusteet, jonka päällä [Saksan] sotakoneisto lepää – talous joka ruokkii sitä, moraalit joka ylläpitää sitä, tarvikkeet jotka ravitsevat sitä ja toiveet voitosta jotka inspiroivat sitä.”*⁸⁶ Suurten kaupunkien tuhoamista perusteltiin ilmavoimien sisäisten asiantuntijoiden lausunnoissa myös sillä, että iskut häiritsevät Saksan kuljetus- ja huoltoyhteyksiä itäisellä rintamalla: Tämä tulee ilmi Harrisille osoitetussa kirjeessä sodan viimeisenä vuotena: *”Meidän tulisi käyttää kaikki käytettävissä olevat voimavarat yhteen suureen iskuun Berliiniin ja sen mukana Dresdenin, Leipzigin, Chemnitzin tai johonkin muuhun kaupunkiin, jossa valtava ilmaisku ei aiheuta ainoastaan vaikeuksia itäisille evakuoinneille, mutta sotkee myös joukkojen kuljetuksia lännestä.”*⁸⁷

Hallitukselle esitettiin myös eräiden asiantuntijoiden laatima raportti, jossa kaupunkeihin kohdistettuja aluepommituksia pidettiin erityisen tarpeellisina. Selvityksen mukaan *”ihmiset eivät*

---

⁸⁴ Friedrich 2005, s. 88.

⁸⁵ Lindqvist 1999, s. 155.

⁸⁶ Walzer 1992, s. 33.

⁸⁷ Neillands 2001, s. 351.

*halua menettää kotiaan. Se tuntuu suututtavan heitä vielä enemmän kuin ystävien tai sukulaisten menettäminen. Jos edellä esitetyt luvut [raportissa esitetyt luvut yhden pommikoneen tuhovuimasta] ovat oikeita, meidän pitäisi kyetä saamaan aikaan kymmenen kertaa enemmän tuhoa jokaisessa Saksan 58 tärkeimmästä kaupungista. Se murtaisi kansan taistelutahdon, siitä ei olisi epäilystäkään.”*⁸⁸ Raportin mukaan siviilien moraali ja taistelutahdo nähtiin sotilaalliseksi kohteeksi, johon pitäisi säälimättä iskeä. Laadittujen tutkimusten tavoitteena oli lisäksi osoittaa, kuinka paljon tehokkaampia kaupunkien laajat pommitukset verrattuna satunnaisiin teollisuus- ja liikennekohteiden täsmäpommituksiin. Edellä mainitun kaltaisten raporttien ja suunnitelmien pohjalta Britannian hallitus jatkoi aluepommituksia Saksassa uskoen asiantuntijoiden arvioita siitä, että kotien tuhoutuminen ”murtaa ihmisten henkisen selkärangan lopullisesti.”⁸⁹

Charles Portalin usko ilmavoimiin

Aluepommitusten vankkumaton tukija oli myös ilmavoimien esikuntapäällikkö ja Ilmailuministeriön jäsen, ilmavoimien marsalkka Charles Portal, joka yhdessä Arthur Harrisin kanssa johti Saksaa vastaan suunnattua pommituskampanjaa. Siksi onkin varsin luonnollista, että Portalin näkemykset pommitusten yleisistä tavoitteista ja keinoista olivat pääpiirteissään samat kuin Harrisilla. Portalin esittää tärkeimmäksi argumenttikseen siviiliväestön moraalin olevan keskeinen sotilaallinen kohde, johon tulee iskeä sodan voittamiseksi: ”Saksan kaikkein heikoin kohta on ilmahyökkäyksen kohteeksi joutuneen siviiliväestön moraali ja ennen kuin tuo moraali on tuhottu, ei ole mahdollista lähettää armeijaa Euroopan mantereelle minkäänlaisen menestyksen toivossa.”⁹⁰

Samaan aikaan väestön moraalin uskottiin olevan tuhottavissa myös muilla keinoin. Ilmavoimien tiedustelupalvelun mukaan väestön moraali saatettiin luhistaa esimerkiksi iskemällä keskeisiin taloudellisiin kohteisiin, kuten liikenneyhteyksiin ja sähköntuotantoon tarvitsematta siis tuhota kokonaisia asuinkortteleja ja kaupunkeja.⁹¹ Vaikka vihollisvaltion väestön moraali tunnustettiin yleisesti tärkeäksi sotilaalliseksi kohteeksi, esitettiin tavoitteisiin pääsemiseksi siis toisenlaisiakin keinoja, jotka kaikki eivät olisi vaatineet aivan yhtä paljon ihmisuhreja kuin Portalin ajamat keinot.

---

⁸⁸ Lindqvist 1999, s. 145.

⁸⁹ Glover 2003, s. 112.

⁹⁰ Overy 1980, s. 106.

⁹¹ Overy 1980, s. 106-108.

Portal suunnitteli vuonna 1942 eräässä asiakirjassa lisäävänsä kahden seuraavan vuoden aikana pommituslentojen määrää siten, että niillä saataisiin hengiltä noin miljoona siviiliä, vammautettaisiin vakavasti toinen miljoona ja jätettäisiin 25 miljoonaan ihmistä kodittomiksi.⁹² Portalin mielipiteiden kannalla olevia virkamiehiä näyttäisi olevan paljon pommituksista vastanneiden ministeriöiden ja elinten sisällä. Monissa ilmavoimien sisäisissä muistioissa ja kirjeissä painotetaan pommituksilla pyrittävän aiheuttaa ongelmia väestön moraalille. Useissa asiakirjoissa painotetaan esimerkiksi teollisuustyöläisten asutuskeskuksiin iskemisen tärkeyttä sodan lopputuloksen kannalta.⁹³ Koska hallitus oli siis päättänyt ottaa yhdeksi tärkeimmäksi kohteekseen teollisuustyöläisten moraalin ja taistelutahdon murtamisen, vaati Portal uuden ohjeen muotoiltavan mahdollisimman tarkasti: ”*On selvä, että kohteiden täytyy olla asutusalueita eikä esimerkiksi telakoita tai lentokoneteollisuutta. Tämä on tehtävä täysin selväksi.*”⁹⁴

4.4 PARLAMENTIN HILJAINEN TUKI HALLITUKSEN SOTAPOLITIIKALLE

Parlamentin ala- ja ylähuoneessa rauhanaikaiset puolueriidat oli haudattu ja konservatiivipohjainen hallituksen toiminta nautti luottamusta myös alahuoneessa. Parlamentin alahuoneessa pommituksista keskusteltiin verrattain vähän ja asiaa koskevat käsittelyt kohdistuivatkin muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta pommitusten tuloksiin ja teknisiin yksityiskohtiin.⁹⁵ Alahuoneessa vain yksi edustaja uskalsi ääneen nousta vastustamaan pommituskampanjaa ja ryhtyä arvostelemaan pommitusten moraalisuutta siviiliuhrien näkökulmasta. Hänen ajatuksiaan olen käsitellyt myöhemmissä luvuissa osana pommitusten vastaisten mielipiteiden joukkoa.

Ilmavoimien edustajana parlamentissa tammikuussa 1945 esiintyneen virkamiehen puhe on esimerkki siitä, miten pommitusten tarpeellisuutta perusteltiin sotilaallisesti sekä hälvennettiin epäluuloja siitä, että pommituslennoilla pyritäisiin tarkoituksellisesti terrorisoimaan Saksan kaupunkeja ja siviiliväestöä. Pitämässään puheessaan komentaja muun muassa toteaa, etteivät ilmavoimat tuhlaa aikaa väestön terrorisoimiseen, vaan pyrkivät tuhoamaan vihollisen kyvyn käydä sotaa mahdollisimman nopeasti ja tehokkaasti. Hän kuitenkin myöntää pommitusten aiheuttavan viattomia uhreja, mutta Britanniaan jatkuvasti kantautuvat uutiset ja tiedotteet kuolleista naisista ja

---

⁹² Overy 1980, s. 140. Dokumentti päivätty 15.4. 1942.)

⁹³ Webster 1961. Esim. s. 148. Hallituksen kirje Harrisille 5.5 1942 tai s. 190 Ilmavoimien sisäinen muistio 7.1. 1943.

⁹⁴ Friedrich 2005, s. 75.

⁹⁵ (*British Parliamentary Papers* 1945. Esim. vol. 407 s. 2070 (15.3. 1945) tai vol.409 s. 489-491 (7.2.1945).

lapsista eivät riitä tekemään pommituksista kyseenalaisia.⁹⁶ Pommitusten moraalista oikeutusta ei parlamentissa muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta siis kyseenalaistettu ainakaan ääneen. Tämän johdosta pommituskampanjalla voidaankin todeta olleen takanaan ainakin parlamentin hiljainen hyväksyntä.

Parlamentin ylähuoneessa tilanne oli vielä alahuonettakin selvempi, eikä hallituksen politiikkaa kyseenalaistavia keskusteluja juurikaan käyty. Brittiläisessä poliittisessa järjestelmässä ylähuone on poliittisesti alahuonetta merkityksettömämpi ja sen roolina onkin pitkälti toimia eräänlaisena aristokraattisena, liian nopeaa kehitystä jarruttavana elimenä, jolla oli vahva luottamus konservatiivihallituksen toimille. Kuitenkin myös parlamentin ylähuoneesta löytyi alahuoneen tapaan muutama aluepommituksia vastaan kampanjoinut jäsen. Ylähuoneessa pommitusten moraalista puolesta ei keskusteltu juuri lainkaan ennen sodan viimeisiä hetkiä. Kannanotot puolesta ja vastaan ovat hyvin vähäisiä ja pitkälle hallituksen virallisen politiikan linjoilla. Tyypillistä on myös siviiliuhreista käytyjen keskustelujen puuttuminen ja rutiininomaisten sotakatsauksien hallitsevuus. Hallituksen edustajat esimerkiksi keskittyvät korostamaan pommituksilla saavutettuja tuloksia sekä painottamaan kohdistavansa iskuja vain teollisuuskohteita vastaan.⁹⁷

---

5. MIELIPITEITÄ ALUEPOMMITUKSIA VASTAAN

5.1 SALAILUA JA MORAALIN LUISUA

Jatkuvasti valtavia siviiliuhrien määriä vaatineella pommituskampanjalla oli vastustajia monilla eri tahoilla. Sitä mukaa kun tiedot eri kaupunkien totaalaisesta tuhosta kiirivät Britanniaan alkoivat yhä useammat ihmiset kyseenalaistaa pommitusten tarpeellisuuden ja moraalisen oikeutuksen. Varsinkin sodan loppuvaiheessa hirmutöistä kertovien huhujen levitessä Britanniassa yhä laajemmin, alkoi hallituksen harjoittamalle politiikalle löytyä yhä enemmän vastustajia. Myös yleinen mielipide alkoi muuttua alun innostuksesta ja kostonhalusta epäroivämpään suuntaan. Ihmiset alkoivat pohtia oliko kaupunkien pommittaminen ja kymmenien tuhansien siviilien tappaminen välttämätöntä ja todella ainoa keino käydä sotaa Saksaa vastaan? Brittiläisten ja amerikkalaisten joukkojen edetessä kohti Saksan pääkaupunkia alettiin laajasti esittää kysymyksiä

---

⁹⁶ *British Parliamentary Papers* 1945. Esim. vol. 408 s. 1990 (6.3. 1945).

⁹⁷ *British Parliamentary Papers* 1945. Esim. vol. 406 s.1038-1040 (12.12 1944)

siitä, miksi kaupunkeja edelleen piti pommittaa lähes maan tasalle ja samalla tappaa viattomia naisia, lapsia ja vanhuksia.

Parlamentissa, lehdistössä ja kirkon piirissä alkoi esiintyä kannanottoja pommitusten lopettamiseksi. Myös rauhanliike ja pasifistien erilaiset järjestöt alkoivat kritisoida aluepommituksia ja kohdistaa huomiota niiden aiheuttamiin suurimittaisiin kärsimyksiin. Yksittäisten kansalaisaktivistien toiminta aiheutti Britanniassa paljon kohua ja toi asialle huomiota. Sodan viimeisenä vuonna tuhottu Dresdenin kaupunki laukaisi vastalauseiden tulvan ja kysymys pommitusten moraalisuudesta nousi otsikoihin maan suurimmissa sanomalehdissä. Myös pommitusjoukkojen sisällä monet kokivat toimivansa väärin, mutta tekivät silti velvollisuutensa muiden tavoin.

Monet yhteiskunnalliset ryhmät ja henkilöt tunsivat tarvetta peräänkuuluttaa sotaa edeltäneen Britannian moraalialia ja arvoja myös nykyisiltä johtajilta. Liian paljon oli tapahtunut sen jälkeen kun entinen pääministeri Chamberlain oli vuonna 1939 todennut sodan ensimmäisinä päivinä seuraavasti: *”Menevätpä muut kuinka pitkälle tahansa, Hänen Majesteettinsa hallitus ei milloinkaan turvaudu tarkoituksellisiin hyökkäyksiin naisia, lapsia ja muita siviilejä vastaan pelkästään herättääkseen kauhua heidän keskuudessaan.”*⁹⁸ Chamberlain sai ajatuksineen väistyä sodan kolmantena päivänä, jolloin hän luovutti pääministerin tehtävät Churchillille, jota eivät tunnetusti edellä mainitun kaltaiset korkeamoraaliset toimintatavat sitoneet, osin jo olosuhteiden pakostakin.

Siviilien kärsimykset ja jatkuvasti kasvavat kuolleiden määrät aiheuttivat poliittisille päättäjille päänsäivaa. Dresdenin pommitusten jälkeen jopa pääministeri Churchill nousi julkisesti kyseenalaistamaan maansa pitkään käyttämän pommitus strategian ja lopulta päätti lopettaa iskut siviiliväestöä kohtaan: *”Tunnen tarvetta kohdistaa iskut tarkemmin sotilaallisesti määriteltyihin kohteisiin, mieluummin kuin pelkästään terroritekoihin ja tarkoitukselliseen tuhoamiseen, mikä kuitenkin on ollut vaikuttavaa.”*⁹⁹ Kuukautta myöhemmin hän esitti ajatuksensa aluepommitusten lopettamisesta selkeäsanaisesti ja paremmin perustellusti, ajatellen kuitenkin tällöinkin lähinnä liittoutuneiden etuja:

---

⁹⁸ Lindqvist 1999, s. 132.

⁹⁹ Irving 1963, s. 246-247.

Minusta näyttää siltä, että se hetki on koittanut, jona kysymys Saksan kaupunkien niin kutsutusta aluepommittamisesta on pohdittava uudelleen omien intressiemme näkökulmasta. Jos saamme hallittavaksemme kokonaan raunioituneen maan, muodostuu suureksi ongelmaksi se miten majoittamme itsemme ja liittolaisemme. Meille muodostuu myös ongelmaksi toimittaa talojen rakennusmateriaaleja Saksasta omaan käyttöömme, koska saksalaisille itselleen pitää varata tilapäisiä asumuksia. Meidän täytyy nähdä tekevätkö hyökkäyksemme pitkällä aikavälillä enemmän haittaa meille itsellemme kuin viholliselle kyvyllä käydä sotaa.¹⁰⁰

Hallitus oli alusta saakka ollut varovainen antaessaan julkisuuteen lausuntoja pommitusten todellisesta luonteesta tai niiden seurauksista. Esimerkiksi aluepommitukset virallistaneet asiakirjat pidettiin tiukasti julkisuudelta salassa. Esimerkiksi ilmailuministerin eräässä tiedonannossa todetaan, että *”on täysin tarpeetonta ja epäsuotavaa yhdessäkään pommitusstrategiaamme käsittelevässä asiakirjassa korostaa asian sitä puolta, mikä on vastoin kansainvälisen oikeuden periaatteita, sellaisina kuin ne nyt ovat ja myös vastoin pääministerin jokin aika sitten antamaa lausuntoa, jonka mukaan meidän ei tule käyttää pommikoneitamme siviiliväestön terrorisoimiseen, ei edes kostoksi.”*¹⁰¹

Tietoa pommitusstrategian radikaalista muutoksesta kohti kaupunkien järjestelmällistä tuhoa ei myöskään koskaan kerrottu julkisesti. Julkisuuteen annetuissa puheissa ja erilaisissa tiedonannoissa hallitus ja ilmavoimat kertoivat suuntaavansa iskunsa ainoastaan sotilas- ja teollisuuskohteisiin. Parlamentin esittäessä epäileviä kysymyksiä hallitukselle saattoivat edustajat ujuttaa vastaukseensa esimerkiksi *”tarpeettomasti”* tai *”tahallisesti”* kaltaisen sanan, jolla kiellettiin pommituksilla tarkoituksellisesti tähdättävän siviiliuhrien tuottamiseen.¹⁰² Tai kuten varapääministeri eräässä puheessaan parlamentille vakuutti: *”Kuten tässä talossa on toistuvasti todettu, pommitus suunnataan sellaisiin kohteisiin, jotka ovat sotilaallisesta näkökulmasta tehokkaimpia.”*¹⁰³

Parlamentin jäsenten esittämiin kysymyksiin vastattiin usein kierrellen ja peittelemällä siviilikohteisiin kohdistuvan tuhon suuruusluokkaa.¹⁰⁴ Salailu ja asioista vaikeneminen oli edennyt jopa niin pitkälle, että ilmailuministeriön edustajat katsoivat aiheelliseksi erillisellä direktiivillä

---

¹⁰⁰ Webster 1961, s. 117.

¹⁰¹ Lindqvist 1999, s. 113.

¹⁰² Lindqvist 1999, s. 149-150.

¹⁰³ Friedrich 2005, s.84-85.

¹⁰⁴ *British Parliamentary Papers* 1945. Esim. vol. 408 s. 1897-91898 (6.3. 1944)

muistuttaa muita virkamiehiä siitä, että virallisissa asiakirjoissa piti välttää käyttämästä ilmaisuja ja huomioita, jotka sisältönsä puolesta saattaisivat aiheuttaa ongelmia. Kohteiden esitettiin aina olevan puhtaasti sotilaallisia, vaikkakin maalina käytettiin kokonaisia kaupunkoja. Siviiliuhrien suuren määrän esitettiin olevan puhtaasti pommitusten sivutuote. Muun muassa tällä tavoin sotilaskohteen laveasta tulkinnasta vaiettiin kokonaan.

Tapahtumien todellisen kulun alkaessa tulla esiin, syytti brittihallitus Saksan propagandaministeri Goebbelsia valheiden keksimisestä ja sotapropagandan levittämisestä Britanniassa. Brittien mukaan saksalainen propagandakoneisto oli ottanut kohteekseen länsiliittoutuneiden aluepommitukset, joiden avulla se yritti aiheuttaa sekasortoa Englannissa. Tavoitteensa oli myös mitä todennäköisimmin saada nostatettua pommitustenvastaista vastarintaa Britanniassa, jonka seurauksena Churchill olisi ollut pakotettu vaihtamaan strategiaansa. Goebbelsin väitettiin liioittelevan pommitusten aiheuttamia tuhoja ja tuomalla julkisuuteen siviilien kärsimyksistä kertovia kuvauksia.¹⁰⁵

Salailu ja asioiden vääristely esittäminen kertovat kaikki siitä, että pommitusten kannattajien mielestä siviilien pommittaminen oli kuitenkin jollain tapaa moraalisesti arveluttavaa, vaikka sen puolesta puhuivatkin monet argumentit. Toinen vaihtoehto on, että hallituksen edustajat pelkäsivät yleisen mielipiteen tuomitsevan pommitukset ja näin ollen kääntyvän niitä vastaan. Joka tapauksessa pommituskampanja nähtiin moraalisesti arveluttavaksi, ainakin joidenkin ihmiset silmissä sillä todellista tietoa tapahtumista ei haluttu kertoa julkisesti. Kaikesta salailusta ja sensuurista huolimatta pommituksia vastustaneet henkilöt ja sen lopettamisen puolesta kampanjoineet henkilöt olivat tietoisia tapahtumien kulusta.

5.2 PIISPA BELL JA KRISTILLINEN ETIIKKA

Britannian ”kristillinen mielipide” ei koskaan virallisesti eronnut hallituksen kannasta sotaa koskevissa asioissa. Näin oli myös pommitusten kohdalla, sillä hallitus korosti jatkuvasti pommittavansa ainoastaan sotilaskohteita. Näin ollen valta osa kirkollisista edustajista, mukaan lukien korkeimmassa asemassa olleet arkkipiispat ja papit eivät ryhtyneet kritisoimaan pommituksia. Piispa Belliin henkilöityi hyvin pitkälti koko anglikaanisen kirkon esittämä kritiikki aluepommituksia kohtaan, jotka nähtiin vahvasti kristillisen etiikan vastaisina. Hänen ansiostaan asia sai paljon julkisuutta sekä parlamentissa ja sanomalehdistössä, johon hän ahkerasti kirjoitti

pommitusten vastaisia artikkeleja. Bellin julkisuudessa esittämä kritiikki häiritsi luonnollisesti pääministeri Churchillia ja sen on sanottu maksaneen Bellille odotetun nimityksen arkkipiispaksi.¹⁰⁶

Bell ei kuitenkaan ollut ainoa pommituksia kritisoinut kirkon edustaja vaikka hänen syytöksillään ei ollutkaan laajaa kannatusta kirkollisissa piireissä. Hän sai tuekseen muutamia kirkon edustajia, mutta heidän esittämänsä kritiikki ei saanut yhtä paljon huomioita osittain henkilöiden merkityksettömän aseman johdosta.¹⁰⁷ Kuitenkin esimerkiksi *The Times* -lehdessä julkaistiin alkuvuodesta 1945 keskustelua herättänyt roomalaiskatolisen ja anglikaanisen kirkon yhteinen vetoomus pommitusten lopettamiseksi. Suuren yleisön tuki oli sodan alussa vähäistä, sillä useiden ihmisten mielestä Bellin esittämät protestit olivat kuin puukonisku ilmavoimien selkään, joka suurin miestappion jatkoi Saksan pommittamista. Sodan edetessä ja kuolonuhrien lisääntyessä yleinen mielipide alkoi vähitellen muuttua Bellin kannalta suosiollisemmaksi.

Jo vuonna 1940 pasifistipapit olivat tiedustelleet muutamien arkkipiispojen mielipiteitä sodasta ja siitä, missä vaiheessa kirkko kääntyisi vastustamaan menetelmiä, joilla Saksan kaupunkia pommitettiin. Arkkipiispojen vastauksen mukaan mitään ongelmaa ei ollut niin kauan kuin kaupungit joiden, kimppuun hyökättiin, puolustautuivat. Vastauksen mukaan siis vain puolustuskyvyttömien kaupunkien pommittaminen oli kirkon kannan vastainen. Tämän vastauksen myötä ongelmaksi muodostuivat kuitenkin ne monet kaupungit, joiden suojana oli vain muutamia ilmatorjuntatykkejä ja joilla ei *tosiasiallisesti* ollut mahdollisuutta puolustaa kaupunkia.¹⁰⁸

Silloinkin kun Saksan kaupunkien tuhoamispommitukset alkoivat toden teolla kiihtyä, eivät arkkipiispat muuttaneet mielipidettään. Yorkin arkkipiispa kuitenkin näki tarpeelliseksi ottaa julkisesti kantaa pommituksiin ja rauhoitella kirkon jäsenten huolia meneillään olevan siviiliväestön pommittamisen suhteen. Hän esitti kirkkoisä Augustinukselta peräisin olevan ajatuksen ”oikeutetusta sodasta,” jonka avulla hän perusteli kirkon suhtautuvan hyväksyvästi aluepommituksiin: ”*Usein elämässä ei voi tehdä yksiselitteistä valintaa ehdottaman oikean ja väärän välillä. Usein on valittava kahdesta pahasta pienempi, ja sodanhaluisen Saksan*

---

¹⁰⁵ Longmate 2002, s. 399.

¹⁰⁶ Glover 2003, s. 117.

¹⁰⁷ Longmate 2002, s. 398-340.

¹⁰⁸ Friedrich 2005, s. 87.

pommitukset ovat pienempi paha kuin maanmiestemme uhraaminen, nämä kun haluavat rauhaa, ja miljoonien orjuudessa pidettyjen rasituksen jatkuminen.”¹⁰⁹

Bellin ympärille voidaan nähdä kulminoituneen myös koko Britanniassa vallinnut mielipide siitä, kuinka pommitukset ovat sodankäyntimenetelmänä liian julma ja epäoikeudenmukainen. Piispa Belliin henkilöityi julkisuudessa esitetty kritiikki hallituksen politiikkaa, sillä hänen ajatuksensa saivat eniten huomioita saarivaltakunnassa. Bell oli vahvasti myös totalitaristisen yhteiskuntakäsityksen vastustaja ja vaati natsismin hävittämistä Saksasta ja muualta Euroopasta lopullisesti. Britannian poliittista johtoa arvostellessaan Bell hyökkäsi erityisen voimakkaasti juuri sen harjoittamaan pommitussodankäyntiä vastaan ja syytti hallitusta autoritääristen periaatteiden omaksumisesta.¹¹⁰

Tärkeimpänä perustelunaan aluepommituksia vastaan hän käyttää ajatusta siitä, että kansallissosialismi ja Saksa eivät ole missään nimessä sama asia.¹¹¹ ”*Jos natsimurhaajat asetetaan samaan riviin Saksan kansan kanssa, jota vastaan he ovat rikoksensa tehneet, niin se lietsoo lisää barbariaa.*”¹¹² Bellin mukaan sotatoimet olikin siis kohdistettava ennen kaikkea sellaisiin sotilaskohteisiin, joissa tavallinen Saksan kansa ei joutuisi kokemaan enempää kärsimyksiä kansallissosialistien rikosten vuoksi. Hän kritisoi erityisesti Hampurin tuhoamista, joka *oli ”Saksan demokraattisin kaupunki, jossa Hitlerin vastainen oppositio oli voimakkainta.”*¹¹³ Samalla hän muistuttaa maan poliittista johtoa totalitaristisen järjestelmän luonteesta todeten monien kunniallisten kristittyjen saksalaisten vastustavan kansallissosialisteja parhaansa mukaan, mutta kuitenkin tehokkaasti ”*Gestapon ja konekiväärin vaijentamina.*”¹¹⁴

Pääsiäisenä 1941 Paavi julkaisi kansainvälisen vetoomuksen, jolla asetettaisiin rajat siviiliväestön pommittamiselle, sekä erityisesti naisiin ja lapsiin kohdistuvalle kärsimykselle.¹¹⁵ Bell tarttui paavin puheeseen ja julkaisi muutamaa päivää myöhemmin *The Times* –lehdessä artikkelin, jossa hän toivoi brittihallituksen lopettavan kaupunkien laajamittaisen tuhoamisen. Vaikka Bellia syytettiin julkisesti maanpetturuudesta, aloitti hänen kirjoituksensa Britanniassa laajan keskustelun,

---

¹⁰⁹ Friedrich 2005, s. 87.

¹¹⁰ Jasper 1967, s. 91.

¹¹¹ Jasper 1967, s. 260.

¹¹² Friedrich 2005, s. 87.

¹¹³ Glover 2003, s. 118.

¹¹⁴ Jasper s. 261.

¹¹⁵ Ibid. s. 262. Paavin puhetta edeltäneenä iltana natsit olivat pommittaneet rajusti Belgradia.

jossa pohdittiin keinoja pommitusten rajoittamiseksi tai jopa lopettamiseksi sodan osapuolten molemminpuolisella sopimuksella.

Sanomalehtien lisäksi Bellin ajatukset saivat tukea myös yllättävämmältä taholta, kun eräs maineikas sotahistorioitsija kommentoi Bellin keskustelua ylähuoneessa seuraavasti: *”Teidän argumenttinne eivät välttämättä sovi ylähuoneen lordien mielipiteisiin...mutta hyvin suuri enemmistö hiljaisesta yleisöstä on samaa mieltä teidän kanssanne.”*¹¹⁶ Bell sai kirjoituksilleen paljon tukea, kiitosta ja hiljaista kannatusta korkeissa asemissa olevilta poliitikoilta, joiden oma ääni ei kuitenkaan koskaan kuulunut.

Pommitusten vaikutusta sodan kulkuun kommentoitiin myös kansainväliseltä tasolta. *World Council of Churches* julkaisi lehdessään asiaa käsittelevän artikkelin, jossa se toi esiin oman huolestuneisuutensa pommitusten seurauksista. Kirjoituksessaan se rinnasti Liittoutuneiden pommitukset totalitarismiin, jotka molemmat uhkasivat länsimaisen sivilisaation perusteita. Kirkkoneuvoston mukaan totaalinen sota ja totalitaristinen yhteiskuntajärjestelmä muuttavat yksilön vapauden ja perhe-elämän valtion kollektiiviseksi tahdoksi. Sen mukaan totalitarismi on myös vammauttanut yhteiskuntamme perusyksikön eli perheen elinvoiman massakutsuntojen, evakuintien ja väestönsiirtojen kautta. Pommituksilla näyttäisi neuvoston mukaan olevan samanlainen yhteiskuntaa ylläpitäviä rakenteita nakertava vaikutus:

Kokonaisia kaupunkeja tuhoavat pommitukset näyttävät aiheuttavan samanlaisia seurauksia. Miehet ja naiset joilla vielä äsken oli koti ja työ joita puolustaa, ovat yhtäkkiä muuttuneet olennoiksi, joilla ei ole mitään menetettävää ja ovat siksi muuttuneet juurettomaksi massaksi sekä sellaisten voimien leikkikaluiksi joita he eivät ymmärrä [...] Näyttää siltä, että jäljellä on ainoastaan kaikkien sota kaikkia vastaan.¹¹⁷

Kerättyään pitkään taustatietoja pommituksista sekä hankittuaan muutamia liittolaisia ja asiantuntijoita puolelleen, otti Bell asiansa lopulta esille myös parlamentin ylähuoneessa vuonna 1944. Bellin johdolla hallitukselle esitettiin kysymyksiä pommitusten moraalisesta puolesta ja tämänkaltaisen toiminnan välttämättömyydestä. Bellin mukaan oli ymmärrettävää pommittaa kaupungeissa sijaitsevia sotatarviketehtaita ja liikenteen solmukohtia, mutta silti hänen mielestään ei ollut tarpeellista tuhota kokonaisia kaupunkeja tavoitteisiin pääsemiseksi. *”Käytettävien keinojen*

---

¹¹⁶ Ibid. s. 262 ja 279.

¹¹⁷ Marwick 2000, s. 150.

*ja päämäärän välillä tulee olla rehti tasapaino. Kun tuhotaan koko kaupunki siksi, että jossakin osassa on sotilaallisia ja teollisia rakennuksia, järkytetään tuota tasapainoa,”*¹¹⁸ toteaa Bell puheessaan. Hallitus noudatti alahuoneessa tutuksi tullutta politiikkaansa ja kielsi vastauksessaan kohdistaneensa kaupunkeihin *”pelkästään terrorisoimiseen tarkoitettuja iskuja.”*¹¹⁹

Ylähuoneessa pitämässään keskustelussa Bell toteaa myös omien sotilaiden säästämisen olevan kunniallinen tavoite, ellei sen saavuttamiseksi tarvittaisi *”epäinhimillisiä metodeja.”* Lisäksi Bell osoitti hallitukselle kysymyksen, jolla tiedusteltiin oliko se lainkaan *”ymmärtänyt politiikkansa moraalisia ulottuvuuksia,”* sekä oliko se *”kokonaan sokea tekojensa psykologiselle puolelle?”* Bell kertoi *”sanoinkuvaamattomasta tuhosta ja hävityksestä,”* joka oli kohdannut Hampuria Brittien iskiessä sen kimppuun useita päiviä kestäneessä pommihyökkäyksessä. Lisäksi hän kertoi fosforipommeista, joita oli pudotettu Berliinin asuinalueille sillä seurauksella, että *”miehiä ja naisia on tyystin kadonnut jättimäisen savun, räjähdysten ja liekkien hirmumyrskyn nieleminä.”*¹²⁰

Puheenvuoronsa lopuksi Bell kuvaili päättäjien moraalittomuutta siteeraamalla erästä korkea-arvoista sotilashenkilöä, joka oli kerskunut kuinka Saksan kaupungit *”revitään yksi kerrallaan kuin hampaat suusta.”*¹²¹ Hän kantaa huolta myös sodan jälkeisestä ajasta, todeten *”Se mitä sodassa – joka sittenkin kestää vain verrattain lyhyen ajan – teemme, vaikuttaa koko tulevan rauhan luonteeseen, ja se kattaa paljon pitemmän ajan.”*¹²² Bell ymmärtää selvästi hallituksen pommituksilla tavoittelemat päämäärät, mutta ei allekirjoita menetelmiä, joilla niihin pyritään. Puheensa päätteeksi Bell sai vastauksen hallituksen edustajalta, jossa todetaan Bellin esittämän kritiikin olevan aiheetonta ja tulevan aiheeseen perehtymättömältä henkilöltä:

Suuret hallinnon, tuotannon ja viestinnän keskuksset ovat itsessään totaalisen sodan kohteita. Te ette voi paeta tätä tosiasiaa...Voi hyvin olla mahdollista, että nämä Saksan suuret teollisuuskeskukset voidaan lamaannuttaa pysäyttämällä kaupunkien koko elämä niille paikoilleen, jolloin työläisten on mahdotonta jatkaa työntekoa.¹²³

---

¹¹⁸ Glover 2003, s. 117-118.

¹¹⁹ Jasper 1967, s. 276-279.

¹²⁰ Glover 2003, s. 117-118.

¹²¹ Lindqvist 1999, s. 159.

¹²² Glover 2003, s. 118.

¹²³ Marwick 2000, s. 153.

Puheenvuorossaan parlamentin ylähuoneessa Bell vaatii painokkaasti pommitusten lopettamista sekä niiden epäoikeudenmukaisuuden ja raakuuden myöntämistä. Hän vaatii kohtuullisuutta ja oikeudenmukaisuutta käytettävän jokaisen sotilaallisen operaation taustalla vaikuttavana arvona sekä muistamaan ne ihanteet ja arvostukset, joiden puolesta sotaa ylipäättään käydään:

Vaadin hallituksen eroa, koska nykyinen viholliskaupunkien pommituspolitiikka kohdistuu siviileihin, jotka eivät ole taistelijoita eikä ei-sotilaallisiin ja ei-teollisiin kohteisiin. Tiedän, että hyökätessä aseteollisuuden keskuksia ja sotilaskuljetuksia vastaan ei siviilien kuolemaa voida täysin välttää, sikäli kuin se liittyy hyvässä uskossa suoritettuun sotatoimeen. Käytettyjen keinojen ja saavutetun tavoitteen pitää kuitenkin olla jossain suhteessa toisiinsa. Kokonaisen kaupungin hävittäminen vain siksi, että seudulla on muutamia sotilas- ja teollisuuslaitoksia, ei ole enää suhteellisuuden mukaista. Liittoutuneet edustavat jotakin suurempaa kuin raakaa voimaa. Sotalippumme ylin kirjoitus on *oikeus*. On erittäin tärkeää, että me, jotka liittolaisinemme olemme Euroopan vapauttajia, käytämme voimaa oikeuden valvonnassa. Tämä johtuu viholliskaupunkien pommituksista, näistä aluepommituksista. Rajoituksettomien pommittamisten pitäisi olla hallituksen politiikan ja toiminnan kannalta ratkaisevan tärkeä kysymys.¹²⁴

5.3 KANSANEDUSTAJA RICHARD STOKES JA PARLAMENTIN ALAHUONEESSA ESITETTY KRITIIKKI POMMITUKSIA VASTAAN

Parlamentin alahuoneessa hallituksen pommituskampanjaa vastaan esitetty kritiikki henkilöityi, ylähuoneen tavoin, suurilta osin yhteen parlamentin jäseneseen. Työväenpuolueen edustaja, myöhemmin ministerinäkin toiminut Richard Stokes esitti alahuoneessa useaan otteeseen kysymyksiä hallituksen edustajille pommitusten keinoista ja tavoitteista sekä kritisoi hallituksen valitsemia kohteita, joissa valtavilta määriltä siviiliuhreja ei voitu välttyä. Ensimmäisen maailmasodan veteraani Stokes oli kampanjoinut rauhan puolesta jo ennen sodan syttymistä perustaen vuonna 1939 ”*Parlamentin rauhan ryhmän*,” ja tiedustellen hallitukselta ”*olisiko vielä jotain toivoa yrittää sovittaa asioita ennen kuin sota kaikkine kauheuksineen murtautuu Eurooppaan.*”¹²⁵

---

¹²⁴ Friedrich 2005, s. 87-88.

¹²⁵ Neillands 2001, s. 370-372.

Stokes nousi parlamentin alahuoneessa avoimesti vastustaman pommituksia vuodesta 1942 alkaen, jolloin iskut alkoivat olla suuruusluokaltaan aiempaa suurempia ja päätös aluepommituksien aloittamisesta oli tehty. Erityisen paljon kritiikkiä Stokes esitti Dresdenin pommittamista kohtaan vuonna 1945. Hän esitti parlamentille kysymyksen: ”*Onko maailmassa jäljellä yhtään sääliä? Ovatko sydämemme viimeaikaisten tapahtumien kovettamia ja raaistamia?*”¹²⁶ Muun muassa näihin kysymyksiin Stokes vaati hallitukselta vastausta ottaessaan asian esille kansanedustuslaitoksen istunnolla. Stokes kritisoi vahvasti myös hallituksen salaperäistä politiikkaa, jossa päätökset tehtiin suljettujen ovien takana ilman, että päätöksistä tiedotettiin julkisesti.

Maaliskuussa 1943 Stokes esitti hallituksen edustajalle kysymyksen, jossa tiedusteltiin oliko pommittajille annettu ohjeet suunnata iskunsa puhtaasti sotilaallisten kohteiden sijaan maaleihin, joiden koko pienimmilläänkin olisi 25 neliökilometriä. Toisin sanoen, oliko pommituskampanjassa siirrytty tarkoitukselliseen ja järjestelmälliseen kaupunkien aluepommittamiseen? Hän kysyi myös onko terroripommittaminen nykyään osa hallituksen virallista politiikkaa ja jos on niin miksei hallitus seiso julkisesti sanojensa takana?

Hallitukselta saamassaan vastauksessa kerrotaan, että ”*pommitusilmavoimien maalit ovat aina sotilaallisia, mutta sotilaskohteiden yöpommituksissa pommit väistämättä osuvat koko sille alueelle, jolla kohteet sijaitsevat...*” Stokes täsmensi kysymystään tiedustelemalla ”*oliko totta, että pommitusilmavoimat eivät enää pommittanut tiettyjä yksittäisiä sotilaskohteita, vaan laajoja alueita, ja olisiko totuudenmukaista sanoa, että pienin maalialue olisi nyt ehkä 16 neliömailia?*” Vastauksessaan hallitus pitäytyi aiemmassa linjassaan kiistäen kaiken. Stokes jatkaessa painostusta hallituksen edustaja nimitti häntä ”*parantumattomaksi*” ja jätti vastaamatta kysymykseen.¹²⁷ Saadessaan edellä mainitun esimerkin mukaisia vastauksia demokraattisen valtion kansanedustuslaitoksen kyselytunnilla, voi ymmärtää miksi hallituksen toimilla ei todennäköisesti ollut takanaan aivan kaikkien muidenkaan parlamentin jäsenten ehdotonta tukea.

Dresdenin tuhoamisen jälkeen maaliskuussa 1945 Stokes otti jälleen asiansa esille parlamentin alahuoneessa. Hän siteerasi lehdistössä ollut suurta artikkelia, jossa kerrottiin Dresdenin iskun vaatimista uhreista ja siitä kuinka kaupungissa oli majoitettuna itäisten taistelun tieltä yli puoli miljoonaa pakolaista. Puheenvuorossaan hän totesi aina epäilleensä voidaanko sota todella voittaa

---

¹²⁶ *British Parliamentary Papers* 1945. Vol.408 s.1899 (6.3.1944).

¹²⁷ Lindqvist 1999, s. 150. Parlamentin alahuoneessa 30.3. 1943 käyty keskustelu.

pommittamalla. ”Saksan rajoille edenneet venäläiset näyttävät voittavan suuria kaupunkeja räjäyttämättä niitä kokonaan palasiksi,” toteaa hän lopuksi. Stokes vertaili liittoutuneiden käyttämän aluepommittamista venäläisten suosimiin taktisiin pommituksiin, joilla iskettiin tarkasti valikoituihin sotilasstrategisiin kohteisiin ilman siviiliuhreja.¹²⁸

Vastineessaan hallitus kertoi pyrkineensä pommituksilla vähentämään Saksan kykyä puolustautua ja siten säästää omia sotilaita. Hallituksen puolesta Stokes kysymyksiin vastasi myös apulaisministeri, joka pysyi samoilla linjoilla kuin hänen edeltäjänsäkin ja kiisti syytökset perätöminä: ”*Me emme tuhlaa aikaa emmekä lentokoneita puhtaaseen terroritaktiikkaan. Arvoisalle kansanedustajalle ei ole kunniaksi vihjailla, että ilmavoimien tiloissa istuisi iso joukko lentomarsalkkoja tai lentäjiä miettimässä kuinka monta naista ja lasta he voisivat Saksassa tappa.*”¹²⁹ Stokes ei pitänyt saamaansa vastausta todenmukaisena ja rehellisenä vaan totesi olevan varsin ”*tekopyhää sanoa yhtä ja tehdä toista. [...] Kansa ei tiedä mitä sen nimissä tehdään.*”¹³⁰

Lisäksi Stokes yritti saada mielipiteilleen tukea myös lukemalla parlamentille artikkelin, jossa todettiin Liittoutuneiden johtajien tehneen yhdessä päätöksen Saksan kaupunkien tarkoituksellisista terroripommituksista, joilla pyrittiin nopeuttamaan Hitlerin tuhoa. Artikkelin oli julkaistu jo aiemmin muun muassa Yhdysvalloissa ja Saksassa sekä luettu Pariisin kansallisessa radiossa, mutta Iso-Britanniassa sen julkistaminen oli hallituksen toimesta kielletty. Myös tätä artikkeliin kohdistunutta sensuuria Stokes ihmetteli ääneen parlamentissa pitämässään puheissa.¹³¹

Sodan viimeisinä vuosina julkisuudessa esitetyt asiakirjat ja lausunnot Saksan kaupunkien ja siviilien asuinalueiden tahallisesta tuhoamisesta olisivat varmasti lisänneet pommitusten vastaista rintamaa huomattavasti. Sodan alussa valinnut kostonhimo ja epätoivo kansakunnan selviytymisestä alkoi unohtua sodan viimeisinä vuosina, jolloin ainoastaan V2-rakettiaseet uhkasivat Brittein saaria. Siksi yleinen mielipide oli viimeistään Dresdenin pommitusten aikaan varsin haavoittuvainen ja kammottavat kuvaukset pommitusten seurauksista Brittilehdistössä saivat aikaan vastarintaa. Ulkomaalaiset kirjeenvaihtajat esimerkiksi Tukholmasta ja Genevestä välittivät luotettavaa tietoa pommituksista, minkä lisäksi saksalainen propaganda ei varonut lähettämästä osin väritettyjäkin uutisia Britanniaan. Näistä syistä hallitus varmasti varoi antamasta minkäänlaisia lausuntoja

---

¹²⁸ *British Parliamentary Papers* 1945. Vol.408 s.1899 (6.3.1944).

¹²⁹ Lindqvist 1999, s. 163.

¹³⁰ *British Parliamentary Papers* 1945. Vol.408 s.1899 (6.3.1944).

¹³¹ *British Parliamentary Papers* 1945. Vol.408 s.1899-2000 (6.3.1944).

Stokesin esittämiin kysymyksiin, jotka saattaisivat päätyä suuren yleisön tietoisuuteen esimerkiksi lehdistön kautta.

5.4 VERA BRITTAIN JA RAUHANLIIKKEEN PASIFISTINEN NÄKÖKULMA

Yleinen mielipide pasifismin puolesta romahti Britanniassa 1930-luvun lopussa Hitlerin osoittautuessa kyltymättömäksi imperialistiksi, jota ei kyettäisi pysäyttämään ilman sotaa. Sodan aikana pasifismi joutui ahtaalle hallituksen hankaloittaessa rauhanliikkeiden toimintaa esimerkiksi lakkauttamalla monia sen julkaisemia lehtiä. Sensuurin kohteeksi joutuivat järjestöt ja henkilöt, jotka arvostelivat hallituksen toimintaa julkisesti. Näin ollen rauhanliikkeiden ja pasifistien pommituskampanjaa kohtaa esittämä kritiikki vaimeni ja mielipiteiden julkinen esittäminen vaikeutui merkittävästi. Tästä syystä pommitusten vastaisten mielipiteiden löytäminen tuolta ajalta on varsin vaikeaa, sillä viimeistään sensuuri esti useampien henkilöiden nousemisen julkisuuteen esittämään omia näkemyksiään asiasta.¹³²

Yksi tunnetuimmista sodan aikana vaikuttaneista pasifisteista oli erään merkittävän rauhanliikkeen johtohahmo Vera Brittain, jonka ajatuksia julkaistiin sotavuosina pienen kustantamon painamassa uutislehtistä nimeltä *Letters to Peace Lovers*. Brittain keskittyi kampanjoimaan erityisesti hallituksen aluepommituskampanjaa vastaan, mutta oli muutoinkin aktiivinen rauhanajatuksen tukija. Brittainin ajatukset tarjoavat mahdollisuuden tutkia sitä, millä tavoin pommituksia vastustanut rauhanliike näkemyksiään argumentoi. Brittainin ajatukset muodostavat tämän kappaleen rungon, sillä hän oli lähes ainoa pasifisti, joka sai ajatuksensa kuuluviin ja nimensä historiankirjoihin pommituksia kritisoineena aktivistina.

Oman lehtisensä lisäksi Brittain tavoitteli myös suurempia lukijakuntia lähettämällä kirjoituksiaan maan suurimpiin sanomalehtiin, mutta niistä vain *Manchester Guardian* suostui julkaisemaan pommituksia kritisoivia tekstejä. Brittain joutui nopeasti maassaan erittäin suureen epäsuosioon saaden paljon kirjeitä yleisöltä, joissa esimerkiksi todettiin saksalaisten ansaitsevan pommitukset kostoksi heidän hyökkäyksistään Britanniaa vastaan: ”*Jos me kärsimme saksalaisten pommitusten alla, anna meidän ilman epäilyksiä pommittaa heitä takaisin kaikilla voimillamme...Ei ole mitään syytä sille, miksi saksalaisnaiset tulisi säästää siltä, mitä oma kansalaisemme ovat joutuneet kokemaan heidän taholtaan.*”¹³³ Brittain asui sotavuosina Lontoossa ja vieraili useasti myös

---

¹³² Taylor 1987, s. 234-236.

¹³³ Brittain 1944. [www-dokumentti](#)

muissa raskaita pommituksia kokeneissa kaupungeissa, kuten Coventryssa ja Plymonthissa. Näiden kokemusten rohkaisema hän aloitti kampanjansa siviiliväestön pommittamista vastaan. Vuonna 1942 julkaistussa *Letters to Peace Lovers* -lehtisessä hän kirjoittaa, että ihmisten on päätettävä ”*haluammeko johtajiemme jatkavan murhaamisen ja verilöylyn politiikkaa meidän nimissämme?*” Hän myös pohti onko ”*yhdelläkään valtiolla oikeutta tehdä nuorista miehistä instrumenttia sellaisen politiikan toteuttamiseen.*”¹³⁴

Brittainin pommituskampanjan kritisointiin liittyi läheisesti myös hänen tavoitteensa pitää yllä rauhanajan moraalikäsityksiä ihmisarvosta sodan vaikeissa olosuhteissa. Hänen mukaansa Brittihallituksen tuli pitää mielessä ne arvot ja ihanteet, joiden olemassaolon puolesta se taistelee. ”*Haluan auttaa osaltani tärkeässä tehtävässä pitää mielissä säädyllyiset arvot aikana, jona ne ovat joutuneet mahdollisimman suurelle koetukselle,*”¹³⁵ kirjoittaa Brittain sodan alettua. Hänen mukaansa on ristiriitaista esiintyä länsimaisten arvojen kuten, yksilönvapauden ja oikeudenmukaisuuden puolustajana jos samaan aikaan käytössä olevat menetelmät edustavat täysin päinvastaista ajattelua.

Vuonna 1944 Brittain julkaisi aluepommituksia kritisoivan kirjan *Seed of Chaos. What Mass bombing Really Means?*, joka kiellettiin välittömästi Englannissa ja Yhdysvalloissa. Kirjassaan hän tarjoaa lukijoilleen silminnäkijäraportteja pommitusten hirveistä seurauksista ja väittää ettei sodan lyhentymisestä ilmaiskujen vaikutuksesta ole olemassa mitään konkreettisia todisteita. Hänen mielestään pommituksilla on aivan päinvastainen vaikutus ihmisiin ja aluepommituksilla aikaan saadaan ainoastaan kostonhimoa ja katkeruutta siviiliväestön keskuudessa. Brittainin esittämää ajatusta tukee myös erään sotilashenkilön lausunto pommitusten tehokkuudesta: ”*Oman kokemuksen mukaan yleinen moraalimme ei heikentynyt jatkuvien ilmapommitusten ansiosta. Päinvastoin se näytti vahvistuvan kun he jatkoivat alati kasvavalla intensiteetillä [...] armottomasti pommittaa ja jatkuvasti tuhota ihmisiä, koteja ja kulttuuripaikkoja.*”¹³⁶

Vuonna 1944 Brittain kirjoitti erääseen rauhanliikkeen kustantamaan lehteen pitkän artikkelin nimeltä *Massacre by Bombing*. Artikkeliansa hän on koonnut paljon lainauksia englantilaisesta sanomalehdistöstä, ulkomaisten kirjeenvaihtajien raportteja sekä silminnäkijöiden, pakolaisten ja paikallisten asukkaiden kertomuksia pommitusten seurauksista. Hän käy läpi yksityiskohtaisesti

---

¹³⁴ Brittain, *Letters to Peace Lovers*. www-dokumentti

¹³⁵ *Peace Pledge Union. Working for peace*. [www-dokumentti]

¹³⁶ *Peace Pledge Union. Working for peace*. www-dokumentti

kaikkien merkittävimpien kaupunkien pommitusten taustat sekä niillä aiheutetut siviiliuhrit ja tarinat inhimillisen kärsimyksen taustalla.

Artikkelissa *Verilöyly pommittamalla* Brittain pyrkii muiden pommituksia käsitelleiden kirjoitustensa tapaan herättämään ihmiset tajuamaan mitä pommitussodankäynti tosiasiallisesti tarkoittaa. Hänen asettaa tavoitteekseen myös saada ihmiset ajattelemaan rationaalisesti ja näkemään kuinka paljon kärsimystä asuinalueiden pommituksilla aiheutetaan. Hän kiinnittää huomionsa erityisesti kahteen seikkaan, joiden perusteella hallitus ja julkinen mielipide pommitukset legitimoit.

Ensimmäiseksi hän kritisoi argumenttia, jonka mukaan pommituksilla lyhennetään sotaa. Tämä argumentti oli aikanaan hyvin yleisesti kuultu hallituksen virkamiesten ja kirkollisten piirien taholta. Brittain kuitenkin horjuttaa tätä argumenttia toteamalla, ettei ole olemassa mitään todisteita sille, että laajat aluepommitukset todella lyhentäisivät. Hän kertoo itse pääministeri Churchillin todenneen Saksan kaupunkien pommitusten olevan ”kokeellinen” tapa käydä sotaa, mikä kyseenalaistaa ilmaiskujen kyvyn lopettaa sota nopeammin kuin muilla keinoilla.¹³⁷

Pommitusten sijaan Brittain vaatii perinteisempää sodankäyntitaktiikkaa, joka vaatii vähemmän ihmishenkiä siitä huolimatta että kestääkin muutamien minuuttien sijaan viikkoja. Perinteisillä taistelukentillä ja rintamilla käyty sota ei hänen mukaansa myöskään tuhoa kulttuuriperintökohteita, taideteoksia ja arvokkaita rakennuksia, jotka kertovat ihmiskunnan menneisyydestä. Suurten asutuskeskusten tuhoaminen pommein ”lisää myös ihmisten teurastusta ja tuskaa.” Brittainin mukaan pommitusten aiheuttamat ”muistot kärsimyksestä ja sanoinkuvaamattomista kauheuksista itsessään muodostavat ylitsepääsemättömän esteen rakentaa tulevaisuudessa parempaa maailmaa.”¹³⁸

Koston kierre ja arviointikyvyn sumentuminen

Toinen hänen esittämänsä kyseenalainen perustelu pommitusten jatkamiselle on kosto. Kosta pidetään tekosyynä jonka avulla oikeutetaan viattomien siviilien tappaminen joukoittain kaupunkien raunioihin. Lontoon ja muiden kaupunkien pommittaminen ei oikeuta kosta samoilla aseilla, sillä silloin ajaututaan huomaamattomasti koston kierteseen, josta ei ole paluuta. Koston kierteseen

---

¹³⁷ Ibid.

¹³⁸ Brittain 1945. www-dokumentti.

ajautuminen tarkoittaa käytännössä sitä, että vihollisen vahingossakin tekemät iskut kiellettyihin kohteisiin tulkitaan tahalliseksi ja kostetaan heti tilaisuuden tullen. Loppujen lopuksi siviilien joukkomurhaksi asti mennyt pommittaminen hyväksytään osaksi sodankäynnin politiikkaa. Brittien sodan loppuvaiheen pommituspolitiikkaa Brittain kuvaa seuraavanlaisesti: *”Ilmasodan keinoin terrorisoinnin aloittanut Saksa huomaa, että terrori jonka se itse nyt kohtaa on intensiteetiltään sellainen, jota edes Hitler sadistisessa mielessään ei olisi voinut kuvitella.”*¹³⁹

Artikkelissaan Brittain lainaa paljon silminnäkijöiden ja pommitukset omakohtaisesti kokeneiden ihmisten kertomuksia pommitusten tuhoista. Näissä kertomuksissa kerrotaan yksityiskohtaisesti palopommien aiheuttamasta hävityksestä ja kaaoksesta sekä myös ihmisten epätoivoisesta kamppailusta liekkien keskellä. Brittain tavoitteena on herättää ihmiset tajuamaan miksi suunnatonta tuhoa aiheuttavan pommitussodan keinot ovat julmia ja kohdistuvat siviiliväestöön. Eräässä lainauksessa kerrotaan pommien seurauksista Hampurin kaupungin keskustassa:

Räjähdyspisteessä tuli aiheuttaa myrskyn, joka on voimakkuudeltaan kuin taifuuni. Seurauksena on, että ilma pumppautuu valtavalla voimalla kohti tätä aluetta: liekkien meri imee kaiken ilman ympäriltään itseensä. Kadut ovat kuin kanavia, joita pitkin ilma kulkeutuu kohti räjähdyspistettä samalla kun se imee taloissa riehuvat liekit kadulle ja mukaansa. Lopulta alati kasvavat liekit ja ihmiset kuluttavat kaiken jäljellä olevan hapen. Liekit imevät viimeisenkin hapen kaikista taloista, suojista ja kellareista.

Jo ennen tätä palojen seurauksena kellareissa piileksivät ihmiset kärsivät hapen puutteesta ja hengitysvaikeuksista. Samalla lämpötila suojissa nousee sietämättömäksi, mutta ihmiset eivät voi paeta kuumuutta kaduille pommitusten alkuvaiheessa, jossa taivaalta sataa jatkuvasti räjähtäviä pommeja ja fosforia...On helppoa huomata kuinka miesten suuremmat fyysiset voimat ja suojaavampi vaatetus auttavat vastustamaan sellaista hyökkäystä paremmin kuin naiset ja lapset. Tästä syystä suurin osa uhreista on naisia ja lapsia. Lukemattomat täysin palaneet naisten ja lasten ruumiit löytyvät talojen seinien ulkopuolelta.¹⁴⁰

Aluepommitusten käyttäminen merkitsee Britatinille myös vihollisen ja sen arvojen tasolle alentumista, jolloin ei voida enää puhua brittien korkeasta moraalista ja sotaa rajoittavista säännöksistä. Brittainin mukaan on myös epäloogista, että pommitusten julkilausuttu sotilaallinen tavoite oli rajoittaa tappamista ja tuhoamista saattamalla sota nopeasti päätökseen sellaisin keinoin,

---

¹³⁹ Brittain 1945.www-dokumentti.

¹⁴⁰ Ibid.

jotka kuitenkin itsessään edustavat teurastusta ja hävitystä pahimmillaan.¹⁴¹ Toisin kuin ilmavoimien eräät edustajat näki Brittain Iso-Britannian häviävän taistelussa moraalisen ylivoimaisuutensa. Vaikka moraalinen ylivoimaisuus oltiin brittien taholta häviämässä, täytyy heidän puolustukseen jälkiviisauden suoman edun turvin todeta ja muistuttaa natsien murhanneen samaan aikaan yli 6 miljoonaa juutalaista, joten matkaa natsi-Saksan moraalin tasoon oli kuitenkin vielä varsin paljon.

Argumentoinnissaan Brittain esittää monien muiden tavoin, että Saksan kansan kollektiivinen rankaiseminen natsismista on väärin. Siviiliväestöä summittaisesti pommittamalla ei tehdä eroa kiihkeimmän kansallissosialistin ja natsihallitusta vastustaneen kansalaisaktivistin välillä. Brittain muistuttaa tässä yhteydessä lukijoitaan myös siitä, että monet muutkin kuin juutalaiset Saksassa olivat nousseet vastustamaan natseja ja organisoivat parhaillaan maanalaista vastarintaa sabotoidakseen natsien vallankäyttöä. Hänen mukaansa hallitus unohtaa tyystin Brittien näkymättömät liittolaiset Saksassa, jotka ovat yhtä lailla natsien hirmuhallinnon uhreja kuin Lontoon pommituksissa kuolleet englantilaisetkin.¹⁴²

Brittain näkee aluepommituksilla luotavan myös mahdollisimman huonot olosuhteet tulevaisuuden kansoille Keski-Euroopassa, moittien hallitusta sen politiikasta ”*luoda väistämättömästi psykologisia edellytyksiä kolmannelle maailmansodalle.*”¹⁴³ Brittain ei ollut ainoa pommituspolitiikan vastustaja, joka kantoi huolta sodan jälkeen koittavasta rauhanajasta ja perustasta, jolle uutta Saksaa alettaisiin rakentaa. Hallitusta kritisoi rauhanliikkeen suunnalta myös sen lyhytnäköisyydestä muun muassa seuraavan kritiikin muodossa:

Haluammeko me, että Saksassa ei ole käytännöllisesti ainuttakaan asuntoa eikä mitään julkisia palveluja, että ihmiset elävät siellä melkein kuin vaeltelevat paimentolaiset, jotka ovat valmiita tarttumaan mihin tahansa epätoivoiseen poliittiseen filosofiaan ja joita on melkein mahdotonta hallita ja uudelleen kouluttaa.¹⁴⁴

5.5 THE LONDON TIMES JA LEHDISTÖN KRIITTINEN UUTISOINTI SODAN LOPUSSA

---

¹⁴¹ Ibid.

¹⁴² Brittain 1944. [www-dokumentti]

¹⁴³ Brittain 1944. www-dokumentti

¹⁴⁴ Lindqvist 1999, s. 163.

Tutkittaessa erilaisia pommituksiin liittyviä näkökantoja ja mielipiteitä on hyvä tarkastella myös Iso-Britannian sanomalehdistön uutisointia pommituskampanjan kulusta. Sanomalehdistön esittämät uutiset ja niiden sävy ovat hyvä keino tutkia miten eri lehdet kirjoittavat pommituksista ja miten ne niihin suhtautuvat. Sanomalehdistön uutisointi tarjoaakin mielenkiintoisen mahdollisuuden selvittää miten sodankäyntiä Iso-Britanniassa uutisointiin ja miten sanomalehdet reagoivat pommituksiin. Lehdistön uutisoinnin analysointi paljastaa myös lehden suhtautumisen pommitusten moraaliseen puoleen ja siihen, millä tavoin asioita lukijoille argumentoidaan.

Iso-Britannian sanomalehdistön kokonaisvaltainen läpikäyminen on kuitenkin mahdotonta eikä loppujen lopuksi ole edes tarpeellista tämän tutkimuksen onnistumisen kannalta. Tähän tutkimukseen olenkin valinnut vain yhden sanomalehden, jonka avulla pyrin löytämään kiinnostavia seikkoja koskien pommitusten uutisointia. Tutkimuskohteeksi valitsemani *The London Times* on Iso-Britannian tunnetuin ja luetuin sanomalehti, joka jo kokonsa ja maineensa vuoksi on luonnollinen valinta tämän tutkimuksen esimerkkilehdeksi. Tutkimalla *Timesin* uutisointia ja suhtautumista pommituksiin saadaan esille joitain sanomalehdistölle tyypillisiä esimerkkejä siitä, millä tavoin Saksan kaupunkien tuhoaminen tuotiin esiin lehdistössä. Jo yhdenkin lehden analysoiminen tuo esiin sellaisia seikkoja pommitusten argumentaatiosta, joka auttaa ymmärtämään millä tavoin aikalaiset pommituksiin suhtautuivat ja miten ristiriitaiseksi sodankäynnin uutisointi sodan viimeisinä vuosina muodostui.

Timesin pommituksia koskevan uutisoinnin kautta tekemieni tulkintojen tarkoituksena ei ole luoda koko brittiläistä sanomalehdistöä koskevia yleistyksiä vaan paremminkin tuoda esimerkinomaisesti esiin joitain sellaisia argumentaatiota koskevia piirteitä, jotka tekevät pommituksia koskevan keskustelun rikkaammaksi ja moniulotteisemmaksi. Mielestäni vain yhden lehden kautta tehtävät päätelmät ovat tutkimukselle arvokkaita vain jos niitä tehtäessä on otettu huomioon lehden mahdolliset erityispiirteet ja suhde muuhun sanomalehdistöön. *Times* kohdalla merkittävyys tulee perustelluksi juuri sen koon ja laajan levikin kautta. *Timesia* tutkimalla saadaankin esiin Britannian suurimman ja tärkeimmän lehden suhtautuminen Saksan kaupunkien aluepommituksiin.

Vuonna 1785 perustettu *The London Times* on ollut koko 1900-luvun Iso-Britannian tunnetuin ja arvostetuin eliittisanomalehti. *Times* on perinteisesti ollut hallitsevan luokan lehti, jonka lukijoita ovat olleet koulutetut, keski- ja yläluokan ihmiset. Pääkaupunkiseudun sanomalehtenä *Timesin* lukijoina on ollut myös erityisesti poliittisen ja taloudellisen elämän johtavia henkilöitä. Aatelin ja hallitsevan luokan lehtenä *Timesia* onkin monissa piireissä totuttu pitämään konservatiivien

puolivirallisena äänenkannattajana. Virallisesti riippumattomaksi julistautunutta lehteä onkin syytetty hallituksen politiikan tukijaksi riippumatta siitä onko vallassa ollut konservatiivi- vai työväenpuolue. Sotavuosina myös *Timesissa* haudattiin maan muun poliittisen elämän tavoin puoluepoliittiset riidat ja keskityttiin sodasta selviämiseen voittajana.¹⁴⁵

Hallituksen ja erityisesti konservatiivisen puolueen tukijana *Timesilla* oli luonnollisesti hyvät yhteydet maan hallitukseen ja parlamenttiin. *Timesilla* kerrotaan olleen erityisen hyvät yhteydet ulko- ja sotaministeriöön mistä tieto varmasti kulki virallista tietä lehden toimitukseen.¹⁴⁶ Sitä miten paljon lehden hyvät suhteet maan poliittiseen johtoon vaikuttivat sodan uutisointiin, on vaikea sanoa. Hallituksen toimittamat viralliset raportit varmasti suuntasivat *Timesin* kirjoittelua myös pommitussodan käynnin osalta.

Käytyäni läpi systemaattisesti pommituskampanjan ensimmäisten vuosien uutisoinnin on lehden linja melko selkeä ja johdonmukainen. Uutisointi keskittyy pääasiassa raportoimaan ilmavoimien saavutuksia ja sitä, millä tavoin pommituksilla heikennetään menestyksekkäästi vihollisen kykyä käydä sotaa. Kohteiden kerrottiin olevan puhtaasti sotilaallisia ja siviiliuhrien syntyminen esitettiin välttämättömänä sivutuotteena. Pommituskampanjan kiihtyessä uutisointi muuttuu lähes jokapäiväiseksi säilyttäen sisällöllisesti saman linja. Artikkeleissa kerrotaan kerta toisensa jälkeen kuinka ilmaiskulla hyökätään vihollisen liikenneyhteyksiin, tuotantolaitoksiin ja viestikeskuksiin. Uutisissa kerrotaan myös tarkasti kuinka paljon omia miestappioita hyökkäykset kulloinkin vaativat. Vihollisen uhreista ja inhimillisestä kärsimyksestä lehti puolestaan vaikenee täysin. Uutisraporteissa kerrotaan kuitenkin rehellisesti pommitusten todellisesta laajuudesta ja siitä kuinka ilmavoimien raportit kertovat savupatsaiden näkyvän Hollantiin saakka. Pommitukset omakohtaisesti kokeneet lontoolaiset kuitenkin varmasti mielestäni ymmärsivät yhteyden savuavien kaupunkien, tuhottujen rakennusten ja kuolleiden ihmisten yhteyden toisiinsa.¹⁴⁷

Lehdistö reagoi pommituskampanjan muutokseen

Sodan edetessä lehdelle tyypillinen keskittyminen pommitusten teknisiin seikkoihin, saavutuksiin ja omien tappioiden esittämiseen alkaa hiljalleen väistyä kun raportit kokonaisia kaupunkia

---

¹⁴⁵ Merrill 1980, s. 322-324.

¹⁴⁶ 148Koss 1986, s. 614-620.

¹⁴⁷ *The Times* 20.1 1942, *The Times* 23.6 1943 ja *The Times* 27.7 1943.

tuhoavista ilmaiskuista alkavat kiiriä Euroopasta. Saksalaisten propaganda ja silminnäkijöiden kertomukset kaupungeissa riehuvista tulimyrskyistä alkoivat kiertää Britanniassa yhä voimakkaampina. Suurimpien sanomalehtien sotakirjeenvaihtajien raportit ympäri Eurooppaa alkoivat myös päätyä yhä useammin lehtien sivuille. Tämä kehitys on havaittavissa myös *Times* uutisoinnissa.

Elokuussa 1944 Liittoutuneet iskivät usean päivän ajan Hampurin kaupunkiin aiheuttaen jopa 40 000 ihmisen kuoleman. Hampurin pommituksista *The Times* uutisoi kirjeenvaihtajansa välityksellä seuraavasti: ”Kuvailisin tuhoa Hampurissa hirvittäväksi. Pelastustyöt eivät ole vielä edes alkaneet, kaikki on sekaisin ja ainoa mitä voidaan yrittää tehdä, on siivota tiet liikenteen mahdollistamiseksi. Tulipalot ovat yhä käynnissä. Ihmisiä pakenee päällään pelkkä pyjama. Pakolaisvirta pois kaupungista on alkanut...kaupunki on paniikissa.”¹⁴⁸ Hampurin tuhoamisen kohdalla *Times* kirjoittaa ensimmäisen kerran pommituksista tuomalla esiin myös tuhon todellisen laajuuden ja sen vaikutuksen kaupungin asukkaiden elämään. Raportissaan *Times* linkittää pommitusten aiheuttaman tuhon ensimmäisen kerran siviiliväestön kärsimyksiin ja siihen, että valtavien ilmahyökkäysten kohteena on olivat myös kaupunkien siviilit.

Jo ennen Hampurin tapahtumien muutettua *Timesin* uutisoinnin linjaa oli lehdessä julkaistu tarinoita siitä, kuinka saksalaiset esimerkiksi olivat syyttäneet brittien tahallaan sytyttävän tulipaloja kaupunkien asuinalueille varta vasten rakennetuilla palopommeilla.¹⁴⁹ Kölnin pommitusten jälkeen saksalaisviranomaisten kerrottiin syyttävän brittejä tarkoituksellisista terrorihyökkäyksistä, jotka oli suunnattu pelkästään siviiliväestöä ja työläisten asuinkortteleita vastaan. Saksalaiset olivat myös laatineet listan rakennuksista, jotka olivat tuhoutuneet pommitusten alla. Lista sisälsi muun muassa useita kouluja, kirkkoja ja sairaaloita kaupungin keskustan alueella.¹⁵⁰ Edellä mainitun kaltaiset kuvaukset olivat kuitenkin osa saksalaisen propagandan uutisointia eikä niitä esitetty luotettavina uutiskuvauksia todellisuuden tapahtumista.

Timesin lisäksi myös muut brittiläiset sanomalehdet alkoivat kirjoittaa saksalaisten kaupunkien pommituksista sodan edetessä kriittisempään ja kyseenalaistavampaan sävyyn. Tähän tutkimukseen olen poiminut joitain tutkimuskirjallisuudesta esiin nousseita esimerkkejä tärkeimpien

---

¹⁴⁸ *The Times* 2.8. 1943

¹⁴⁹ *The Times* 1.6 1942

¹⁵⁰ Lindqvist 1999, s. 159.

sanomalehtien mielenkiintoisista uutisoinneista. Olen tuonut esiin lähinnä sellaisia uutisia, joissa pommitusten todellisesta luonteesta kerrotaan suoraan silminnäkijöiden tai kirjeenvaihtajien kautta. Olen siis jättänyt pois hallituksen virallisten tiedotteiden pohjalta laaditut uutiset, joita varmasti sodan ensimmäisinä vuosina myös muissa lehdissä *Timesin* tapaan julkaistiin.

Esimerkiksi laajalevikkinen *Manchester Guardian* uutisoi Dresedenin pommituksista vuoden 1945 alussa seuraavasti: ”Kymmenet tuhannet ihmiset jotka asuivat Dresdenissä makaavat nyt kuoliaiksi palaneina kaupungin raunioissa. On täysin toivotonta edes yrittää uhrien tunnistamista. Mitä tapahtui illalla helmikuun 13. päivä? Dresdenissä oli miljoona ihmistä, mukaan luettuna 600 000 idästä pommitusten alta evakuoitua pakolaista. Raivoavat tulipalot leviävät vastustamattomasti kapeilla kaduilla tappaen useimmat hapen puutteeseen.”¹⁵¹ Tämän kaltainen uutisointi ei jättänyt tilaa sille, etteikö pommituskampanjalla sodittaisi täysimittaisesti myös saksalaisia siviilejä vastaan. *Manchester Guardian* uutisointi Dresedenin tapahtumista nostatti paljon keskustelua muun muassa parlamentin alahuoneessa, jossa uutista siteerattiin vaatien hallitukselta selitystä tapahtuneelle.

Lokakuun lopulla heti Hampurin pommitusten jälkeen *The Daily Telegraph* kertoi yksityiskohtaisesti kuinka kuninkaallisten ilmavoimien pommittajat polttivat kokonaisia kortteleita aiheuttaen tuhansien ihmisten kuoleman. Silminnäkijöiden mukaan kaupungin asukkaat menehtyivät valtavien tulisten tornadojen alle hapen puutteeseen ja valtavaan kuumuuteen. Lehti kertoi monissa artikkeleissa monia kertomuksia siitä miten muun muassa naiset ja lapset kärsivät pommitetun kaupungin raunioissa. Toisessa *The Daily Telegraphin* artikkelissa muuan kirjeenvaihtaja raportoi Berliinistä pommitusten jälkeisenä päivänä seuraavasti:

Hävitystä on lähes mahdotonta kuvata. Kokonaiset kadut ovat kappaleina. Kuumuus on niin ankara, että ihmiset kaatuvat sen vuoksi. Kymmenet tuhannet ihmiset ovat jättäneet kaupungin. Heidän kasvonsa ovat mustat noesta ja liasta. Monien kädet on sidottu siteillä ja kankailla, mikä paljastaa heidän yrityksensä taistella roihuavia liekkejä vastaan viime- ja edellisyönä. Palaneilla alueilla ihmisten voi vielä nähdä yrittävän pelastaa jäljellä olevia, heille kuuluvia tavaroitaan.¹⁵²

Iso-Britannian sanomalehtien uutisointi ja suhtautuminen pommituksiin muuttui ratkaisevasti Hampurin ja Dresedenin kaltaisten totaalisten pommihyökkäysten jälkeen. Suhtautuminen pommituksiin muuttui kriittiseksi mikä on selvästi pääteltävissä lehtien valitsemasta

---

¹⁵¹ Brittain 1945. www-dokumentti. *The Daily Telegraph* 20.9 1943.

uutismateriaalista. Silminnäkijöiden ja kirjeenvaihtajien raportit nousevat otsikoihin ja ne esitetään kaunistelematta. Hallituksen virallisen linjan mukainen sodankäynti ainoastaan teollisia ja sotilaallisia kohteita vastaan kyseenalaistettiin kansalaisten silmissä uudella uutisoinnilla. Lehtien julkaisemat raportit ja kuvaukset tapahtumien todellisesta kulusta tuhansien kilometrien takaa vaikuttivat luonnollisesti eri tahojen käsityksiin ja mielipiteisiin pommituksista. Lehtien kriittinen uutisointi toi pommituksilla siviileille aiheutetut kärsimykset tavallisen kansan nähtäville Iso-Britanniassa.

---

6. HISTORiantutkijoiden ja Poliitikkojen Näkemyksiä Pommituksista

---

Iso-Britannian ja Yhdysvaltojen raskaat pommitukset Toisen maailmansodan viimeisinä vuosina ovat herättäneet paljon kiinnostusta historiantutkijoiden keskuudessa. Tämän lisäksi Saksan kaupunkien pommituksia on tutkittu jonkin verran myös politiikantutkijoiden ja kansainvälisen oikeuden asiantuntijoiden toimesta. Myös Saksan ja Iso-Britannian poliitikot ja valtionpäämiehet ovat ottaneet julkisesti kantaa asiaan. Vaikka pommituksia on tutkittu paljon ja niiden oikeutuksesta on esitetty monia tulkintoja, ovat pommitukset jääneet monen muun Toisen Maailmansodan tapahtuman varjoon. Saksan salamasota, tapahtumat itäisellä rintamalla, Normandian maihinnousu ja tottakai holokausti ovat vieneet tutkijoiden huomion pois Saksan kaupunkien pommituksista aina viime vuosiin saakka.

Sodan voittajat ovat luoneet omat historiantutkimuksen traditionsa sekä käyttäneet ”voittajien oikeutta” määritellesään sodassa tapahtuneita rikoksia. Sodan hävinnyt Saksa nähtiin sodan pahana osapuolena, joka oli syyllistynyt sotarikoksiin sekä rikoksiin ihmisyyttä ja ihmiskuntaa vastaan. Nurnbergin sota-oikeudenkäynnissä useimmat Saksan tärkeimmistä johtajista tuomittiin sotarikollisina kuolemaan. Natsi-Saksa esitettiin selvästi olevan sodan rikollinen osapuoli ja niinpä Liittoutuneiden sotatoimia ei edes aikanaan kyseenalaistettu. Vasta myöhemmin eräät tutkijat ja yhteiskunnalliset vaikuttajat ovat alkaneet pohtia, pitäisikö Saksan kaupunkien hävittäminen pommituksilla nähdä sotarikoksena. Erityisesti 30 000-50 000 ihmisuhria vaatinut Dresdenin pommitus on alettu nähdä tapahtumana, joka täyttää yhtä lailla sotarikoksen tunnusmerkit kuin esimerkiksi natsien siviileihin kohdistetut toimetkin valloitetuilla alueilla. Tässä luvussa käydään läpi eri tutkijoiden esittämiä näkökantoja pommitusten moraalista puolesta sekä siitä, olivatko pommitukset sodan lakien vastaisia ja pitäisikö ne luokitella jonkin asteisina sotarikoksina?

---

¹⁵² Brittain 1945. www-dokumentti. *The Daily Telegraph* 20.9.1943.

Pommitussodankäynnin varhainen tapahtumahistoriallinen tutkimus

Pian sodan jälkeen Iso-Britannian pommituskampanjaa koskevan ”virallisen historian” kirjoittaneet englantilaistutkijat Noble Frankland ja Charles Webster eivät luonnollisesti nähneet pommituksissa mitään sellaista, joka viittaisi kansainvälisen oikeuden vastaisuuteen. Vuonna 1961 ilmestynyt teos oli aikansa kattavin selvitys pommitusten historiasta, eikä luonnollisesti sisältänyt minkäänlaista kritiikkiä valittua politiikkaa ja sen moraalista kyseenalaisuutta kohtaan. Sen sijaan Franklandin mukaan briteille suurinta moraalittomuutta olisi ollut hävitä sota Saksalle hylkäämällä ainoa keino, jolla oli mahdollista hyökätä vihollisen kimppuun. Pommitusten tärkeä rooli sodankäynnin instrumenttina ja voiton saavuttamisen välineenä oli siis virallisen selvityksen mukaan kiistaton. Frankland ja Webster eivät siis näe pommituksissa mitään moraalisesti arveluttavaa tai väärää. Päinvastoin he ylistävät pääministeri Churchillia ja pommituskampanjaa johtanutta Harrisia heidän rohkeudestaan ja päättäväisyydestään käynnistää vaikea operaatio ja saattaa se loppuun suurista miestappioista huolimatta.¹⁵³

Iso-Britannian tapaan myös Yhdysvalloissa laadittiin virallinen selvitys pommitusten kulusta miltei heti sodan päätyttyä. Laajan tutkimuksen kohteena oli ilmasotakampanjan eri vaiheet, tavoitteet ja saavutukset. Raportissa listataan huolellisesti pommituksilla saavutetut tavoitteet sekä korostettiin pommitusten aiheuttamaa suurta tuhoa Saksan teollisuudelle ja infrastruktuurille. Pommitusten moraalisuutta ei Yhdysvaltojen taholtakaan luonnollisesti haluttu nostaa esiin. Esimerkiksi Dresdenin pommittamisen todettiin olevan täysin kansainvälisen lainsäädännön mukainen, sillä ollakseen legitiimi sotilaallinen kohde sen oli täytettävä seuraavat vaatimukset: Kaupunki oli puolustettu ja siellä oli paljon sotilaallisiksi luokiteltuja kohteita. Lisäksi hyökkäys toteutettiin normaalin komentoketjun ja säännöstön mukaisesti osana muuta sodankäynnin strategiaa. Lisäksi asetetut sotilaalliset tavoitteet saavutettiin ilman ”liiallista” tai ”ylitseampuvaa” siviiliuhrien määrää.¹⁵⁴

Toisen Maailmansodan sotilaallisia, poliittisia ja taloudellisia realiteetteja lukuisissa kirjoissaan tutkinut englantilainen professori Richard Overly näkee pommituksilla saavutetun paljon sellaisia tavoitteita, jotka olivat Iso-Britannialle ensiarvoisen tärkeitä. Ilmasodan käynnistäminen avasi

---

¹⁵³ Frankland ja Webster 1965 ja Probert 2003, s. 340.

¹⁵⁴ *The United States Strategic Bombing Survey. Summary Reports, 30.10 1945.*

toisen rintaman Eurooppaan paljon ennen varsinaista maihinnousua mantereelle. Pommitusten avulla Liittoutuneet kykenivät myös häiritsemään muun muassa Saksan teollisuutta, sotatuotantoa ja liikenneyhteyksiä. Overyn mukaan pommitukset sitoivat paljon Saksan sotavoimia, joka puolestaan vähensi painetta itäisellä rintamalla. Pommitukset siis auttoivat Neuvostoliittoa sen sotiessa saksalaisia vastaan laajalla rintamalla. Overyn mukaan pommituksilla oli vaikutusta myös saksalaisten moraalin heikkenemiseen, vaikka sen totalitaristiluonteisen taistelutahdon ja kuuliaisuuden täydellinen mureneminen olikin toiveajattelua.¹⁵⁵

Tutkimuksia pommitusten moraalisesta ulottuvuudesta

Pommituksia 1980-luvulla tutkinut Max Hastings on samoilla linjoilla Overyn ja moneen muun tutkijan kanssa väittäessään, ettei saksalaisten taistelumoraali ollut lähelläkään murtumista ennen sodan viimeisiä päiviä. Hastingsin ja monen muun asiantuntijan näkemystä moraalin kestävydestä tukee myös Saksan varusteluministeri Albert Speerin luotettavina pidetyt todistajanlausunnot, joissa todetaan, ettei pommituksilla ollut todellista vaikutusta kansalaisten moraaliin, vaan pikemminkin päinvastoin.¹⁵⁶ Vaikka Hastings kiistää pommitusten oikeuttamisen väestön moraalia heikentävillä argumenteilla myöntää hän pommituksilla olleen ratkaiseva rooli epätoivoisessa taistelussa vahvaa vihollista vastaan. Hastingsin mukaan pommituksia ei myöskään ole oikein tarkastella sotarikoksina vaan pikemminkin eräänlaisina virhearviointina, joilla pyrittiin lyömään Hitlerin armeija ja kyky jatkaa sotaa.¹⁵⁷

Samalla vuosikymmenellä englantilainen historioitsija Norman Longmate kirjoitti kahdessa kirjassaan pommitusten historiasta ottaen huomioon myös saksalaisten silminnäkijöiden kertomukset ja uhrien kokemukset ilmasodankäynnistä. Longmaten sosiaalihistoriallisesti painottunut tutkimus korostaa pommitusten moraalittomuutta ja erityisesti brittihallituksen salailevaan toimintaa sotavuosina. Longmaten mukaan Churchill ja maan muun ylin sotilasjohto olivat vastuullisia valituista sodankäyntitavoista, joilla aiheutettiin tarpeettoman suurta kärsimystä vihollisen rintamien takana. Hänen tarkoituksenaan on avata lukijoiden silmät sille tarkoin varjellulle salaisuudelle, jonka brittihallitus on aluepommitusten alkupäivistä lähtien pyrkinyt kiistämään ja painamaan unohduksiin.¹⁵⁸

---

¹⁵⁵ Overy 1980. ja Probert 2003, s. 335-337.

¹⁵⁶ Speer 1969, s. 168..

¹⁵⁷ Probert 2003, s. 337. Hastings 2006, s. 145-150.

¹⁵⁸ Longmate 1983.

Viimeistään 1990-luvun aikana vaikuttaneet tutkijat ovat alkaneet yhä näkyvämmiin nostaa esiin pommitusten moraalista ulottuvuutta sekä kyseenalaistaa pommituspolitiikan tavoitteita ja keinoja. Sodan moraalifilosofiasta kirjoittanut Jonathan Glover tuomitsee pommitukset moraalittomina ja julmina. Erityisesti sodan viimeisten kuukausien raskaat pommitukset hän näkee sodan yleisen tilanteen huomioiden tarpeettomina, sillä tuolloin siviilien joukkomurhan sijaan olisi ollut käytettävissä myös muunlaisia keinoja jatkaa sotaa. Gloverin mukaan pommitukset ovat osa 1900-luvun laajempaa kehitystä, jossa totaalisen sodankäynnin läpimurto johti valtavia ihmisuhreja vaatineisiin julmuuksiin.¹⁵⁹

Pommitussodankäyntiä ja sen historiaa laajasti tutkineen ruotsalaisen Sven Lindqvistin mukaan brittien tulisi kohdata Saksan pommitusten moraalinen puoli julkisesti eikä vaieta asiasta kuten tähän asti on toimittu. Lindqvist tuomitsee Churchillin ja Harrisin johtaneen aluepommituspolitiikan moraalittomana ja kansainvälisten sopimusten hengen vastaisena. Siviilien tappamista ei hänen mielestään voida selittää ja hyväksyä tahattomuuden tai välttämättömyyden keinoin. Kokonaisia kaupunkeja kohteikseen asettaneet pommikonelaivueet hyökkäsivät aina myös viattomia siviilejä vastaan, joita ei sodan lakien tai sivistyneen valtion moraalisäännösten mukaan voida koskaan asettaa sotatoimien kohteeksi.¹⁶⁰

Yksi Iso-Britannian tunnetuin ja arvostetuin sotahistorioitsijoista John Keegan on myös ottanut kantaa pommituksiin. Keegan suhtautuu brittien pommituskampanjaan ymmärtävästi, mutta pitää Dresdenin kaltaisten kaupunkien totaalista tuhoamista tarpeettomana ja julmana. Hän korostaa, että aluepommitukset vaativat paljon ihmishenkiä, joista useimmat olivat viattomia siviilejä. Dresdenin kohdalla suurin osa kuolleista oli naisia ja lapsia, mikä tekee tapahtumasta entistä hirvittävämmän. Keeganin muistuttaa kuitenkin että siviilikohteiden pommittamisen kieltänyt ”herrasmiessopimus” rikottiin ensin Hitlerin toimesta Saksan ilmavoimien yrittäessä murtaa brittien taistelutahtoa vuosina 1940-1941. Keeganin mukaan Liittoutuneiden pommituskampanja Saksan kaupunkeja vastaa oli vallankumouksellinen askel sodankäynnin historiassa. Pommitusten moraalista puolesta hän kirjoittaa seuraavasti: *”Vain harvat urhoolliset yksilöt tuomitsivat sen, oikeutetusti, moraalisena taantumana.”*¹⁶¹

---

¹⁵⁹ Glover 2003.

¹⁶⁰ Lindqvist 1999 ja <http://www.granta.com/features/2001/06/lindqvist>

¹⁶¹ Keegan 2005 artikkeli.

Keeganin mukaan pommitukset ovat varoittava esimerkki siitä, kuinka vastaavanlaisten massasotien syttyminen tulee tulevaisuudessa estää ja saada valtiot sitoutumaan kansainväliseen lainsäädäntöön sotien säännöistä.¹⁶² Vuonna 2002 Keegan julkaisi Churchillin elämäkerran omaisen teoksen, jossa ei kuitenkaan oteta kantaa siihen, oliko pommitussodankäynti moraalisesti arveluttavaa tai kansainvälisen oikeuden vastaista. Tässä kirjassaan hän ei käsittele lainkaan pommitusten seurauksia tai siihen liittyvää julkisuutta, joka kuitenkin aikanaan oli tärkeä osa Churchillin julkisuuskuvaa.¹⁶³

Kansainvälisen oikeuden asiantuntija Michael Walzer pitää kysymystä pommitusten moraalisesta puolesta ongelmallisena ja monitulkintaisena kysymyksenä, johon on mahdotonta antaa yhtä oikeaa vastausta. Churchillin ja Harrisin olisi hänen mielestään kuitenkin tullut lopettaa pommituskampanja sodan loppuvaiheessa, jolloin tilanne oli aivan erilainen kun sodan alussa, jolloin politiikka muotoiltiin käytännöksi. Hän syyttää maata johtanutta Churchillia moraalisen ongelman sivuuttamisesta ja pommitusten jatkamisesta, minkä johdosta Harris sai vapaat kädet suunnitella kaupunkien pommittamista maan tasalle yksi toisensa jälkeen. Walzerin mukaan on luonnollista, että sodassa pätevät omat lait ja moraalikäsitykset, mutta niistä huolimatta viattoman siviilin tappaminen tarkoituksellisesti on aina ja yksiselitteisesti murha.¹⁶⁴

Saksalainen Jörg Friedrich lähestyy tutkimuksessaan pommituksia uhrien kärsimyksistä käsin. Hän tarkastelee pommitusten seurauksia inhimillisestä näkökulmasta ja näkee siviilien kärsimykset totaalisen sodan yhtenä moraalittomana ulottuvuutena. Friedrichin mukaan pommitukset muuttuivat sodan loppua kohden rikolliseksi toiminnaksi, sillä Dresdenin tuhoamisen aikaan Saksan armeija oli jo vetäytymässä ja siviilien asuttama kaupunki ei voinut olla sotilaallinen kohde. Hänen mukaansa pommitukset tekee rikolliseksi myös niihin sisältynyt tarkoituksellinen aikomus aiheuttaa siviilien joukkomurha. Friedrichin tutkimus on saanut paljon kansainvälistä kiitosta ja arvostusta. Erityisesti monet arvostetut saksalaiset historiantutkijat ovat antaneet tukensa hänelle. Friedrichiä kuitenkin moititaan hänen käyttämästään terminologiasta, sillä tutkimuksessaan hän kuvaa pommitettuja kaupunkeja ”*tuhoamissodan kohteiksi joutuneiksi krematorioiksi*.” Kriitikoiden mukaan tällaisen terminologian käyttäminen viittaa liiaksi holokaustiin, johon pommitusten vertaaminen ja

---

¹⁶² Keegan 2005, s. 406-409.

¹⁶³ Keegan 2002.

¹⁶⁴ Walzer 1992, s. 320-325.

rinnastaminen ei ole soveliaista.¹⁶⁵ Ennen Friedrichia tunnetuimpia aihetta tutkineita saksalaisia historian tutkijoita ovat olleet Horst Boog, Olaf Groehler ja viimeisimpänä Hartwig Bessler, joiden tutkimuksia ei kuitenkaan ole ainakaan vielä julkaistu englanniksi.

Brittiläinen historioitsija Frederick Taylor puolestaan ihmettelee erityisesti sitä, miksi Liittoutuneet iskivät sodan viimeisessä vaiheessa niin suurella voimalla Dresdenin kaupunkiin. Ilma oli hyökkäyspäivänä kirkas ja pommikoneet olisivat voineet vaikeuksista iskeä vain sotilasteollisiin kohteisiin. Strategiaksi oli kuitenkin valittu siviilien moraalin tuhoaminen ja siitä ei haluttu luopua. Strategian toteuttaminen onnistui parhaiten iskemällä koko kaupungin kimppuun valikoimatta sen tarkemmin pienempiä kohteita. Kriitikistään huolimatta Taylor kuitenkin ymmärtää ajankohdan ja olosuhteiden luomat paineet, jolloin päätös pommituksista tehtiin. Hänen mukaansa pommitusten moraalaisuutta pohdittaessa on pidettävä mielessä, että päätös oli aikanaan varsin rationaalinen ja ymmärrettävä, sillä Dresdenissä oli paljon sotateollisuutta ja sillä oli tärkeä rooli itäisen rintaman huoltamisessa.¹⁶⁶

Historiallinen revisionismi ja myytti Dresdenistä

Historiallisen revisionismin tavoitteena on muuttaa vakiintuneen historiankirjoituksen antama kuva jostakin tapahtumista tulkitsemalla lähteitä uudella tavalla. Revisionismiin kuuluu pyrkimys murtaa vallalla olevia käsityksiä ja muuttaa historiankirjoitusta kyseenalaistamalla tai sivuuttamalla keskeisiä lähteitä. Historian aggressiivinen revisionistinen tulkinta on monissa valtioissa kielletty jopa lailla. Esimerkiksi Saksassa ja Venäjällä holokaustin kieltäminen on laissa määritelty rikokseksi. Revisionismille on erittäin tyypillistä yritys hyökätä Toisen Maailmansodan voittajavaltioiden ylläpitämiä historiankäsityksiä vastaan, joiden nähdään edustavan voittajien yksipuolisesti määrittämää kuvaa menneisyyden tapahtumista sekä oikeasta ja väärästä. Tunnetuin revisionistinen väite onkin juuri juutalaisten kansanmurhan kieltäminen.

Saksan kaupunkien pommituksia ja koko Toista maailmansotaa käsittelevän revisionistisen historian tutkimuksen tunnetuin edustaja on kiistelty tutkija ja kirjailija David Irving. Hän on julkisesti kieltänyt muun muassa holokaustin olemassaolon, minkä johdosta hänet tuomittiin vankeuteen Itävaltalaisessa oikeustuomioistuimessa vuonna 2006. Irvingin 1960-luvulla julkaisema *Destruction of Dresden* - teos syyttää Liittoutuneiden pommitussodankäyntiä rikolliseksi ja sen

---

¹⁶⁵ Friedrich 2005, s. 11-15 Walker 2004 artikkeli.

¹⁶⁶ Taylor 2004 ja <http://www.spiegel.de/international/0,1518,341239,00.html>

johtajia sotarikollisiksi. Irvingin tulkinnat pommituksista ovat varsin yksipuolia ja uhrien lukumääriä kuvaavat arviot ovat myöhemmin osoittautuneet vahvasti liioitelluiksi. Irving on tutkimuksissaan kuvannut Hitlerin hyvin myönteisessä valossa kun taas suhtautuminen Churchilliin on ollut kautta linja hyvin negatiivista. Saksan hyökkäystä Neuvostoliittoon hän on puolestaan kuvannut ”*puhtaasti ennaltaehkäiseväksi sodaksi*”, mikä sekin osaltaan kuvaa tutkijan asenteita ja näkemyksiä sodan kulusta.

Monet Irvingin tutkimukset ovatkin selvästi revisionistisia ja perustuvat lähteiden vääristelyyn ja omaehtoiseen tulkintoihin sekä selvien tosiasioiden kieltämiseen. Vuonna 2000 tunnettu holokaustin tutkija Deborah Lipstadt totesi julkisesti Irvingin olevan yksi tiedemaailman vaarallisimmista holokaustin kieltäjistä. Irving haastoi Lipstadtin oikeuteen kunnianloukkauksesta, mutta hävisi lopulta paljon julkisuutta saaneen oikeudenkäynnin. Tuomari ei nähnyt asian täyttävän kunnialoukkauksen tunnusmerkistöä ja päätyi itsekkin tukemaan Lipstadtin näkemyksiä siitä, että Irving on juutalaisvastainen rasisti ja ”aktiivinen holokaustin kieltäjä”. Vuonna 2006 Itävallan poliisi pidätti Irvingin ja hänet tuomittiin Itävallassa kolmen vuoden vankeuteen holokaustin kieltämisestä julkisessa puheessa. Pidätyksen taustalla olivat hänen pitämänsä puheet, joissa hän julisti muun muassa ”kaasukammiosaduista” ja nimitti Auschwitzin tuhoamisleiriä ”*turistien disneylandiksi*.”¹⁶⁷

David Irving on myös silminnäkijöiden lausuntoihin nojaten päätenyt syyttämään Liittoutuneita Dresdenissä tapahtuneista sotarikoksista. Hän on esimerkiksi kirjoissaan ja puheissaan ylläpitänyt myyttiä, jonka mukaan pommikoneita saattaneet brittihävittäjät olisivat ampuneet konekivääreillä kaupungista pakenevaa siviilien virtaa. Saksalainen sotahistorioitsija Helmut Schnatz on kuitenkin kumonnut väitteet teknisin todistein mahdottomiksi ja syyttääkin Irvingiä sekä muita äärioikeistolaisia tutkijoita historian vääristelystä.¹⁶⁸

Pommitukset äärioikeistolaisen politiikan pelinappulana

Irving on saavuttanut kulttihenkilön maineen uusnatsien ja muiden holokaustin kieltäjien keskuudessa. Irving on saanut tukea myös saksalaiselta äärioikeistolta ja neo-natseilta, jotka ovat ottaneet Dresdenin pommituksen sodan kärsimysten symboliksi. Dresdenin 60-vuotismuistopäivänä

---

¹⁶⁷ Irving 1963 ja Vihervuori 2005 artikkeli.

helmikuun 13. päivä 2005 saksalaiset äärioikeistolaiset järjestivät mielenosoituksen Dresdenissä. Maan suurimman järjestäytyneen äärioikeistopuolueen *Nationaldemokratische Partei Deutschlands* (NDPD) organisoiman mielenosoituksen tarkoituksena oli osoittaa, että juutalaisvainot ovat kommunistien sepittämä valhe, jolla saksalaisia ollaan syyllistetty vuosikymmeniä. Uusnatsit vaativat äänekkäästi, että Liittoutuneiden olisi tunnustettava sotarikoksensa ja pyydyttävä anteeksi Saksan kansalta. Äärioikeiston takana on vahva kansalaismielipide, joka vaatii saksalaisten uhrien kunnioittamista ja syyllistämisen lopettamista, mutta suhtautuu asiaan äärioikeistoa maltillisemmin.

Saksan parlamentissa istuva NDP-puolueen puheenjohtaja järkytti saksalaispoliitikkoja ja juutalaisyhteisö ympäri maailmaa kutsumalla Iso-Britannian pommituksia ”*pommitus-holokaustiksi*.” Lausunto tulkittiin ensin holokaustin kieltämistä koskevan lain vastaiseksi, mutta syyttäväviranomaiset katsoivat lausunnon olevan kuitenkin perustuslain takaavan sananvapauden mukainen henkilökohtainen mielipiteen ilmaus. Tästä huolimatta lausunnon on pelätty saavan kasvupohjaa itäisessä Saksassa, jossa työttömyys ja köyhyys on maan suurinta sekä populistiset skinheadliikkeet ovat suosionsa huipulla.¹⁶⁹

Myös historiantutkijoiden ja poliitikkojen mukaan pommitusten vertaaminen juutalaisten kansanmurhaan ei tee oikeutta holokaustin uhreille, eikä tapahtumia muutenkaan voida millään tavalla rinnastaa. Irvingin ja monien muiden revisionististen tutkijoiden ajattelussa kuitenkin pommitukset halutaan nähdä sotarikoksina siinä missä valheena pidetty holokaustikin. Myös holokaustin ja Liittoutuneiden pommitukset terminologian tasolla yhdistänyt saksalainen Jörg Friedrich muistuttaa, että näiden asioiden rinnastaminen on väärin, koska silloin unohdetaan ero puhtaan kansanmurhan ja totaalisen sodankäynnin keinojen välillä.¹⁷⁰

Brittien sodanaikaisia toimia ja erityisesti pääministeri Churchillia vastaan on viime vuosina äänekkäästi hyökännyt itävaltalainen poliitikko Jörg Haider. Natsisympatioista tunnetun oikeistolais-populistisen Vapauspuolueen johtajan kerrottiin brittimediassa nimittäneen Churchillia ”20. vuosisadan suurimmaksi sotarikolliseksi.” Tällä lausunnolla Haider viittaa ivallisesti Times-lehden taannoin tekemään kyselyyn, jossa Churchill valittiin vuosisadan tärkeimmäksi britiksi. Englantilaisen *Sunday Telegraph* – lehden tekemän haastattelun mukaan Haider väitti Britannian sodanaikaisen johdon syyllistyneen Saksan kaupunkien tarkoitukselliseen hävittämiseen

---

¹⁶⁸ BBC 2000. Schnatzin mukaan lähes kaikki lentokoneet lensivät niin korkealla, etteivät olisi savun seasta nähneet edes maanpintaa. Myös polttoaineen rajallisuuden vuoksi koneilla ei ollut aikaa mihinkään ylimääräiseen.

¹⁶⁹ Deutsche Welle 10.2.2005.

¹⁷⁰ Esim. *Holocaust at Dresden*- artikkeli, *A Real Holocaust* – artikkeli ja Friedrich 2005, s. 13.

pommittamalla. Lausunnot kuitenkin levisivät saarivaltakunnasta ympäri Euroopan medioita aiheuttaen paljon keskustelua ja lopulta Haider kertoi julkisuudessa lehden haastattelijan ymmärtäneen hänen lausuntonsa väärin.¹⁷¹

Haider on aiemminkin tullut tunnetuksi nationalisista lausunnoistaan ja vahvasta EU-vastaisuudestaan. Hän on myös julkisesti kehunut natsi-Saksan työllisyyspolitiikkaa sekä puolustellut juutalaisten pakkosiirtoja ja SS-joukkojen toimia sotavuosina. Haiderin ympärille muodostuneen kohun johdosta kysymys Britannian sodanjohdon ja erityisesti Churchillin vastuusta pommitusten määräämisestä on noussut julkiseksi puheenaiheeksi. Eri tahoilla on pohdittu voidaanko Churchillia millään mittareilla mitattuna pitää sotarikollisena? Valtaosa briteistä kuitenkin pitää Churchillia suurena johtajana, joka johdatti Iso-Britannian sodan voittoon. Vuonna 2002 Churchill valittiin BBC:n yleisöäänestyksessä ”kaikkien aikojen suurimmaksi britiksi.”

---

7. YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Mielipiteet aluepommituksista vaihtelivat suuresti eri henkilöiden välillä. Pommitusten tarpeellisuutta, perusteluja ja moraalisia näkökantoja esitettiin Britanniassa monista erilaisista lähtökohdista. Churchillin johtaman hallituksen politiikalle löytyi paljon kriittisiä näkökantoja monilta yhteiskunnan osa-alueilta. Myös pommitusten kannattajat perustelivat kyseenalaisen toiminnan tarpeellisuutta monin erilaisin tavoin ja perusteluin, kuten aiemmissa luvuissa on kerrottu.

Pommitusten puolesta esitetyt mielipiteet perustuivat moniin erilaisiin argumentteihin. Pommituskampanja nähtiin oikeutetun koston välineenä, jolla sotaa saatettiin menestyksekkäästi käydä. Pommitusten esitettiin olevan ainoa realistinen keino saavuttaa tuloksia ja näin ollen tarjota apua Neuvostoliitolle sen yrittäessä torjua natsien itäistä invaasiota. Pommitusten moraalista puolta puolestaan perusteltiin sodan luonteella ja raakuudella. Sodan vaatimat uhraukset nähtiin välttämättömästi hyväksyttäväksi tosiasiaksi. Siviiliväestö luokiteltiin pommituksia suunnitelleissa piireissä sotilaalliseksi kohteeksi, johon oli armottomasti iskettävä. Asuinalueiden tuhoamisella uskottiin aiheutettavan väestön moraalin murtuminen samalla kun aikaansaadaan tuhoa myös vihollisen kaupungeissa sijaitsevalle teollisuustuotannolle. Pommitusten tarkoituksena esitettiin olevan myös maa-armeijoiden säästäminen, koska pommitukset tarjosivat vaihtoehdon

---

¹⁷¹ BBC 2000.

toivottomaksi julistetulle maihinnousulle manterelle. Pommitusten nähtiin siis olevan täysin laillinen ja käytännössä ainoa realistinen keino puolustaa omaa maata ja brittiläistä elämäntapaa.

Pommitusten vastaiset mielipiteet rakentuivat paljolti moraalisten argumenttien varaan. Toisin kuin pommitusten kannattajat, niitä vastustaneet tahot ottivat aktiivisesti esiin pommitusten moraalisesti kyseenalaisen luonteen. Pommituskampanja nähtiin epäinhimillisenä ja moraalittomana tapana käydä sotaa. Siviiliväestön pommittamisella ei myöskään esitetty saavutettavan haluttuja tuloksia. Sen sijaan pommitusten argumenttoitiin aiheuttavan ainoastaan kostonhimoa ja tarpeetonta kärsimystä. Hallitusta kritisoivat mielipiteet esittivät myös pommituksilla luotavan mahdollisimman huonot olosuhteet sodan jälkeiselle jälleenrakentamiselle. Pommitusten vastustajat pyrkivät tekemään argumentoinnissaan tiukan eron saksalaisen ja kansallissosialistin välille. Saksalaisten kollektiivinen rankaiseminen pienen ryhmän tekemistä rikoksista nähtiin moraalisesti vääräksi. Sen lisäksi, että hallitusta kritisoitiin sen käyttämistä keinoista, kohdistivat pommitusten vastustajat kampanjansa myös hallituksen salailevaa ja epädemokraattista toimintatapaa vastaan. Sanomalehdistössä ja myös parlamentissa hallituksen salailevaa toimintaa ja moraalitonta pommitussotaa kritisoitiin esittämällä raportteja ja tiedonantoja virallisten tiedotteiden ulkopuolelta.

Tutkimuksen alussa toin esiin, ettei työn tarkoituksena ole ottaa kantaa siihen, olivatko pommitukset lopulta rikollisia vai voidaanko ne ymmärtää ottaen huomioon ajan ja paikan luomat erityiset olosuhteet. Johtopäätöksiä kirjatessani en edelleenkään halua päätyä mihinkään absoluuttiseen lopputulokseen vaan pikemminkin tavoitteenani on ollut tuoda esiin joitain asiaan liittyviä näkökulmia ja argumentteja. Jokainen voi itse tehdä omat johtopäätöksensä pommituksiin liittyvistä moraalisista seikoista. Omien päätelmien tekeminen on toivottavasti helpompaa tämän työn edetessä esiin nostettujen teemojen kautta.

Itse haluan kuitenkin ottaa kantaa yhteen pommitusten ympärille kulminoituneeseen seikkaan, joka myös tässä työssä on noussut esiin useammassakin yhteydessä. Kysymys on pommitusten rinnastamisesta natsi-Saksan tekemiin rikoksiin ihmisyyttä ja ihmiskuntaa vastaan. Vaikka pommitukset vaativat paljon siviiliuhreja, ja niiden tarpeellisuutta, rikollisuutta, moraalisuutta voidaankin perustelluin syin kyseenalaistaa, ei pommituksia kuitenkaan pidä rinnastaa esimerkiksi juutalaisvainojen kaltaisiin hirmutekoihin. Tullaan asiassa mihin tahansa lopputulokseen ovat saksalaisten ja brittien sotarikokset aivan eri mittasuhteilla tarkasteltavia asioita. Saksalaiset murhasivat noin kuusi miljoonaa juutalaista ja tappoivat useita miljoonia neuvostoliittolaisia sotavankeja ja siviilejä nälkään näännyttämällä. Liittoutuneiden pommitukset vaativat reilun puolen

miljoonan siviilin hengen mikä on vähemmän kun saksalaisten sotarikosten vaatimien uhrien lukumäärän virhemarginaali.

Dresdenin tuhoamiseen kulminoitunut pommituskampanja lopetettiin maaliskuussa 1945, jolloin pommitusten vankkumattomana kannattajana tunnettu pääministeri Churchill esitti epäilyksensä aluepommitusten jatkamisesta. Pommitusten todellisen luonteen tultua paremmin esiin sodan loputtua, leimattiin pommituksia johtanut Arthur Harris yleisesti sotarikolliseksi. Harrisista tehtiin virallinen syntipukki ja hän joutui lopulta vainojen takia muuttamaan pois Englannista. Lisänimen ”*Teurastaja*” saanut Harris palasi 10 vuoden kuluttua Englantiin ja kuolemansa jälkeen hänelle pystytettiin Lontooseen patsas, joka kuitenkin pian jouduttiin laittamaan ympärivuorokautiseen vartiointiin jatkuvan ilkvallan ja töhrimisen johdosta.¹⁷²

Churchill puolestaan ei koskaan myöntänyt julkisesti pommituksiin sisältyneitä moraalisia ongelmia, eikä kyseenalaistanut pommitusten oikeutusta. Sekä Harrisia että Churchillia on viime vuosina syytetty monella taholla sotarikoksista, joista he pommituskampanjan johtajina olivat vastuussa, mutta eivät koskaan joutuneet tilille.

Brittiläisissä museoissa ei vielä tänä päivänäkään ole mitään merkkejä Toisen maailmansodan aluepommituksista. Westminster Abbeyn perinteisessä kuninkaiden kruunajais- ja hautajaiskirkossa on muistolaatta, johon on kaiverrettu kaikkien sodassa kuolleiden lentäjien nimet, lukuun ottamatta pommikonelaivueiden miehistöä, joka ilmavoimien osastoista kärsi suurimpia miestappioita.¹⁷³ Tämä on osoitus siitä, että vielä nykyäänkin britit näkevät pommitukset moraalisesti arkaluonteisina tapahtumina, jotka halutaan unohtaa. Nykyisin maailmanpolitiikassa NATO:n jäsenenä Yhdysvaltojen rinnalla vaikuttava Iso-Britannia on palannut strategisten pommitusten tielle. Pommitaessaan viime vuosina sotilasstrategisia kohteita entisen Jugoslavia alueella, Afganistanissa ja Irakissa on Toisen maailmansodan kaltaisilta siviiliuhreilta vältytty, joskin pommitusten on uutisoitu usein vaatineen siviiliuhreja myös näissä sodissa, joissa siviilin ja sotilaan ero on tullut selvemmin määritellyksi.

---

¹⁷² Lutton, [www-artikkeli](#).

¹⁷³ Esim. Callagher 2002 artikkeli ja Neillands 2001, s. 404.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

ALKUPERÄISLÄHTEET (Primäärilähteet)

Painetut alkuperäislähteet:

Harris, Arthur (1947): *Bomber Offensive*. Collins, Lontoo. 1947.

Churchill, Winston S. (1951): *The Second World War. Vol. 4. Hinge of Fate*. Cassel & Co Ltd, Wellington. 1951.

Churchill, Winston S. (1951): *The Second World War. Vol. 5. Closing the Ring*. Cassel & Co Ltd, Wellington. 1952.

Churchill, Winston S. (1951): *The Second World War. Vol. 6. Triumph and Tragedy*. . Cassel & Co Ltd, Wellington. 1954.

Onwards to Vistory. War Speeches by Right. Hon. Winston S. Churchill. Koonnut Charles Eade. (1947) Cassel & Company Ltd, Lontoo.

The Unrelenting Struggle. War Speeches by Right. Hon. Winston S. Churchill. Koonnut Charles Eade (1942). The Continental Book Comapny, Tukholma.

The War Speeches of the Rt Hon. Winston S. Churchill. Vol. 2 ja 3. Koonnut Charles Eade.(1952): Cassel & Company Ltd, Lontoo.

Sotakronikka. Valikoima Englannin pääministerin puheita sotavuosilta 1939-43. Werner Söderström, Helsinki. (1946)

Spaight, J. M (1944): *Bombing Vindicated*. Geoffrey Bles, Lontoo.

Speer, Albert (1969): *Diktaattorin työkaluna*. Kirjayhtymä, Helsinki.

The Times-lehti (1943-1945). Mikrofilmi.

British Parliamentary Papers. Parliamentary Debates. House of Commons, official report. (1945)
His Majestys stationery office, Lontoo. (vol. 406-410)

Elektronisessa muodossa olevat alkuperäislähteet:

Brittain, Vera. Otteita kirjasta *Seed of Chaos: What Mass Bombing Really Means*. 1944.

[<http://www.gewalt-ueberwinden.de/FORagainstbombinginWWII.html>]

Brittain, Vera. *Letters to Peace Lovers*. [http://www.ppu.org.uk/e_publication/vera_women5.html]

Brittain, Vera. *Massacre by Bombing. The Facts behind the British-American Attack on Germany*.
1945. [http://lachlan.bluehaze.com.au/books/fellowship_march1944/index.html]

Estes, Richard: *Giulio Douhet: More on Target Than He Knew*. *Aiport Journal* 1990.
<http://www.airpower.maxwell.af.mil/airchronicles/apj/6win90.html>

Peace Pledge Union. Working for peace. Vera Brittainin artikkeita, esim. *Letter to Peace Lovers*.
1939. [<http://www.spartacus.schoolnet.co.uk/2WWletters.html>]

The United States Strategic Bombing Survey. Summary Reports, 30.10 1945.
[<http://www.anesi.com/ussbs02.htm>]

The Churchill Centre, Selected Speeches of Winston Churchill.
<http://www.winstonchurchill.org/i4a/pages/index.cfm?pageid=389>

Sähköinen kokoelma Churchillin puheita. *Great Speeches Collection*.
[<http://www.historyplace.com/speeches/churchill/htm>]

KIRJALLISUUS (Sekundaarilähteet)

Tutkimuskirjallisuus:

Airaksinen, Timo (1987):*Moraalifilosofia*. WSOY.

Callahan, Raymond (1984):*Churchill. Retreat from Empire*. Scholarly Resources Inc., Yhdysvallat.

Churchill aikalaistensa kuvaamana. Toim. Observer – lehti. (1965) Weilin & Göös, Hki.

Clark, Ian (1988): *Waging War. A Philosophical Introduction*. Clarendon Press, Oxford. 1988.

Clausewitz, Carl von (1980): *Ajatuksia sodasta ja johtamisesta*. Kr-kirjat Oy, Helsinki. (Alkuteos *Vom Kriege*)

Frankland, Noble ja Wester, Charles (1965): *The Bombing Offensive Against Germany*. Faber & Faber, Lontoo.

Friedrich, Jorg (2005): *Suuri palo. Liittoutuneiden pommitukset Saksassa 1940-1945*. Gummerus, Helsinki.

Glover, Jonathan (2003): *Ihmisyys. 1900-luvun moraalihistoria*. Otavan Kirjapaino, Keuruu.

Hastings, Max (1986): *Voitto Euroopassa*. Gummerus, Helsinki.

Irving, David (1963): *The Destruction of Dresden*. Transworld Publishers, Lontoo.

Jasper, R.C.D (1967): *George Bell. Bishop of Chichester*. Oxrord University Press.

Keegan, John (2005): *Sodankäynnin historia*. Gummerus.

Keegan, John (2005): *Churchill*. Penguin Books, Lontoo

Kennedy, Paul (1981): *The Realities Behind Diplomacy. Background Influences on British External Policy 1865-1980*. Fontana Paperbacks.

Lindqvist, Sven (1999): *Nyt sinä kuolit. Pommien vuosisata*. Pequad, Vantaa.

Longmate, Norman (1983): *The Bombers. The RAF offensive against Germany, 1969-45*. Hutchinson, Lontoo.

Longmate, Norman (2002): *How We Lived Then. A History of Everyday Life During Second World War*. Pimlico, Englanti. (julkaistu alkuperäisessä muodossaan 1971)

Marwick, Arthur (2000): *A History of the Modern British Isles 1914-1999*. Blackwell Publishers, Oxford.

Neillands, Robin (2001): *The Bomber War. The Allied Air Offensive Against Nazi Germany*. Barnes & Noble Books, Yhdysvallat.

Overy, R. J. (1980): *The Air War 1939-1945*. Europa Publications Limited, Lontoo.

Paastela, Jukka (1995): *Valhe ja politiikka. Tutkimus hyveestä ja paheesta yhteiskunnallisessa kanssakäymisessä*. Gaudeamus, Helsinki.

Pikkarainen, Matti (2006): *Voiko sota olla oikeutettu? Kirkkojen maailmanneuvoston yleiskokousten kannanotot sotaan kriisien ratkaisuna*. Yliopistopaino, Helsinki.

Probert, Henry (2003): *Bomber Harris, His Life and Times. The Biography of Marshal of the Royal Air Force Sir Arthur Harris, Wartime Chief of Bomber Command*. Greenhill Books, London.

Reicberg, Syse ja Begby (2006): *The Ethics of War. Classic and Contemporary Readings*. Blackwell Publishers, Oxford.

Robbins, Keith (1994): *The Eclipse of a Great Power Modern Britain 1870-1992*. Longman Publishers, New York.

Roger, Louis (toim.) (1984) : *More Adventures with Britannia. Personalities, Politics and Culture in Britain*. Tauris Publishers, Lontoo.

Sorabji, Richard (2006): *The Ethics of War. Shared Problems in Different Traditions*. Ashgate Publishing Company, Englanti.

Taylor, Frederick (2004): *Dresden: Tuesday, 13 February, 1945*. Bloomsbury Publishing.

Taylor, Richard (toim.) (1987): *Campaigns for Peace. British Peace Movement in the Twentieth Century*. Manchester University Press.

Walzer, Michael (1992): *Just and Unjust Wars. A Moral Argument with Historical Illustrations*. Basic Books, Yhdysvallat.

Webster, Charles ja Frankland, Noble (1961): *The Strategic Air Offensive Against Germany 1939-1945*. Vol. 4 ja 5. Her Majestys Stationery Office, Lontoo.

Elektroniset artikkelit:

BBC:n uutisarkisto. 14.2. 1945. [

http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/february/14/newsid_3549000/3549905.stm]

Callagher, Paul: *Was Winston Churchill a war criminal? German victims cry out against Allied bombing*. 22.10 2002 The Scotsman. http://www.adelaideinstitute.org/War_Crimes_Criminals/churchill.htm

Dowling, Nick. *Can the Allies strategic bombing campaigns of the Second World war be judged a succes or failure?* [http://www.bbc.co.uk/history/war/wwtwo/area_bombing_print.html]

Dresden strafing a myth claims historian. BBC News 19.4 2000.

<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/719201.stm>

Feltus, Pamela. *The Role of Bombing in World War 2* – artikkeli.

[http://www.centennialofflight.gov/essay/Air_Power/Bombing]

Haider 'to sue' in Churchill row. BBC News 13.2 2000.

http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/641750.stm

Holocaust at Dresden. The Barnes Review Washington 1995.

<http://www.wintersonnenwende.com/scriptorium/english/archives/articles/dresden-e.html>

Keegan, John: *Necessary or Not, Dresden Remains a Topic of Anguish*. Telegraph 31.10 2005

<http://www.telegraph.co.uk/opinion/main.jhtml?xml=/opinion/2005/10/31/do3103.xml>

Kevin, Alfred Strom: *Dresden: A Real Holocaust*. Free speech National Alliance.

<http://www.natall.com/free-speech/fs953d.html>

Leadership during World War 2 – artikkeli

[<http://www.faculty.virginia.edu/setear/courses/howweget>]

Lutton Charles: *His Master's Voice: Air Chief Marshal Sir Arthur Travers Harris, 1892-1984*.

Institute for Historical Review. http://www.ihr.org/jhr/v05/v05p431_Lutton.html

Profile: Controversy and Joerg Haider. BBC News 29.2 2000.

<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/464260.stm>

Siebert, Detler. *British Bombing Strategy in World War Two* - artikkeli. [http://www.historic-battles.com/Articles/can_the_allies_strategic_bombing.htm]

The Struggle Over Dresden's Symbolism. Deutsche Welle 10.2 2005. <http://www.dw-world.de/dw/article/0,2144,1484619,00.html>

Tutkija Friedrich Taylorin haastattelu: *"Dresden Bombing Is To Be Regretted Enormously"* Spiegel Online International 11.2 2005. <http://www.spiegel.de/international/0,1518,341239,00.html>

Tutkija Sven Lindqvistin haastattelu. <http://www.granta.com/features/2001/06/lindqvist>

Walker, Martin. *A Nation Under Guilt*. National Interest, 2004.

http://findarticles.com/p/articles/mi_m2751/is_77/ai_n6353170

Vihervuori Maritta: *Yksi näkökulma vastenmielisten ja väärin mielipiteiden vapauteen*. Turun

Sanomat 18.2.2006. <http://www.turunsanomat.fi/ulkomaat/?ts=1,3:1003:0:0,4:3:0:1:2006-02-18,104:3:360079,1:0:0:0:0:0>